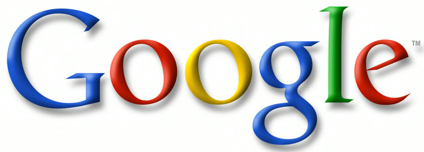

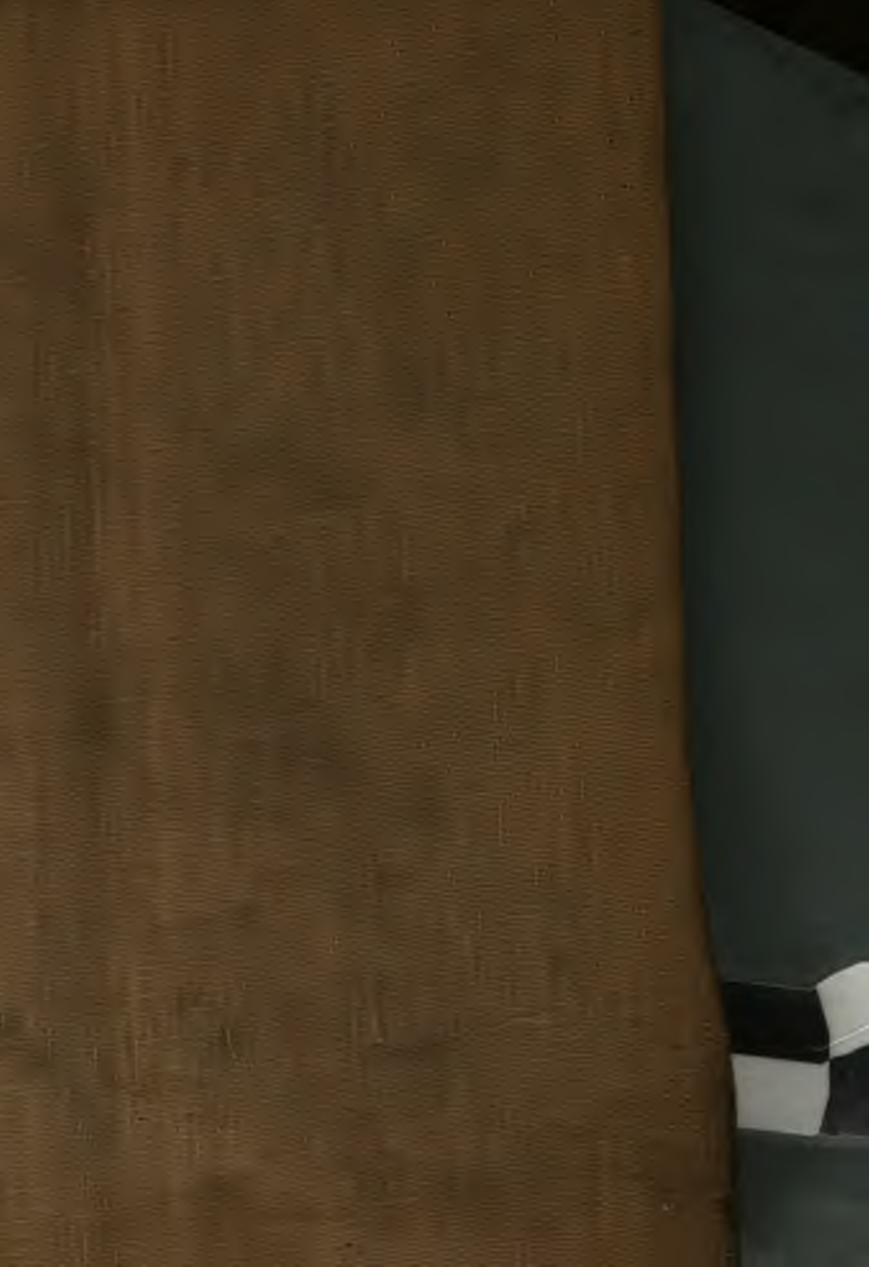

THE SLAVIC COLLECTION

Harvard College Library

GIFT OF

Archibald Cary Coolidge, Ph.D.

(Class of 1887.)

Received 1 July, 1895.

4

Vila ostrožins

pjesme i osnova est

Ognjeslav Utje

drugo znatno povećano i

The Ostrožinski

poems and ~~the~~ eleme

Ognjeslav Ut

2nd greatly increased ed

(Serbo-Croatian)

КЊИГА [illegible]

ОСТРОЖИ ПЕСКА

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Друго [illegible]

У БЕЧУ.

Па [illegible]

1871.

ВИЛА

ОСТРОЖИНСКА.

СИТНЕ ПЈЕСМЕ

И

ОСНОВА ЕСТЕТИКЕ.

Извео

Огњеслав Утјешеновић-Острожински.

Ognjeslav Utješenović-Ostrožinsk

Друго знатно повећано издање.

У БЕЧУ.
Из штампарије Л. Соммера и друг.
1871.

У накладе списатеља.

ПРЕДГОВОР.

Од како сам године 1842 ступио први пут на поље јавности с мојом пјесмом „Јека од Балкана“, штампане су некоје моје пјесме по разнијем повременијем листовима; а године 1845 изашла је на свијет мала сбирка их уз кратку разправу о краснијем умјетностима, све под насловом „*Вила Остројкинска*“, која књига бијаше намјењена само пријатељима и знанцима мојијем, па је с тога она и остала слабо позната у ширијем круговима.

То бијаше први полет мој пјеснички, а људи очекиваху још више зрелијега плода духовнога рада мога. И ја сам држао, да онај тко осјећа у себи какова дара божијега има озбиљно да га употреби на корист и дику народа свога. Али жалибоже то није зависило само од моје добре воље, еле ја нијесам спадао у број онијех људи̑, којијем бијаху удјељена и средства к образовању и слободном раду на пољу омиљелом. Од млада бијаше ми борити се с невољом живота, па без ичије подпоре на свијету тешком

*

муком прибављати благодат науке путем, каковијем њих мало доселе постиже сврху своју.

Бијаше ми ићи понајприје за послом званичнијем, па већ године 1846 и све до 1856 баци ме судбина у непосредне врло теготне званичне одношаје с пучанством у војеној крајини, а послије у грађанској Хрватској, до те мјере, да сам преобтерећен пословима званичнијем, присиљен био, оканити се свакога рада књижевнога. Тијех десетак годинâ остаде — изим године 1848 и 1849 — мало не посве изгубљено за књижевни рад мој, ако и не за рад практичне врсти па пољу политичнога и материјалнога благостања народњега; само што бих тада у часовима одмора узео у руке какав сборник народнијех пјесамâ да их не заборавим. Тако ми је пословна мећава била затрпала у сметове своје и оно мало рада књижевнога што ми дотле за руком пошло бијаше.

Него од како сам послије мога ненаднога позива у Беч г. 1856 смирио се у овом престолном граду, и отргао се из вртлога ниже службе управне, употребио бих сваки часак доколице своје на радњу књижевну. Ал и ту сам имао пред очима више практичне потребе народа, па бих настојао, да некојијем списима обавјестим владне кругове о важности и замашају гдјекојијех питањâ на корист србско-хрватскога на-

рода у ћесаревини, која питања су долазила на дневни ред законотворства. Покрај тога сегнуо бих опет само припадом у омиљеле предјеле пјесничке.

Придржавајући пространији опис којијех згодâ и успоменâ другој прилици, хоћу овдје да дадем рачун о успјеху свога рада књижевнога.

Ово су досадашње радње моје књижевне редом како су угледале бијели свијет:

1) Поменута пјесма „Јека од Балкана“ најприје штампана у изворнику и уз њемачки превод у „Augsburger Allgemeine Zeitung“ (Beilage 49) од 18. Фебруара 1842.

2) Прво издање дјелца „Вила Острожинска“ — Пјесме и Мисли о краснијем умјетностима. Беч при Иберрајтеру 1845.

3) Године 1848 и 1849. писао сам многе уводне чланке у јавне листове у Загребу, у духу тадашњега дивнога покрета народнога србскохрватскога, страном од своје домисли, а страном по налогу витежкога Бана Јелачића. Тада сам написао и

4) „Programm zur Constituirung des österreichischen Kaiserstaates nach dem Principe der constitutionellen Freiheit und der nationalen Gleichberechtigung“. Налази се у књизи. „Aktenstücke des kroatisch-slavonischen Landtages vom Jahre

1848 und 1861" од Стевана Пејаковића. Беч, Мекхитари 1861.

5) „Основа за утемељење народне војске у грађанској Хрватској и Славонији". Загреб, Гај 1849; у духу оном истом народне обране, који је сада отео мах на све стране.

6) „Die Hauskomunionen der Südslaven." Беч, Манц 1859.

7) „Недјељко." Пјесма епска као први дио епоса „Равијојла." Беч, Мекхитари 1860.

8) „Die Militärgrenze und die Verfassung. Eine Studie über den Ursprung und das Wesen der Militärgrenz-Institution und deren Stellung zur Landesverfassung." Беч, Соммер 1861.

9) „Denkschrift über die Nothwendigkeit und die Bedeutung einer Eisenbahn von Semlin nach Fiume." Беч, државна тискарна 1864.

10) „Das Donau-Adria-Bahnnetz." Беч, иста тискарна 1865.

11) „Псалми Давидови. Попут србскијех народнијех пјесамâ спјевани." Беч, Соммер 1868.

12) „Мисли ȏ важности, правцу и средствима унапређивања књижевности србско-хрватске." Биоград, 1869.

13) „Die Militärgrenz-Frage." У Бечу 1869.

14) Ово друго, повећано издање „Виле Острожинске" у коме сам скупио све знатније, ма гдје штампане, као и све нештампане пјесме

своје и преводе, те сам пјесме из младости своје понешто и немило прорешетао, а разправу о краснословљу сасвим ново написао, истинабог по истој основи, као што је био саставак „Мисли о краснијем умјетностима“ у првом издању ове књиге, али сада обширнога и суставнога садржаја.

Тек године 1867 усљед наступившијех преустројења̂ државнијех, и изступљења мога из службе државне, настаде ми вријеме, да могу пријежније, ако и не безбрижније прионути окó књижевнога рада свога, ма да сам баш све опет године 1870 поражен немилијем ударцем судбе у породичном животу моме.

Из свега тога што рекох, видјети је, да ја нијесам био књижевник и пјесник од заната, па сам тако изим књиге „*Недјељко*“ и „*Псалми Давидови*“ за многе читаоце ево прави новак на пољу пјесничком, еле нијесам се наметао народу с мојијем пјеснама код сваке згоде и незгоде.

Тко помњиво узчита ову књигу, наћи ће у њој уз разне пјесме забавне и шаљиве, такођер и другијех озбиљна садржаја, и лахко ће опазити, да је најосјетљивија жица у срцу пјесникову она, која ромори о судбини несретнога народа нашега у области змаја источнога, и на коју жицу се он повраћа честократ из различнога загођа.

У погледу спољашне направе мојијех пјесама̂, имао сам на уму дух, језик и облике народнијех пјесама̂ нашијех, настојавајући, да све што пишем, изразим колико могуће на народну, држећи се живога народнога језика нашега, како се говори у војеној крајини, особито и у моме родном мјесту Острожину, у првој пуковнији бановачкој, гдје по том ни једне турске или какове друге стране ријечи чути није.

Гледао сам да језиком нашијех народнијех пјесама̂ говорим и у колу просвјете европејске, и обратно да с просвјетљенијем европејизмом ступим у коло нашега народного пјесништва, као што ме је врло добро схватио већ године 1844 пријатељ мој, духовити пјесник *Станко Враз*, који ми је писао 26. Октобера 1844 ове знамените ријечи: „И књижевник, особито пјесник, треба да је посредник између времена и народа свога. Ну наши досадашњи млади пјесници понајвећма или су сасвијем зло схватили вријеме, наметнувши на главу власуљу средњега вијека, слиједећи стопе Дубровчана и надуту реторику њихову, или су зло разумјели народ, пјевајући и пишући му у слици туђој по калупу германском или романском. За то се ја сада врло радујем, кад вас видим на стази, по којој ви можете увести народну нашу појезију у храм просвећенога европејизма; нити ја више не двојим, да ћете ви

сврху ту постигнути, чим видим, да је свака ваша новија пјесма народнија и изврстнија од старијих својих сестарâ, и да им није приговора у погледу духа и вриједности*) . . . вашијех идејâ, и форме стиха, него само гдјешто у погледу извањске текнике језика.“ — У колико сам пак ја од то доба у једном и другом погледу напредовао, и ово очекивање мога прерано преминувшега пријатеља изпунио, то нека просуде читаоци.

Народни језик србски не сматрам ја само у погледу ријечӣ, него и у погледу реченицâ, (фразâ), пословицâ и. т. д. богатом залихом књижевнога градива нашега; па мислим да ваља списатељу, особито пјеснику, сегнути за тијем богатијем благом народнијем, користећи се њиме као живописном бојом бесједном, којом нам је сликовати наше слике и прилике пјесничке. Али покрај тога ваља нам удесити обрис тијех сликâ дакако погледом узвишенијем духа и знања свијета образована и просвјетљена, стојећи смјером својијем високо над обзором неукога слијепога пјесника народнога. Ако тога не буде онда неће се никада умножати народно бесједно и пјесничко благо наше, него ћемо се обртати

---

*) Чедност ми не допушта, да метнем овдје ласкави придјев неки.

свагда на истом гувну око истога стожера обичнога живота народнога.

Благо мени, ако ми пође за руком, да ганем, тронем, развеселим и ободрим овијем пјеснама срца у народа свога, и да пробудим у њима онакова осјећања, као што су обузимала срце и душу моју, изводећи своје пјесме „Јека од Балкана,“ — „Богатому Гавану,“ — „Ускрснуће J. Б.“ — „Робље“ — или епос „Недјељко“ и т. д. што пјесник није писао мастилом, него — што но вели Берне — „крвљу срца свога, соком живацâ својијех.“

Разправа под насловом „*Основа естетике*“ јест, како рекох, сасвим нов рад тога смјера да и у нас прокрчим пут науци о красном, те да предочим и нашем свијету главне црте науке краснословне, на темељу успјеха знаности ове у народâ образованијех, из које расте и дозријева само красно и племенито. Настојат ћу да попут пчеле по широкијем пољанама, скупим и у народну нашу кошницу принесем колико могуће више, али само нашем свијету заиста користна меда естетичнога, насликавши овдје о естетици слику малену, али пунану језгре предмета свога.

Доба је да и ми ударимо стазом к озбиљну спознавању краснога и изучавању науке естетичне. Еле најплеменитији духови образованијех народâ мисле и раде око ширења естетичнога

васпитања народа свога, дочим у нас јадника̂ још мало тко и знаде за ову знаности струку дивну. Сами они одабрани нашинци, који полазе висока училишта, дапаче и исти наши умјетници, слабо се баве озбиљнијем изучавањем естетике, а још мање вдаститијем својијем образовањем естетичнијем, ма да је ово предмет велике важности, потребе и користи за просвјетљивање, образовање и опитомљивање људскога поколења.

Особито пак савјетовати је и *красном спо-лу* народа нашега да прионе око знања естетичнога; еле у *племенитом осјећању*, које је предмет науке ове, сакривена је велика тајна драгости и милине, којом очарава све око себе и женскиња она, којој Бог није дао дара красоте тјелесне. И збиља рекао би човјек, са милине естетичнога свичаја и обичаја њезина као да нигда ни остарети неће. С тога и вели Хафис:

Оно што је љепше од красоте
Милином се обично назива.

У Бечу о Новој години 1871.

О. У. О.

Казаљка.

Образ књиге.

Обраѕ књиге.

Горе назначене пјесме обраѕ 2—115 изведене су године 1842—1845, и биле су штампане у првом издању „Виле Острожинске“.

Образ књиге.

ПJЕСМЕ.

СРЕТНО ЦВИЈЕЋЕ.

(У име намјене к овој књизи).

Цвијеће брала на Дунају Вила,
Ал није га у вијенац вȋла,
Нити га је од милоште дала,
Већ у хладну воду га хитала. —
Пливај, пливај, ој румено цвјеће!
Што но си ми на срцу узрастло,
Често росом од ока залито.
Кад би, цвјеће, било добре среће,
Хладна би те вода однијела,
На бијеле руке нанијела.
За тобом би у воду посегле,
На свилено крило т' изнијеле.
Ондје би те у вијенац вȋле,
Срећа би ми вјенац донијела. —
Ако л', цвјеће, њеси добре среће,
Заман вјенац вит ће вилске руке;
Хладна ће га вода однијети,
И никада мени не донјети.

НАМЈЕНА

к првом издању Виле Острожинске.

Ја сам Вила
Сваком мила,
Из горе зелене.
По оправи
И забави
Познати іе мене.

Одорица
Копреница
Мени од облака̑,
Обашвена,
Навезена
Од сунчаних зрака̑.

Моји двори
У тој гори
Под облак се дижу,
Око којиʼ
Перивоји
У вјенац се нижу.

Славуљ птица,
Косовица,
Пјевају по гају;
Миле селе
Вите јеле
Мени се клањају.

А имадем
И познадем
Свога побратима,
Бјела Вила
Ја сам мила
Њему посестрима.

Од јавора
Мојих горâ
Гусле сам савила,
Гусле јасне
Милогласне
Побри намјенила.

Он ми пјева
И припјева
Пјесне пуне шале;
Пјесне мале
Пуне шале,
Ал пуне и хвале.

А имадем
И познадем
Своју посестриму:
Њежну Вилу,
А премилу
Моме побратиму.

Њој су мѝле
Пјесне милé,
За то их намјени'
Да их пјева
И припјева
Посестрима мени:

Да је Вила
Намјенила
Драгој-пјева-*лици*
Пјесме оте,
О немојте
Замјерит пјесници!

ДА НИЈЕ ШТО ЈЕ.

Љепотице
Дјевојчице!
Ви сте руже младе,
Руже миле
Које Виле
С повјетарци хладе.

Благо вами,
Тешко нами
Који уздишемо,
Да по вољи
По тих пољи'
Брат вас не смијемо.

Благо вами,
Тешко нами
Кад сунце не сјева,
Веће сјевер
Зиме дјевер
Ледом нас облјева.

Љепотице
Дјевојчице!
Ви сте премаљеће,
Кога хити
Да накити
Неувело цвјеће.

Тешко вами,
А и нами
Кад прољеће прође,
Кад са снјега
Иза брјега
Ледни сјевер дође.

Љепотице
Дјевојчице!
Сјећајте се за то:
Да ће зоре
Тја за море
Изчезнути злато;

Да ће лице
Ружичице
Једном увенути;
Тих дражестӣ,
Ој жалости!
Море усахнути.

Љепотице
Дјевојчице!
Ви нијесте Виле,
Да би вавјек
Ка̂ но за лјек
Тако младе биле.

С тога хи̂т'те,
Подраните
Љубити јунаке,
Ел иначе
Неудате
Постат ћете баке.

УЗОР.

Да је мени лира Омирова
И десница к њојзи Орфеова,
Те уза то крила соколова:

Прије рујне устао бих зоре,
Пут зелене кренуо бих горе,
Те бих сиње прелетио море.

Срећа добра да би мени била
Под небеса узвио бих крила,
Превисоко туда би се вила.

Од звјездице све бих до звјездице
Својој лири пребирао жице,
Па опета спустио се нице.

Докле не бих нашâ бјеле двори,
Гдје дјевино срце за ме гори,
Њено лице да приличи зори.

Ведрог духа да јој сјају дани,
Кâ но сунце кад с' узвисит кани,
Па да усуд сунчат се не брани;

Да јој плави главу красе прами,
Да јој модро свјетли око; да ми
Ту по срећи сретемо се сами:

Вита крила ту бих оставио
Јасну лиру о камен разбио,
Окó драге десницу савио.

Нек орлови под облак се криле,
Нек пјесници за Вилама цвиле:
Ја бих зријо у зенице миле.

ЗАПИСИ.

I.

Од љубави смјело дијете
Изненада кад те срете,
Лу̑к на плећих, стрјел' у руци,
На младости цвјетној луци:

Тада, дјево, подубоко
У његово гледни око,
Је л' истина шта ти каже?
Пази душо, да не лаже!

II.

Ако срећу вјека твога
Уклонити желиш бједи:
Тихом гласку срца свога
Дјево мила, свагда слједи.

III.

Нек судбина горе, мора,
Између нас љева, сади;
Преo мора, преo гора̑
К сродном љубав путе гради.

IV.

По ливади од цвјета до цвјета
Зујећ лети пчелица, те бира
Сласт медену, док прољеће цвати;
Бира, бира, медно саће води,
Саће води, те кошницу пуни.

А кад сјевер на леденим крилма
Ливадама и пољ'ма полети,
Па све цвијеће и лишће однесе:
Тада мудра пчелица се гости
У кошници медом пролетнијем.

Тако и ти, дјевојчице мила!
Пјевајући за прољећа свога,
Бирај пјесме најдражје, те пјевај.
А која се најбоље т' омили,
За позније доба је намјени
И у срце своје њу пресади.
Па када ти премаљеће мине,
Нека опет у пјесми ти сине.

КОПРИВИЦЕ ЗА ДЈЕВИЦЕ.

Ја сам момче Радивој,
С дјевојкама бијем бој.
Покрај мора
Усред горâ,
Гдјено расте зелен бор,
Ондје ми је бијели двор.

Вита јела и јаблан
Из далека загледан,
Каже дику
Ту путнику:
Ту настава Радивој,
Што с дјевојкам' бије бој.

Љетом сјени бијели град
Старинскога храста хлад.
Иза двора
Од ловора
Простире се диван гај,
Име му је Омиљај.

Пред двором је Радивој
Засадио перивој.
Много цвијеће
Цвати веће,
Јер га гоји росица
И његова божица.

Толи цвијећа, ал ипак,
За дјевојкам дати знак,
Да познаду
Момче Раду,
Ја никада не хитим
Да се цвијећем накитим.

Само једну китицу
Копривицâ, ружицу,
Ја у руци
Туд по луци
Љепотице загледам,
Да им красан дарак дам.

Свакој дарак по вољи
А најљепшој најбољи.

За госпоје,
Румен боје
Нека буде ружица,
И мирисна љубица.

Када љуба млађана
С устй меда слађана
У разблуди
Вјерна нуди
Милом вјерном војну свом,
Кад га гости цјеловом:

Тада медна ружица
И мирисна љубица,
Сњежној груди
Урес буди,
Док вас, миле госпоје!
Њих мириси опоје.

Такав дарак и свакој
Заручници љубазној;
Копривицу
За дјевицу
Која драга не има,
Нит га хоће да има.

С таквим красним Радивој
Вавјек љути бије бој.
Копривице
Не ружице

За њих сади Радивој
У свој цвјетни перивој.

Која момку омили
Па се неће да смили:
Копривице
Не љубице
Модрооке, њојзи дам,
Да охоли кити прам.

Па кад прам јој осједи
Румен лица поблједи:
Копривице
Не зенице
Драга свога нек гледа,
Нека себе од леда.

Охолице сваки час
Нека чују овај глас:
Копривицу
За дјевицу,
Која нема драга свог,
Нит' зна шта је Лељо бог.

Када стара угледа
Да се тужна не уда,
Тога вјека
Није лијека:
Тада момче Радивој
На ум хоће пасти њој.

За то млади соколи
Са витежтва охоли,
Копривице
У китице
Наберите за Виле,
Што се неће да смиле.

С тим накитом сваког вас —
Кад заори јасни глас
Златне жице
Тамбурице,
С дјевојкама бити бој —
Водити ће Радивој.

Само бјежте им поглед,
Еле топи срца лед.
Смртне стрјеле
Оне дјеле
Из својиjех очију̂,
Када бојак добију.

Вјечне славе пожуда
Нам је красна понуда.
Добитника
Ловорика
Из мог гаја китит ће,
Славом њега дичит ће.

Чујте, глас се простире,
На далеко допире:

Копривице
За дјевице
Носи момче Радивој,
С дјевојкама бијућ бој.

ПУТНИКУ.

Низ цвјетна поља домаћих предјелâ
Познану мира гранчиц' у руци, гле,
Труђани путник ногу креће.
Лети на сусрет му, мили побре!

У туђој земљи самотан, иностран,
Од рода далек, тужна је срећа то.
Свесрдни поздрав од нас прими,
Добро нам доша̂, путниче трудни!

У хладној сјени лиснате липе ту
С далека пута почини, крјепи се
Из живоносна врела тога,
Славенска чека те гостовитост.

Па кад би опет растати мора̂ се,
За вођу вјерна незнаном земљицом —
Да златну сврху не промашиш —
Милени госте! наш савјет слушај:

И туђин драг је праведни Славену,
Кад љубав знаде цјенити његову.
Шта красна, добра, истинита
Угледаш у нас, то свјету кажи.

Наш домородни Парнас не презири;
И код нас миле пјесме се пјевају.
Ни наша срца нјесу ледна,
Љубав за љубав с' и у нас враћа.

Различни кад се путови т' укажу,
Кад блједа злоба за тобом спјеши се,
А десно, лјево понор зјева:
Звјездицу генија само сљеди!

НИЈЕМА ЉУБАВ.

Жарко сунце од источи
Роди ми се, када очи
Драгине ја загледа.
Кад љубави плам пробуди
Њежна стрјел' у мојој груди,
Од милога погледа.

Сладке наде рај отвори
Њезин поглед, дан зазори
Од радости срцу мом.
Душа моја тад угледа
Сродну душу, те се неда
Одјелити другу свом.

Ма дубокој срца рани
Живоносна лјека брани
Ненавидна судбина.

Тужну срећу ми подјели,
Немило ме она дјели
Од цјелова драгина.

С тог ни *она* знати неће
Од кад роним сузе веће,
На њу мислећ сваки дан.
Њему носим бол милену
На дну срца сакривену,
На *њу* мислећ ноћ и дан.

ЈЕКА ОД БАЛКАНА. *)

Свему свјету свиће зора,
Код Балкана нема дана.
Усред горких сузâ мора
Гори, гори љута рана,
Коју робство зададе.

---

*) Ово је прва моја пјесма, која је путем штампе угледала бијели свијет, и то најприје у прилогу гласовитијех новинâ „Augsburger Allgemeine Zeitung“ Nr. 49 од 18. Фебр. 1842, куда је ту пјесму с преводом послао мој пријатељ, покојни Дане Станисављевић; и штампана је ондје у матици и с преводом њемачкијем на велико чудо моје, а послије штампана је у јавнијем листовима и сборницима, особито у Загребу, и сложена у њемачке стихове по Адолфу *Елиссен'у* у Гоетингену (у књизи „Lieder aus der Fremde“. Она је у то доба учинила толику сензацију, да су се и јавне власти у Хрватској, нарочито велика скупштина жупаније Вараждинске, усљед тога обратиле на ц. к. државнога канцелара кнеза *Метерниха*, с представком, да се он заузме

Робство худо, робство клето,
Кад ће теби конац бити?
Кад ће сунце благо, свето,
Од слободе се родити,
Да просвјетли мрку ноћ?

У најдаљој свјета страни
Већ истине и слободе
Дан допире. Веће брани
Од црнаца̂ дивље роде
Свете правде златни штит.

Само горе од Балкана
Нарицањем туге јече,
Гдје слободи није стана
А вериге робства звече,
Које вежу Хришћана.

У најдаље свјета стране
Свјетлост већ се шири вјере,
Да спасења сунце гране
Свему свјету, да невјере
Конац једном настане.

за невољне Хришћане у Турској. Она је много пута спомињана у разнијем дописима европејскијех путника по Турској (види наведене новине бр. 156 год. 1842 и 291 год. 1845). Славни Јан Колар, ставио је пјеснику *Јеке од Балкана* споменик у гласовитој својој пјеванији „Slavy Dcera“, и послао му исту књигу, написав у њој својом руком нови сонет, који се налази на другом мјесту и у овој књизи прештампан.

Ну времена гдје у давна
Спасове се рјечи чуше,
Гдје давности дјела славна
Углед јесу крепке душе:
Ту се руши вјере стан!

Чуј ме дакле, отче благи!
У ког крилу сви су свјети,
Који вид ми даде драги,
Да истину могу зрјети:
Твога створа слиши плач!

На каменој ево стини
Бугарећи хришћан сједи,
У сдвојења страшној тмини
Уздајућ се к Теби гледи.
О Господе смилуј се!

Сродне пуке дај просвјети
Тешку бједу да познаду
Своје браће, те их сјети
Да изпуне нашу наду,
Да нам даду слободу.

Чујте пуци, славе сини,
Што јуначка мајка роди!
Иниј' вам срце налик стини
Од камена, да вам годи
Браће ваше невоља.

Спомените ваших дједâ
Славна дјела. Да љубите —
Вјечни Бог вам заповједа —
Вашу браћу. Изпуните
Пуци, Божју заповјед!

Старе силе већ ода сна
Пробудите; ево славе,
Неувела, благоносна
За витежке китит главе
Дости ево ловора!

Устаните пуци, од сна!
Послушајте како цвиле
Ситна дјеца — није басна —
Како турске дивље силе
Кћерцу мајци отимљу. —

Од Мостара тужне гласе
Послушајте: Усред зиме
Сједи̂ старци како квасе
Горе крвљу; како име
Заман синка наричу.

Име синка, који блједи
У тавници ил у гробу.
Мајку чујте, гдје прâм сјêди
Тргајући, дивљем робу
Клетву неба дозивље.

Младо чедо, гле, повито
У повоје ледна снијега,
Покрај мајке ту покрито;
Смрт уљуља њу и њега
  У колијевци од леда.

Боса, гладна и без руха
Туј у мајке плаче једне
Њих петеро... „Дај нам круха!“
Сиротице вичу бједне —
  „Три смо данка без круха.“

„ „Ој дјечице, данас само
„ „Почекајте, док се дому
„ „Повратимо... Скоро тамо
„ „Крај ће бити вјеку тому
  „ „Од невољне жалости.“ “

Тако надом мајка пита
Гладну дјецу. Синак мали
Понајлуђи њу запита:
„Турчин кућу нам упали
  „Гдје је сад наш мајко, дом?“

Бједној мајци тад низ лице
Горких суза̂ поток тече.
Гледећ тамо гдје звјездице
Ноћу сјају, она рече:
  „Тамо, дјецо, наш је̏ дом.“

Свему свијету свиће зора,
Код Балкана нема дана.
Усред горких сузâ мора
Гори, гори љута рана,
Коју робство зададе.

Од Перзије добитниче,
Александро! Кастр'јотићу!
Ког јуначтво Турци диче.
Цар Душане! Краљевићу!
Од Прилипа сунашце!

Сјајне звјезде боље добе
Власт над којим нема тмина,
Отворите ваше гробе!
Гле, то вам је домовина,
У веригам' тужан роб!

Александро, сабљу хвати!
Кастр'јотићу! Краљевићу!
Цар Душане! штит, мач лати,
Те покушај сваки срећу
По навади негдашњој!

СПОМЕНИЦИ НЕБЕСНИ.

Изчезну тмина, сунашце роди се,
И дан га млади златном у повоју
Већ носи ено од истока,
Природа сузе од мила рони.

На пут смијели, Вило, поспјеши се,
Покажи врело од куд се јавило
Истине сунце духу моме.
Хоће ли свјетлити вјековјечно?

Небеса̂ модрих више у просторе
Гдје мила свјету даница свијетли,
На лахком крилу умне силе
Носи ми дух мој, посестримо!

Све овом стазом води ме, брани ме
Божанских сила̂ штитом свеможнијем.
Већ близо мора циљ нам бити...
Ево нас, ево, на жељном мјесту!

Ха, красна духу мому ту разгледа!
Изчезну тмина, предсуда̂ нестаде,
Истине лице дух ми гледи.
Шта сад угледах, о браћо, чујте:

Небесни округ кићен је звијездама
Ал вјечни гдје се Орион свијетли
Ту златним зракам' увѐзена
Дивна имена све неумрла:

„КОПЕРНИК.“

У давна доба цјеломе свјету је
Незнанство било сакрило истину
И свјет је тада хаос био,
Атлас на плећима њега носи.

Кад ал надахњен знаности силама
Из славске крви *Коперник* роди се,
Те из нереда ред да створи
Сиђане звјездице бројит стаде.

Усред небеса̂ округа висока
Сунашце жарко тада он изведе,
Те око̀ њега звјезде сије
Довјека да му се туд клањају.

Па свакој туда звјездици начини
Невидну стазу зра́касту, дугачку;
Послушна да му свака буде
Путова̂ њихових коло сави̇.

И Атласова рамена опрости
Од тешког давњег бремена његова,
Из кога сјајне звјезде створи,
Високом стазом да оне лете.

Уран'ја за то споменик стави му
И усред звјезда̂ име му уписа,
Да вјековјечно оно буде,
Да му се вјекови свјета диве.

„СПИНОЗА.“

У давно доба цјеломУ свјету бѝ
Предсуда̂ тмина сакрила истину.
Раздружен дух је свјета био
Духови робови бјаху тада.

Ал један силне вериге робовске
Саломи, тмину, предсуде остави;
И вјековјечни свому духу
Спинова врело слободе тражи.

У свега бића дубљину загледа,
И к жељном циљу геније га доведе,
„Из вјечног врутка поји душу“ —
Геније му бесједи *Ксенофанов*:

„Јединство закон свијех је свјетова̂,
И дух је један, силе су разлике.
Ну помно броди по том мору,
Десно је Харибда, Сцила лијево.“ *)

Минерва за то споменик стави му,
Те усред звјезда̂ име му уписа,
Да вјековјечно оно буде
Да му се вјекови свјета диве.

„ХЕРДЕР.“

У давно доба цјелому свјету би̏
Омраза худа сакрила истину.

---

*) Странпутице Ксенофанове или елеатичке, пантеистичне (свебожне) филозофије: *разузданост* и *нехајство*. Наука ове школе премудрости била је та, да је свијет (васиљена) једна једина, нераздјељива цјелина, а то да је божанство. Ово је каже њемачки мудрац Лихтенберг најузвишенији помишљај, који је икада потекао из духа човјечанскога.

Ненавист свим раздружи срца,
Злоба је владала тад посвуда.

Ну за човјечност пророк се народи;
Нек сваки народ љуби свог ближњега,
То веледушни *Хердер* зове;
Срца му с' одвивљу племенита.

Човјека стаде човјечност учити,
Мужевном ријечи предсуде корити.
Те Славе дјецу соколио:
„И вам ће скоро већ сунце синут.“

И спомен стави анђел му заштитник
Међ звјезде славно име му уписа,
Да вјековјечно оно буде,
Да му се вјекови свјета диве.

„КОЛАР.“

У неко доба славенском свјету бй
Немила судба сакрила истину.
Раздружен дух бй славског рода,
Туђини Славену браћа сродна.

Ал Татра духа слободна породи,
Те родољубним гласом ту кликне он
На врху горâ вилородних,
Браћу да зове у коло духа.

Коларов глас заори: од црнога
До бјелог, сиња Јадра од мора до
Хвалинског, свуда јека јечи;
Слава од радости сузе рони.

Тад Славен њедра сродному отвори,
И цјелов својски, свесрдно нуди му,
А Гај у гају хрватскому
Заигра ново Славе коло.

Колару! Твоје име већ узнесе
Славенски генij јасне у висине,
Да вјековјечно оно буде
Да му се вјекови свјета диве.

„ВУК КАРАЏИЋ.“

У неко доба србскому свјету бй
Незнанства тама сакрила истину
„Премудри наши срамише се
Бесједе тужнога рода свога“.

Премудри наши луташе самцати
А народ за се пустињом неродном —
Све кâ но овце без пастира —
Сампасо стадо и без наставе.

Ал срећом нашом пастир се нађе нам,
Те, други Мојсиј' изведе народ свој
Из робства туђег духовнога,
К просвјете свјетлости обећаној.

О *Вуче* славни! слава Ти довјека,
Што храм узида духу свог народа.
И с тог, духовни спаситељу!
Кујемо име Ти сад у звјезде. —

Истине лице дух ми сад загледа
Од куда духа сунце нам свијетли.
На лахком крилу умне силе
Спушти ми дух мој, посестримо!

НЕКОМУ ЗВЈЕЗДАРУ.

Та узми шестар двоноги; метни му
Преоштру једну но̀жицу игласту
У стожер земље, те га води
Нека ти просторе све измјери.

У шетњи оштром но̀жицом нека ти
И звјезде, сунце, мјесец и продоле
Земаљске, мора, горе, небо,
Прошастност, будућност мјери, боде.

Ма једно молим, вјештаче вјешти те:
Не мјери *пјесме* но̀жицом игластом;
Јер знај иначе лира златна
Бубњем ће постат од козје коже.

Не, побре мили, мани се, молим те,
На пољу пјесме мјерила игласта;
  Иначе сви су само слјепци:
    Осијан, Шиллери и Омири.

ВИЛЕ И УМЈЕТНИЦИ.

Кад богови земљу оставише,
Остадоше на утјеху свјета
Умјетници и бијеле Виле,
На њихових да на жртвеници
Старе славе пламен не угасне.

  Пјесник пјева пјесме виловите,
Вила му их посестрима слаже
Ивненада, када њојзи драго.
Те кâ прећа хитра на вретено
Мехку свилу, на клупко их мота;
Нађи конац, сама се одмота.
Он пребира гусле своје дивне;
Ал су гусле од зелен јавора,
А Вила је под јавором била,
Сладке гласе у јавор улила.
Само дрво јасним гласом звечи,
А сва гора дивном јеком јечи.
  Ту је Вила учитељка била,
  Она га је тому научила.

Када стоку пастири напасу,
Жарко сунце за гору замиче:
У коло се састану *играчи*,
Дјевојчице хватајућ о пасу.
Дјевојке су посестриме Вилâ,
И воде их за ручице Виле
Стога вију у поскоку вјенце —
Уз глас мили свирале пастирске —
Од цвијећа од младе момчади,
Кâ од смиља и ситна босиља.
Ту су Виле учитељке биле,
Оне су их тому научиле.

Сликар слику омиљелу душе
Бојом слика на танану платну.
Али му је у срдашцу Вила,
Бјела рука покрај срца жива,
А у руци кист му домишљати.
Махне њиме по танану платну,
Кад ал ето слике и прилике,
Зоролике умјетника дике.
И красна је, да јој није пара,
Дивно чудо што не проговара.
Ту је Вила учитељка била,
Она га је тому научила.

Вјешти *вајач* из мрамор камена
Теше длјетом подобу узорну.
Ал је Вила на камену била,

Живот дала мрамору леденом.
Вјешти *вајач* с тога у камену
Зри подобу узориту душе,
Па длијетом само кору љушти.
Ту је Вила учитељка била,
Она га је тому научила.

Наимари бјеле зиђу дворе,
Бјеле дворе, узвишене храме.
То се вози, реже, теше, носи,
Врти, струже, диже, нйже, зиђе
И врста се камен за каменом,
Све на своје мјесто основано.
На около свјетина се слјеже,
Те се чуди твору каменому,
Што тихано у висине расте,
Да постоји на много колена̂. —
Ту је Вила ма́јсторица била
Вјештом руком основу сновала.
Наимари, силни аргатари,
Сви ти раде, по основи граде.
Ту је Вила учитељка била
Она их је тому научила.

Глумиште нам огледало вјека,
Свјетле каже слике прошастности,
Ту из гроба живот ускрсава.
Вјешто глумац улогу развија,
И свјетину њоме подучава.

Е да би јој користио примјер. —
Свог јунака тко му каже чине,
Ока поглед, духа помишљаје,
И негдашњег хода му кораке?
Тко му пружа бесједа̂ стријеле
Да их меће, а промашит не ће?
Ту је Вила учитељка била,
Она га је тому научила.

На сабору слободних држава̂
Говорнику говорити ваља.
Стане јунак на мјесто погледно
Да бесједом бије бојак љути.
Све ти гледа, мотри, очекива,
Да полете крилате ријечи.
И красно је бесједу смислио,
Све на памет лијепо научио.
Говорнику сад је започети,
А кад тамо, он ти ни запети.
Узмуца се, пуши му се глава,
Ал у срцу он се поуздава.
Еле горе, на високу трјему
Сједи Вила, те му намигива.
Гледне на њу, али му се чини
Да је бијелу књигу загледао,
Те му лете крилате ријечи
Ка̂ рој пчела̂ из кошнице пуне,
И свака је огњевита стрјела;

Сви се диве са бесједе живе.
Ту је Вила учитељка била,
Она га је тому научила.

Веле мудро стари људи кажу:
„Благо оном, ком' Виле помажу.“

СУДБИНА.

На Бојани хладној води
Лијепа Мара рухо прала,
А несрећом пут погоди
Гдје је лијепа Мара стала,
Младо момче Радивој,
Славуљ мој
У дубрави зеленој!

Скочи Мара ка̂ звјер плаха
Да утече вјештом ловцу.
Бјежећ мисли пуна страха
Да још вуче тјера овцу:
Младо момче Радивој,
Славуљ мој
У дубрави зеленој!

На Бојани плива шајка,
А Бојана тиха вода.
„Весела ти мила мајка,
С Богом Раде!“ — дјева дода

Те отиште лађицу.
Славуљ мој
У дубрави зеленој!

Ал је шајка круто дјело,
Заман Мара воду бије
Лахким веслом; заман бјело
На вјетру се једро вије,
Да преброди Бојану.
Славуљ мој
У дубрави зеленој!

А Бојана хладна тече,
Носи шајку и Марицу
Путем, који би јој рече,
Кроз ту цвјетну ливадицу
У дубраву зелену.
Славуљ мој
У дубрави зеленој!

Сама уз брјег шајка стаде
У дубрави; а са брода
Скочи Мара, велећ: „Раде
„Однјела те хладна вода
„Тебе с овом лађицом.“
Славуљ мој
У дубрави зеленој!

Множ се путов' указа јој,
Али Мара један бира

Да се врати мајци својој,
Једва ногом земљу дира
Кроз дубраву зелену.
Славуљ мој
У дубрави зеленој!

У дубрави ловац лови,
Мни да срна плаха лети
Том дубравом, те он слови:
„Чудна лова!“ — те полети
Да улови Марицу.
Славуљ мој
У дубрави зеленој!

Ал је Мара мудра глава,
Мјења путе, свrће очи
Симо, тамо, муња права —
Хитром ловцу да ускочи,
Да с' избави невоље.
Славуљ мој
У дубрави зеленој!

Бјежи Мара стрјеловито
Својој мајци да се врати.
А крај пута поносито
Град се бјели. Да се сврати
Ни на ум јој не пада.
Славуљ мој
У дубрави зеленој!

Подалеко пушка пуче,
Пуче једна, те и друга.
Кад ал ето мрки вуче,
А Марица самодруга
  У дубрави зеленој.
    Славуљ мој
  У дубрави зеленој!

Куд ће? Камо? — Бјели граде
Отвори јој своја врата;
Ал у граду момче Раде.
За ручицу Мару хвата
  Те говори: Сад ми пој,
    Славуљ мој
  У дубрави зеленој!

ЉУБА ПЈЕСНИКОВА.

Благо теби пјесникова љубо,
Која љубиш орла из висинâ!
Јер кад с' ори небо громовито,
А низ поља и долине цвјетне
Залети се бура стокрилата:
Лахка крила орле разавија
Те одлети небу кроз облаке.
А и тебе летећи узвиси
У предјеле узорита свјета.
Ту си њему царица изабрана
Што његовим господује свјетом.

Благо теби пјесникова љубо!
Ситне звјезде обилазе сунце
Све стазицом у округ савитом.
Ти си сунце у срдашцу драгог;
Дворе тебе умјетнице Виле,
Те кâ јутром гиздаве дјевојке —
Кад се младе у збор ките цвјећем —
Од румена цвјећа вију вјенце,
Да наките царицу госпођу.
Гдје су дјеве које ките Виле
Па да не би накићене биле?
А гдје ли је кићена дјевојка
Која не би роба свог имала?

Благо теби пјесникова љубо!
Јер кад зора небу источноме
У копрени везеној од злата,
С својом сејом звјездицом даницом
Иза горе у походе дође,
Бисер-росе дарове носећи:
Мисли драги да зору загледа
У цвијећу драга лица твога,
И да сузе од радости рониш
Бјелим лицем из својих очицâ,
Пољубљајем по лицу их бира.

Благо теби пјесникова љубо!
Јер кад Вила нуди пјесме даре
У блаженства часу драгом твому:

Он опјева пјесмом име твоје,
Те га кити цвијећем славе своје.
А што Вила у пјесму завила
Вјечна му је свагда слава била.

Благо теби пјесникова љубо!
Кад те овог свјета радост мине,
Твоје секе нитко не спомиње:
Пјеват ће се пјесниковој љуби
Мила пјесма уз тамбуру јасну:
,,Благо теби, пјесникова љубо,
,,Благо теби, вјечна ти је слава."

ВУК И МАМУЗЕ.

Чула мајка гдје се бојак бије
На широком пољу пјесничкоме,
Те ми даде кљусе од мејдана
И мамузе старца баба мога.
,,Скочи, синко, на коња витеза
И понеси те мамузе златне.
Језди, синко, на поље пјесничко,
Неби л' јунак славе постигао."

На ино се мени не могаше
Већ да чиним како мајка каже.
Јездим тужан низ то поље равно,
Кад ал кљусе ненадно посрне,
Па ето ти чуда големога:

Помами се коњиц од мејдана
Те полети низ то поље равно.

Кад долети на поље пјесничко,
Гдје јунаци љути бојак бију
За гранчицу зелен-ловорике:
Тада кљусе и опет посрне,
На мамузе од злата насрне.
Помами се коњиц од мејдана
Те полети крај горе ловорне,
А гранчица горе ловорове
Нехотице оста ми у руци.

Јездим јунак двору бијеломе
Да се вратим милој својој мајци.
А кад дођох до зелене горе,
У хладу се одморит наканим.
Вежем коња за јелову грану,
А мамузе под јелу положим.

Гледао ме из планине вуче,
Гледао је, те је бесједио:
„Мили Боже, да није мамузâ,
Кљусе би ми за вечеру било,
А зелена гранчица ловора
Накит мојој племенитој глави.“
То говори из горице вуче
Те полети да ми славу отме.
Вребом вреба, мамузе украде
И однесе у гору без трага.

Шта ћу јађан? Гле, није мамуза̂!
„Боље споро, нек да пјешке кашем.“
То изустих, па на коња скочих.
Кад ал ето чуда и већега!
Мисли клусе, да мамузе носим
Те полети у тјек стрјеловити,
А тјеком му и крила узрасту.
С Богом, вуче, у гори зеленој!
Мени коњиц и ловора грана,
А мамузе теби за вечеру!

ПУТОВАЊЕ БОГИЊЕ УМЈЕТНОСТИ.

О блажени гајеви јелински!
У вама се роди сунце свјету,
Умјетности кад богиња дивна
Благој мајци природи се роди.
Гоји мајка кћерцу мјезиницу,
Мјезиница најмилија мајци.
На дјетиње игре јој позива
Седам Вила̂, седам умјетница̂.
Играчке јој на забаву даје:
Пјесникове гусле јаворове,
И шарену свиралу пастирску,
На дашчици коло дјевојака̂,
Кист и боју вјештога сликара,
Мињу лутку мрамора бијела,
Колибицу од грана̂ савиту,

Те глумиште од дјетинске игре,
Стару јеку да је говор учи,
Бјелу књигу мјесто огледала.

Тако млада за дјетинства свога
Игре твори, а од игре шала,
Па из шале постала и збиља.
Кад дјетешцу узка поста коша,
Коша узка, колијевка кратка,
Не бијаше гиздаве дјевојке
Колико је широкога свјета,
Да ј' уза њу пристајати кадра.
У колу је нагоркиња Вила,
А у пјесми славуљ из дубраве. —
Кад удара гусле јаворове,
Мниш да чујеш пјесму са небеса̂.
Кистом махне по танану платну,
Али веће Леља дјете младо,
Лу̑к на плећи̑, стријелу у руци,
На бој љути спреман се појави. —
Махне опет, али момче младо
У мрке му очице завири,
А с тетиве Леља пушта стрјелу.
Негда дође гдј' Илис вода хладна
Салјева се у широко море;
Мјесто траве камен туда расте.
Чудотворном палицом удари
Онуд млада по студен камењу.

Храмовима, бјелим дворовима
Туд студени камен претворила,
Атинама нови град назвала.
Узме длјето, у мрамор удари,
Тврди мрамор од вијек вјекова̂
У прах ситан на полп се сломи,
А из праха подобе изскачу,
И пред њима јуначина *Тешо* *)
Латио се буздована свога,
С Минотавром бијућ бојак љути. —
На глумиште богиња изађе,
Гледало је мало и велико.
А она ти копреном у руци
Само млада на облаке махне:
Кад гле, побре, чуда големога!
Поновљена прошастност се каже:
Змај источни води силну војску,
Из Перзије, по избор јунаци,
Да ту шаку црне земље иште.
Али слогу у народу нађе,
С тога шака јелинских јунака̂
Нити шаке земље своје неда,
Веће трга змају источноме
Боље перје из огњена крила.
А јунаком недобитним дижу
Вјечне славе споменике дивне

*) Тезеос.

Код Саламис' и код Маратона,
Код Платеје и код Термопиле. —
У дворану пред столицом судском
Хитроумна богиња долети
Да оправда узника недужна.
Ту јој лете крилате ријечи
Да ни јека достић их неможе,
Него само посљедњу нариче.
Са истине лажи облак скида,
Да се свјетли њено лице сјајно;
Те слободу загрли недужни.

То 'л' у слави, то ли у разкошју
Умјетности богиња живљаше
У сретноме завичају своме.
У земаљску радост и небесну
Лјева свàком' добротворном руком.
И немиле судбе ра̀не љуте
Умрлому меленом завија.
А слава јој лети стокрилата
Путем свега свјета бијелога.
Кад ал удес разори јој царство,
Дође туђин, окове донесе
Домовине слободи јој миле.

Гдје но звече окови робовски
Умјетности уточишта нема.
За то од тог дана несретнога
Удаљи се умјетност-богиња

С топлог југа из јелинских гаја̂
Пут старога Рима варварскога.
Прем робиња, робова̂ зароби
По варварском свијету туђинскоме,
Па их кроти, човјечности учи,
Да се човјек од звјери разлучи.
Ту срцима и духовма влада,
Докле удес што Атин' обори
И Рим стари у прах не разори.

А богиња робињица бјежи
Од запада к сјеверу, истоку,
Од немила до недрага лутај.
Посвуд гдје се богиња појави
Гране свјету духа сунце жарко.
Њу славећи слави себе сама
Охол' Шпањол, Францез хитроумни,
Инглез мудри на дебелом мору.
У њемачких гајеви̂ зелених
У славуље гавране претвара,
И богињи посвуда се дижу
Славохрами од земље до неба,
Посвуда јој пламен славе пламти.

Али, побре, нијесу то храми
Духородног завичаја њена.
Није њојзи становнога станка
Осим благог поднебја јелинског.
С тог се млада веће упутила

Хитром ногом, да се дома врати,
Гдје се након двије тисуће љетâ
Из веригâ опрости робовских
Неумрла слава и слобода
Духовитог сина јелинскога.
Чека, чека једва Јелйн на њу
Да останке храмовâ својијех
Новом славом богиња обнови.
Из пепела и опета диже
Крила геније сретнога Јелина;
А свјета је што с' ода сна вјечног
Још никада ни пренуо није. —
Хитром ногом умјетност-богиња
Окó свјета већ је облећела,
Хитром ногом ено дома иде.
Сад ево је на крајини славској,
Стидна дјева у туђем свијету,

Мајке Славе о народе славни,
Јеси л' славан, дај сада покажи!
Славској земљи ето госта мила,
Зар да крадом мимо нас пролази,
Неслављена у род се поврати?
Те да Виле које свуд је дворе
Глас срамотан разнесу по свјету:
Вјенац славе вàс јој свијет вије,
Ал у њему славског цвјећа није.
Браћо моја, на ноге јуначке!

Чудне згоде, вјечну стећи славу!
Свјет западни већ подјетињио,
Умјетност му већ игpачком поста,
Светиња јој лакрдија проста;
Маните се играчке западне!

Хитром ногом богиња се враћа
Роду своме областима нашим.
Тко је срете у домаћем гају
Нек је сврати бјелом двору своме.
Нек јој даде одорицу красну
Навезену од домаћих Вилâ.
Наше сестре нек их ките цвјећем,
Виловне су и наше дјевојке
И оне су вјеште вити вјенце
Од ловора за јуначке главе.

Кад се тако богиња спознаде
С нам' и с нашим, слављена посвуда,
И наш ће јој завичај омиљет,
Те ће млада и код нас постáти.
Повједат ће чуда големога,
Јер учећи свјетом многе пуке
И сама се много научила.
Оставит ће лијепих понудâ,
Слику своју у срцима нашим.

ГЛЕ!

Дјевојчице!
Ластавице!
Молим те не лети
Туд по гори,
Мимо двори
Моје ћеш запети.

Што си крила
Развила
Тим помоћи н'је ти,
Е ћу боље
Моје воље
Перје ти узети.

Те по гају
Куд играју
Твоје друге младе,
Онда лети
И одлети
Ако ти се даде.

ГОСТИМА.

Добро дошли,
Добро дошли,
Мили гости наши!

Наши двори
У тој гори
Нека су и ваши.

Добро дошли,
Добро дошли,
Мили гости наши!
Наши гаји,
Сами раји,
Нека су и ваши.

Добро дошли,
Добро дошли,
Мили гости наши!
Наши млади
Виногради
Нека су и ваши.

Добро дошли,
Добро дошли,
Мили гости наши!
Наши хати
Оседлати
Нека су и ваши.

Добро дошли,
Добро дошли,
Мили гости наши!
Наши ови
Голубови
Нека су и ваши.

Добро дошли,
Добро дошли,
Мили гости наши!
Наши орли
И соколи
Нека су и ваши!

Добро дошли,
Добро дошли,
Мили гости наши!
Наши друми
И подруми
Нека су и ваши.

Добро дошли,
Добро дошли,
Мили гости наши!
Винце пили
Наши били,
А ми ћемо ваши.

Добро дошли,
Добро дошли,
Мили наши гости!
Наше мило
Вам не било,
Јер то вам је дости.

ПОБЈЕДА.

Чујде селе, да га запјевамо
О ономе рату жестокоме,
Кад ти млада мене преоблада.
Ја припасах сабљу оковану,
Те појездим низ то поље равно,
Док дојездим до Лељине војске,
Па повичем да ме чује војска:
„Не би ли се који јунак нашâ
Да м' изађе на разбој витежки!“

Сви јунаци ником поникоше,
Не поniче Леља дјете младо.
Леља мене на бој не позива,
Али ми је кâ да ме позива,
Ни коњица, ни мамузâ нема,
Али лети кâ птица крилата
Окó мене и коњица мога,
Те одлети опет невидовно,
Кâ да лети небу кроз облаке.

Ја се вратих бјелом двору своме,
А крај пута твоји бјели двори.
Пред двором ти Леља дјете младо,
Не чека ме, али кâ да чека,
Леља мене на бој не позива,
Али ми је кâ да ме позива.

Ухватим га за бијелу руку,
Машим сабљу да му сјечем главу.
Ал гле драга, чуда големога:
Леља дјете хитро се претвори
Попут тебе лијепом дјевојком,
Муња сину из очица̂ твојих,
Сабља ми се растопи у руци
А срдашце погоди ми стрјела
Или било, или ми се снило,
Еле млада ти ме преоблада!

ПОБРАТИМУ

Дани Станисављевићу.

О знаш ли побре, птичицу крилату,
За љетног доба која но савије
Гњездашце мало насред поља,
Трави у зеленој свијем скровна.

А кад јој зра̀ка сунашца жаркога
Донесе с неба искрицу радости,
Срдашце јој све огњем плане,
Искрица радости није доста.

Већ душу да на извору вјечноме
По жељи својој напоји, укрјепи:
Развије крила, к небу летећ,
Сунашцу жарком у очи гледећ.

Те видећ како достићи неможно
Што око гледа простором вишњијем.
У зраци нижјих пјесму пјева,
Савије крила те падне опет.

Гле, тако и ја с самотне пустиње,
Кад души сине искрица радости,
Полетим к небу умним крилом,
Пјесмицу изпјевам, те занјемим.

О мили побре, и ти с' у пустињи!
Да знати можем, чујеш ли пјесмицу
Далеку свога побратима,
Чуо ме не чуо итко други.

ВИЛИДВОРИ.

Кличе Вила из горе зелене
Те дозивље Раду наимара:
„Богом брате, Раде наимаре!
Хоће Вила да узиђе дворе,
Бјеле дворе у зелене горе,
Купи мôбу, гради мени дворе,
И бити ће ваши кâ и моји."

Скочи Раде на ноге лагане,
Купи мôбе триста аргатарâ,
А уза њих младе умјетнике,
Лијепо мјесто Раде изабира
Покрај горе двору вилинскому,

Покрај врела живе воде хладне.
У тој гори јела танковита,
Бор зелени, храшће од сто вјекâ,
Јавор, буква, клење и јасење,
И брсната липа хладовита.
На около на завоје пути,
Изпод горе грозни виногради,
А равницом зелене ливаде,
Ливадама тече рјека хладна
Носи лађе до сињега мора.

Узе Раде оловницу тешку
Те повика триста аргатарâ,
Да му тешу дрвље и камење.
Наговара говорник мајсторе,
А гуслари пјесме попјевају
Да олакша труд њихова рада.
На починку глумци творе игре,
Игру творе да бригу оборе,
Да се журно опет рада приме.
Теше грађу триста аргатара,
Зиђе дворе Раде наимаре
Од мрамора у четврт тесана.
Све зидове оловницом равна
Да се бјели не сруше му двори.
Око двора ниже од мрамора
Јаке ступе доријскога реда.
Дјели дворе на девет дворанâ,

И мраморoм подлистао дворе.
На ступовй јонских танковитих
Диже у вис од таванâ греде,
Те најљепшу дворану девету
Усред бјела двора вилинскога,
Кити Раде ступов'ма кићеним'
Понајљепшим коринтскога реда.

Дворе гради Раде наимаре,
А кад их је саградио Раде,
Он дозивље младе умјетнике,
Све вајаре и вјеште сликаре,
Да наките нове дворе дивне.
Китили их сликам' и приликам',
А животом мртва стјена дише,
Мниш да из ње провирива давност.
Гледаш брда и продоле плодне,
Ломне горе крај сињега мора,
Равним пољем рјеке риболовне.
Цвјет румени из ливаде зене,
Славуљ птица у дубрави поје,
Ту пландиште и коло пастирско.
Ено србског сл'јепога гуслара,
И његових гуслâ јаворових,
Око њега сгрнуо се народ,
Сватко рони сузе од очијŷ
Са његове са пјесме јуначке.
Тамо вјешти сликар насликао

Све бојеве и јаде крваве
Окó наше Црне Горе дивне.
Ту нам кућа косовских јунакâ,
Ту гњијездо сивих соколавâ
И Душанов двоглав оро бјели.
Овдје сједи, на Косово гледи,
И скоро ће разавити крила,
Да осјени своју дједовину. —
Тамо гледа око зачуђено
У Крушевцу несретну вечеру,
Паралажу Бранковића Вука,
Гдје невјером Милоша потвара.
Там витежког Милош Обилића
Како срне у цареву војску,
Под шаторе цара честитога.
Сад ено га гдје се самцат бори
Са свом војском цара самртнога.
Мало ниже утонуо веће
У валов'ма крвавога мора.
Овдје гине девет Југовићâ
И десети старац Југ Богдане.
К земљи пада ено барјак србски . . .
Тоне у крв . . . неста га . . . те опет
Гле, у новој слави се развија,
И над њим се бијел оро вија.
Овдје опет Татарин се диже
Од истока, харајућ народе,
Док долети на Поље Гробничко,

Да крвави гроб свој ондје нађе. —
Гледни горе, кубе небо кажу,
Ситне звјезде по њему се шећу,
Мјесец пада у западне стране,
А источно сунашце се рађа.

А вајари длјетом о мраморје,
Ал из њега гриваст лав изскаче,
Гривом стреса, па лети пред дворе,
Те уз врата легне да их чува.
А вајари опет о мраморје,
Кад ал скочи из ледна камена
Дивна слика умјетност-богиње,
А уза њу седам бјелих Вилâ,
Седам Вилâ седам умјетницâ.
Све ти шећу у вилинске дворе,
У дворану најљепшу девету;
Ту ти сједе, једна другу гледе.
На седам се коринтских ступовâ
Наслониле, док богиња махне.

Тад повикну Раде наимаре:
„Богом секо, посестримио Вило!
Ево смо ти саградили дворе,
Чини секо, што си обећала.
Али чуј ме нагоркињо Вило!
Сва су браћа млади умјетници
При том раду од помоћи били,
Само небй младога пјесника.

Није право од млада пјесника,
Дај, у двору нек му мјеста није.“

Кад то чула нагоркиња Вила
Овако је она бесједила:
„Хвала, браћо, млади умјетници!
Лијепо сте ми саградили дворе,
Нек су двори ваши кâ и моји.
Сваком нек је станак у том двору
Осим једног млађана пјесника.
А пјеснику рода угоднику,
Буд кад хоће у походе дође,
Нек су широм отворена врата.
Бјеле ће нам веселити дворе,
Јер су пусти гдје није пјесамâ.“

МАЧ И ЛИРА.

Бритка сабља сама проговара
У бјеломе двору јунакову:
„Није сиња Перунова муња,
Нит је стрјела из облака мутна,
Што мач бритки у руци јунака.
Кад десница Даворова сине
Свјетлом сабљом посред поља равна:
Чини ти се да пламен огњени
На сред поља запалила муња,
Гдје окове робовске растапа,

Из окова̂ бритке маче kује,
Те ка̂ птица за злотвором лети.
Мач је славан, и да му је слава!“

То слушала лира седмогласна,
Јасна лира сама проговара:
„Не будали, сабљо окована!
Већа слава лире седмогласне,
Која сужњу од слободе гласе
Милом пјесмом у срце улјева,
Докле јунак витежки се нађе
Који сабљу припасати знаде.
А кад сврши, што му Бог наручи,
Тко му слави дјела та витежка?
Бритка сабља пјеват не умије.
Тко му носи славу од јунаштва
У пјеснама од уста̂ до уста̂?
Тко би знао сад Краљевић Марка,
Тко витеза Милош Обилића,
Да не бјаше у гори јавора,
Да се творе гусле јаворове,
Да се пјесма о јунаци̂ пјева?
Тужан слјепац шта би без очију̂,
Да не чује гусла̂ јаворових.
Лира ј' славна, и да јој је слава!“

То у двору јунак саслушао,
Те он паше сабљу оковану,
И узимље лиру седмогласну,

Па одлази у ту силну војску.
Лиру јасну разигра на пољу
О слободи домовине своје,
Те он маши мача пламенога,
Бритком сабљом у десници махне,
Равно поље живим огњем плане,
Без обзира бјеже јадни Турци,
А слобода већ сужњима гра̀не.
Здрав се јунак повратио двору,
И до двора пјесму изпјевао
О јунаштву уза лиру јасну,
Не о своме, него сабље своје.
Слава ј' твоја, витеже пјесниче!

У ЛУГУ.

(При Карловцу).

О трикрат блажен лужчићу зелени,
И трикрат рука блажена била му
   Тко негда тебе ту посади
      Руком пресретном у пољу равну.

О сретна мене пландиштем твојијем
Кад труђан градску оставим пустињу,
   Те Вилу њежну за ручицу
      Цвјећица китицу берем туда.

А Вила друга лиром у ручици
Пролети врхом храстова̂ твојијех,

И летећ млада пјесне миле
Пјевајућ, јави се духу мому.

Да пјева, пјева, и ти си чула их
Пресладке гласе горицом зеленом,
Уз лиру јасну, Драгојлице!
Чула си, слушајде ... опет с' ори!

О браћо, чујте!... Ори се... ори се...
О гласи мили слуђења сладкога!
Кâ зором тихи повјетарци
Ори се, ори се, јека јечи.

О гдје си Дане, да су ти јађан сад
Сокола сивог крилашца лагана,
Па брзо да ми сад долетиш:
Чуо би, чуо, што нигда н'јеси.

О трикрат блажен лужчићу зелени!
И трикрат рука блажена била му
Тко негда тебе ту посади
Руком пресретном у пољу равну.

ПАСТИРИ.

На крај горе тражећ хлада
Покрај тихе рјеке вира,
Састаде се чељад млада,
Чељад млада од пастирâ.

У коло си дају руке
Пастирице и пастири,
Те се хитро на сред луке
Девет колâ у скок шири.

Прво коло ухватише
Воларице и волари,
У другоме полетише
Краварице и кравари.

Коњушари коњâ вранй'
С коњушаркам' треће воде.
Чобанице и чобани
У четвртом охол' 'оде.

Козарице и козари
У петом си руке дају.
Свињарице и свињари
У шестоме пáс хватају.

Тучарице и тучари
Гиздају се у седмоме.
Гушчарице и гушчари
Поносе се у осмоме.

Ситна дјеца кокошари
Којих стадо дома пасе
У деветом; а диплари
Усред свијех диплећ за се.

На диплицâ миле гласе
Скочи коло с девет колâ,
А у скоку запјева се
То што чини ког' охола.

Игра коло поносито
А мамузâ звека звечи.
Пјесме с' оре громовито,
А планина јеком јечи.

Игра коло у поскоку,
Творећ игре пуне шале
Пастири се при том року
Једни другим' 'вако хвале:

Волари.

Млађани смо ми волари,
Лагане су наше ноге
Кад пасемо по тај бари
Наше воле дугороге.

Наше благо земљу оре
Земља свима хљеба носи.
Рогаст накит иниј' најгоре,
Мало тко га већ не носи.

Кравари.

Млађани смо ми кравари,
Наше благо млјеком храни;
Док планинка објед свари
Тко нам ручат да забрани?

Плаво теле крава доји,
Из телета вô постаде.
Тко би óрó, да не гоји
Наше благо воле младе?

Коњушари.

Над коњица блага нема:
Јунак бритку сабљу паше,
Кад се на бој љути спрема;
Сабљу паше, вранца јаше.

Острогама коња дира,
А кâ птица коњ полети;
Равним пољем без обзира
Пред коњицем Туре лети.

Чобани.

Бјелоруне, витороге
Овце млади ми пасемо.
Лагане су наше ноге
Кад с' у колу окрећемо.

Кад мећаве лед удари
Овце нама хаљу даду.
Коњушари, говедари!
Стриж'те вуну вашем стаду.

Козари.

И козари стадо своје
Цјенит знаду: роге има,
Кусе козе јарад доје,
Мљека дају, хасне свима.

Није вуне нашем стаду
Али доста бар кострети.
Кусе козе носе браду,
А брада је знак памети.

Свињари.

Наше благо понајбоље,
Милина је њега пáсти,
Дебело се кад закоље
Сухи крушац баш омасти.

Без памети свиње нису,
Јер најволе жир' и жилâ:
Мудри веле да ј' у вису
И дубљини умна сила.

Тучари.

Тука ј' побре, птица лјепа,
Кажу: негда да је била
Тја код Инда; није слјепа
Кад је до нас долетила.

Па што ј' мудрим веле дике,
Веле́, и ми да см' од туда;
Е нам кажу споменике
У тукама, од онуда.

Гушчари.

Чудних птица̂ жут'јех кљуна̂,
Најсретниј' смо ми пастири!
Јер по води кад без чуна̂
Све потопе нагли вири:

Жутокљуна гуска тада
Жут'јех ногу̂ веслом титра.
Плове водом наша стада
Ка̂ по мору шајка хитра.

Мудри људи књиге штију
Мудрим пером написане.
Књиге сјеме духа сију,
Да зорица свјету сване.

Шта би штили, да ниј' дала
Наша гуска перâ мудр'јех?
Па на чем би госпа спáла
Да блазинâ није пун'јех?

Кокошари.

Од кокошû какоћућû'
Брижљиви смо ми пастири.
Оне зобљу зоб у кући,
А ми гдје се коло шири.

Гладни дома кад дођемо
Већ у гњезду јајâ дости,
Па у лугу запрећемо
Бјелих јајâ, те се гости!

*

Тако млада чељад миле
Игре твори, пјесме пјева.
У поскоку с нагле силе
Црна земља јечећ зјева.

Кад из грма, јој! излети
Из ненада мрки вуче,
А за њиме кобац лети,
Те с' из дупље лис извуче.

Загнаше се љуте звјери
Међу стада на пландишту:

Да попану у потјери
Свака своје, то туд ишту.

Стаде рика говед'... скачу,
Хржу коњи, овце мече,
Свиње рокћу, гуске гачу,
Туке камћу, козе вече.

Свака своје попадоше
Звјери љуте: вук овчицу,
Лија гуску, те одоше,
Кобац носи још тучицу.

Стаде вриска од пастирâ:
„Чуј, помагај, звјер проклета
„На пландишту благо бира!“
Кличућ сваки већ полјета.

Разврже се и разори
Девет колâ игра красна,
Е се плачем сва претвори
Из ненада пјесма јасна.

Полећеше за звјеради
Пастирице и пастири;
Робље своје отет' ради
Свако трчи у немирй.

Трче, вичу: „Чујте, чујте!
Однесе нам звјерад благо!
Жалост нашу цјен'те, штујте,
Благо нам је наше драго.“

Кад ал гором ловац лови
Ђ҆азбојничке звјери худе.
Пушка пуче, крвљу плови
Вук, лисица, кобац туде.

Свјех пастира̂ чета, гдјено
Пушка пуче, хитро лети,
А већ робље 'слобођено
Из планине к њим' долети.

Поплашена дружба млада
Добра ловца дарујући,
Тад с попаска јавећ стада
Оде кући пјевајући.

ОПРАВДАЊЕ.

Рано раним јутрос у планину,
Срете мене посестрима Вила,
И опет ми пјесму припјевала:
„Побратиме млађани пјесниче!
Коре тебе баке и дјевојке,
Да ти пјеваш од јутра до мрака
О ничему већ о бјелих Вила̂. —
Него узми гусле јаворове
Па запјевај иза свега гласа
Да те чују баке и дјевојке:
Сјећајте се баке и дјевојке!
Кад у сбору уз коло станете,

Ви у сбору ништа не сборите
Већ о дици и красоти вашој,
О добити сада и негдашњој.
Мени Вила пјесме припијева,
А Вила је дјевојчица млада,
С ' тог у пјесми толико о Вилâ.“

ПРЕЉА.

Свилу прело материно злато,
Свилу прело, мајци говорило:
„Мајко моја, прести ми се неће,
Тешко ми је вретено од злата,
Прелагана преслица за пасом,
Мехка свила прести се не даде.“

То слушало једно момче младо,
За калпаком носи перје златно,
Бритку сабљу паше око паса,
Те одлази до прељина двора.
„Млада прељо, материно злато!
Дај ми свиле вретено напреди,
Те ми свилом мараму навéзи.“
Одговара материно злато:
„Не будали млађани јуначе!
Њесам прела да би свилу прела,
Ни везиља да мараму везем.

Нек ти везе сеја, или мајка,
Или твоја вјереница љуба."

Вели њојзи млађани јуначе:
„Ја не имам секе ни љубавце,
Стара мајка није за везиво.
Млада прељо, материно злато!
Дај ми свиле вретено напреди,
Те ми свилом мараму навéзи,
Бит ћеш мени вјереница љуба,
Свилу прести на кољену моме,
На преслицу дрва шимширова,
На вретено од сухога злата."

Стаде прести материно злато,
Свилу прело, мајци говорило:
„Мајко моја, прести ми се хоће,
Добра ми је преслица за пасом,
А лагано вретено од злата,
Мехка свила добро је предиво."

ЉУБОМОРНОСТ. *)

Што се бјели крај сињега мора?
Је ли лабуд бијелога крила?
Ил поморска хитропловка шајка

*) Истинити догођај године 1843.

Бјела једра на вјетру развила?
Није лабуд бијелога крила,
Ни поморска хитропловка шајка
Бјела једра на вјетру развила;
Већ бијели од Ђенове граде
Крај сињега мора се простире,
Слава му се у мору огледа.
Шта се свјетли у Ђенови граду?
Је ли сунце или мјесец сјајни,
Ил даница стазу оставила
На висини падајућ с небеса̂?

Није сунце, нити мјесец сјајни,
Ни даница звијезда с небеса̂,
Већ у граду млађана дјевојка,
Лјепа кћерца рода господскога.
Сунце носи на челу ведроме,
Рану зору неба источнога
У цвијећу драга лица свога.
Мрке очи два небесна раја,
Рај и небо оном тко их гледи.
Рај и небо бијаху ти *Ђурђу*,
Када очи *Јулине* загледа.
„Рај и небо ово нек је моје,
Ја господар и бог овог раја;
Свјет остали, седмера небеса,
Рај овога и онога свјета,
Теби буди, подјели га свјете!

Те ми врата његова затвори,
А и ја ћу овог раја мога.
У њему ћу јунак боговати,
Па за другу будућност не хајем.
Је ли тако, Јуло, мој анђеле?“
„„Тако, Ђурђу, мило добро моје.““
Вели дјева, стид у бјелом лицу.
А већ Ђуро лети своме двору,
Миле гласе носи својој мајци,
Миле гласе од дјевојке своје.

Што се свјетли низ то поље равно?
Је ли бисер ил камење драго?
Или роса по румену цвјећу?
Није бисер, ни камење драго,
Нити роса по румену цвјећу;
Већ су оно Ђурђеви сватови.
Језде пољем на коњима враним,
Опасали сабље оковане,
За калпаком вије им се перје,
Црвен барјак вија се пред њима,
Врх барјака румена јабука,
И румена босиљем кићена.
А кад бјела загледали града,
Добар коњиц у Ђурђа посрну;
Вели Ђуро кићеним сватов'ма:
„Слушајте ме, кићени сватови,
И досад сам низ поље јездио

На коњицу соколових крилâ,
Ал никада посртао није.
Ја се бојим, добра бити неће.
Већ слушајте, кићени сватови!
Вратите се бјелом двору моме,
Поздравите моју стару мајку,
Да ме љуто забољела глава,
И да ћемо сутра по дјевојку.“

Вратише се кићени сватови,
Млађан Ђуро самцат до дјевојке.
А кад дође до њезина двора,
На тријему двора бијелога
Стоји дјева уз другог јунака;
Бјеле руке око' њег савила.
Он дјевојку у чело пољуби.
„О невјеро, нигдје те не било!“
Викну Ђуро, те се окамени.

Ал ето ти незнана јунака
Од дјевојке из бијела двора,
На лицу му од радости сунце.
Је ли чудо, кад предоби сунце
Рај и небо Ђурђево невјерно!
„Јунак ли си бољи ти од мене.
Кад ми љубиш под вјером дјевојку?
Јунак бољи?... Ево ти ловора!“
Викну Ђуро, мач пламени маши.

„Немој Ђурђу, да од Бога нађеш!“
Цикну дјева са висока трјема.
Цикну тужна, до Бога се чује;
Али Ђуро не слуша дјевојке,
Мртав паде сретнији од Ђуре.
А већ Ђуро лети двору своме,
Тужне гласе носи старој мајци,
Ах, зле гласе од дјевојке своје.

Једва Ђуро на поље изађе,
Ал се сјети да је прстен златан,
Вјере спомен на невјерној руци,
Те се хитро до града поврати,
А у граду дјевојачком двору.
„Дај дјевојко, обиљежје моје,
Дај ми прстен, о невјеро моја!“ —
Ал дјевојка у црно завита,
А у црном и њезина мајка,
Бјелим лицем грозне сузе роне.
„Ах, толи је драг вам онај био,
Драг и мио онима је данас,
Који синоћ вјеру ми задаше,
Да сам једин' љубљени на свјету!“ —

Ал говори дјевојачка мајка:
„О мој Ђурђу, слушај добре гласе,
По те добре, а по мене тужне.
Ја имадох синка јединога,

Јутрос дође из далека свјета,
Секу своју у зо́ час пољуби.“
Ту се тужан окамени Ђуро,
Поток суза̂ из очију̂ рони,
Жарко њему помрчало сунце.
Отворе се од бездане врата,
Гледа бездан, мозак му се врти.
Би л' у бездан? . . . Ах, мала би била
Грјеху тому жртва овог свјета. —
Оде Ђуро бјелу манастиру;
Већа живот покора оному
Тко живота недужнога лиши.

Тко се оно у светачне дане
Крст у руци, очи поникнуте,
Око храма божијега шеће?
То је Ђуро, њем и блјед ка̂ стјена,
Бол у срцу, покору чинећи.

СЛАГАРИМА.

О отче Јово! Палас-Атино и Аполоне!
(Омир.)

Гром и муње, поочиме Јово!
Штит и оклоп, Палас посестримо!
Лу̂к и стрјеле, побратим' Аполо!
Да ја чиним јуриш на слагаре.

Та гле чуда досад невиђена!
Вàс дан летим на моме крилашу
Да достигнем посестриму Вилу,
Да ми она пјесмицу изпјева.
Коју чујем, а коју не чујем;
А која ми остане на уму
Напишем је, те шаљем тискаром:
„Тискајте је, да је браћа штију!“

А тискари, да их Бог убије!
На рибеж ми пјесме сарибају *).
А кад оштри сариба их рибеж,
У слагарске, jâо, допану руке!

Знам да ј' тешко пјесмице срибане
Све у реду сложити опета;
Ал за то су слагари на свјету.
Ој слагари, бриго пјесникова!
Али чујте и горе жалости:

Што оштроме рибежу утече,
То слагари сложно поразложе,
А што они сложно не разложе
То тискари поразтисну тиском.

Тако пјесмом о слози неслога,
Јој си мени сироти пјеснику!
По слагарској неслози се сложи.

---

*) Постојавила *цензура*.

А свјет виче, кâ на бјелу врану,
Па на кога? Мислиш на слагара?
На тискара? — Не, већ на пјесника!

Гром и муње, поочиме Јово!
Штит и оклоп, Палас посестримо!
Лŷк и стрјеле, побратим' Аполо!
Да ја чиним јуриш на слагаре.

БОЈ ОРЛОВСКИ.

Не сила народовъ повергла тебя,
Не всталъ тебѣ ровный соперникъ;
Но тотъ, кто предѣлы морямъ положилъ
Въ побѣдномъ бою твой булатъ сокрушилъ,
Въ пожарѣ святомъ твой вѣнецъ растопилъ,
И снѣгомъ засыпалъ дружины.

Хомяковъ.

На Корзики на морском отоку
Љуља мајка синка маленога,
У колјевци, у повојма бјелим.
А кад мајка уљулала синка,
Дође санак иза мора сињег
И донесе копрену лагану,
Те с њом синка и мајку покрива.

Санак снила уз колјевку мајка
Да имаде синка маленога,
Лјепа синка, орла крилатога,

Крила диже, хоће да полети.
Подалеко на сред поља равна
Гледа мајка чудо невиђено,
Чудно чудо, змију крилатицу.
А кад орле змију угледао
Разви крила, те за њом полети.
Ухвати је панцом окó врата,
С њом удари о земљицу црну.
Кад ал лети на лаганим крилма
Други орле, бијелијех крилâ,
Кâ да би се из мраза узвила.
Тад удари орле иностранн
Витим крил'ма орла домаћега.
Живим огњем планула му крила,
Таван гробак отворио врата
Крилатици, орлу домаћему.

Сузе ронећ пренула се мајка,
А крилати санак јој одлети.
Сузе ронећ гледа у колјевку
Је ли здраво чедо у колјевци?
Здраво било, мили санак снило.

А кад синак колјевци одрасте
Па до коња и сабље дорасте,
Мајка синку повједала санак
О том боју змије крилатице,
О побједи орла домаћега,
О добити орла бијелога,

Ал говори синак својој мајци:
„Ја сам мајко, оро́ од запада,
Не бојим се орла бијелога,
Бијела га на земљици није.
Ако ли га гдје и јест бијела,
Ваља да је осједио орле
Од старости, или од жалости,
Бој бијући с тицама по гори.
Ја сам оро́, орла се не бојим,
Нит се бојим змије крилатице.“

Мало вријеме за тим постајало,
Кад ал људи дивно чудо кажу,
Дивно чудо у Паризу граду.
Појави се змија крилатица,
Чудна змија досад невиђена.
На глави јој поносно знамење:
Златна круна краља француског,
А на круни огњеним пламеном
Наве́зено: „Једнакост“ — „Слобода.“

Тад повикну орле од запада:
„Ено мајко, змије крилатице,
Лети орле, да змују задави.“ —
Лети, лети до Париза града,
Па савија своја вита крила
Покрај чуда змије крилатице.
Мисле људи да се њојзи клања,
Али орле њој о глави ради.

Око врата крилатицу хвата,
Златну круну с главе јој отима,
Златном круном своју кити главу.
Крилатицу бичем претворио,
Бичем страшним орла западнога.

Махне бичем небеснијем зраком
Те удари по грешноме свјету,
По свијету, по гори зеленој,
Иза горе по сињему мору.
Тад сунуше птице свакојаке
Из планинâ и зелен-дубравâ.
Полећеше орли и соколи,
Голубови и врани гаврани,
Ситне птице, хитре ластавице,
Шврaке, чавке, кукавице црне.
Све полети што имаде крила,
А под крило орла западнога,
Да од бича крилатог утече.

Гледа чудо орле од запада,
Чудо птицâ свакојаких кљунâ,
Ал не виђе орла бијелога.
Тад говори орле од запада
Да га чује мало и велико:
„Чуда птицâ свакојаких кљунâ,
Али није орла бијелога.
Бич крилати не ће имат мира,
Док не нађем орла бијелога.

Те ако ми Бог и срећа даде,
Да ухватим ово чудо горско:
Сједо перје из витога крила
Све ћу њему до једног узети.
Одвест ћу га бјелом двору своме,
Старој мајци њега даровати,
Да га чува у златном кавезу,
Да се сјећа санка уз колјевку.“ —
Тако вели, те се већ упути
Пут сјевера, да срећу потражи,
Тамо, гдје му бич досегâ није.

На стожеру сјеверном од земље,
Усред мраза и вјечнога леда,
Кажу људи једно чудо дивно.
Веле, ондје чудна птица сједи,
Чудна птица, један óро бјели.
С витим крил'ма пó свјета покрива,
А глава му далеко допире
До јужнога до црнога мора.
Није орле осједио био
Од старости, нити од жалости;
Већ је орле побјелио био
Од студеног снјега сјевернога.

На стожеру сјеверноме сједи
Птић крилати, тај орле сјеверни.
Кад ал лети птица ластавица
Из далека из западног свјета.

А на крило орла сјевернога.
Зле му гласе с запада донесе:
„Зло га легâ, орле од сјевера!
„Ето на те орла западнога,
„А с њим војске ни броја јој није.
„Маше бичем змије крилатице,
„На западу која се излеже;
„Тешко теби, орле од сјевера!“

Слуша орле птицу ластавицу,
Диже крила, само једном махне,
Један корак великому доста —
Те долети Москви златоглавој.
Покрај града сави бјела крила;
Кад ал ето орла западнога,
Маше бичем змије крилатице,
А за њиме небројена војска.
Тешко теби, орле од сјевера!

А када се орли загледаше
Бистрим оком на пољу широком,
Тад полети орле од запада,
Махне бичем змије крилатице
Те удари орла сјевернога,
Удари га по бијелу крилу.
Зло га махну, орле од запада,
Зло га махну, а горе удари:
Снјег му само са крилâ отресе.

Крил'ма стреса тад орле сјеверни,
Крил'ма стреса, те их развија.
Колико је развио крила,
Свијетло је посакрио сунце,
А ноћ тавна орлу западному
Крила црном копреном обузе.
Тад дохвати орле од сјевера
Витим крилом орла западнога.
Живим огњем планула му крила,
А уза њих Москва златоглава.

Оде тужан оро од запада,
Оде тужан натраг без обзира,
И остави дружбу у пустињи.
А кад дође од куда је поша̂,
Стиже њега од сјевера госо,
Улови га, у окове баци,
И предаде богатом Гавану,
Великоме поморцу трговцу.
Тај га вржe у гвоздени кавез
На острву, на дебелом мору;
Како тада, тако и до вијека.

ПАРОБРОД.

Или грми, ил се земља тресе?
Ил удара морје о мраморје?
Нити грми нит се земља тресе,

Нит удара морје о мраморје;
Него броди хитропловка шајка
Новим путем, куд бродила није,
Купом водом до Карловца града.
Ова лађа чудновата грађа;
Нема једра, ни лагана весла,
Ни конопца да је коњи вуку.
Али лети на колима водом,
Кâ на крил'ма птица ластавица.
Није чудо, кад крмилом влада
Красна дјева, по имену „Слога".
Слога, слога и уз воду плива!

Шта ће рећи рибе пливачпце
Купом тихом и Кораном хладном,
Кад зачују таламбас колесâ?
Што ли мислит од тог урнебеса
Црнокраци раци у потоцй?
Не бојте се рибе пливачице!
Не бојте се раци црнокраци!
Што се чује, том с' уклонит може;
Чувајте се потајног рибара,
Што но крадом мрежу разапиње
Док вас вода у њу не занесе.
Што ће рећи ти коњи бродарски
Вукућ лађе уз ријеку хладну,
Од колјевке па до гроба свога?
Не бојте се, о коњи бродарски!

Не бојте се урнебеса тога.
Чувајте се из планине вука,
Што не чини многа урнебеса
Док вас јадне за врат не попане.
Ова лађа, која страх вам вадà,
Носи терет тешкијех тумбасâ,
Кичменицу што но вам огули,
Уза Купу бродове теглећи.

Слога, слога воде се не боји,
Ел ако је вода и занесе,
Опет слога уз воду изплива.
Седам вр̀акâ из Божијег ока
На сунашцу у једно се сложе,
А од туда виђело свијету.
Слога сије пшеницу бјелицу,
Слога жање и слога је вози,
Слога меље и слога се гости.
Слога, слога, о даре од Бога!
Да би само кукољ изабрала,
Црни кукољ у воду хитила,
Нека плива, вода га однјела.

ДВИЈЕ ВИЛЕ УМЈЕТНИЦЕ.

У планини под јелом зеленом
Сретоше се двије бјеле Виле,
Двије Виле, двије умјетнице.

Једна Вила родом од *запада*,
И лице јој лоћкаво, блиједо,
Кâ но љиљан, ког вихар обори.
Одорицу по моди обукла,
Намрешкала у ситно рукаве,
На рукама наруквице златне
Значе да је златни ланци вежу.
На бијеле натакнула руке
Рукавице од козије коже.
Само њедра, светињу вилинску,
Безобразно на оглед изнјела.
Нема стаса, вилинског уреса,
Стегнула се претанко о пасу,
Једва јој је уздахнути moћи.
Изпод паса у шир се надима
Кâ пласница кошена сијена,
На глави јој круна прадједовâ.

Друга Вила родом од *истока*,
Рујну зору неба источнога
У цвијећу красна лица свога.
Одора јој од лаган-облака
Навéзена од сунчаних зрàкâ.
Сићано је навезла рукаве,
Ал их није ситно намрешкала,
Да се види што се гледат' смије.
Бјеле груди стидљиво сакрива,
Тим милије оном, тко их гледа.

Узрастом је танковита јела,
Скути само да покрију тјело.
Опасана бисерније̂м пасом,
Своја њедра накитила рајска
Китом смиља и питоме руже,
И ружама овјенчала главу.

А једва се загледаше младе
У планини под јелом зеленом,
Ал говори Вила од запада:
„Бјежи с пута, сељанко дјевојко!
Бјежи с пута у гору зелену.
Колибица од грана савита
То су твоји пребијели двори.
Мене слави по́ бијела свјета,
А сад идем да исток освојим,
Те ако ћеш дворкињом ми бити,
Позват' ћу те, кад ми буде драго.“

Већ полети Вила од истока
Да послуша гиздаву госпођу.
Кад ал ето на лаганих крилӣ
Са небеса̂ бога од пјесама̂.
Нӣком паде, међу Виле стаде,
Те говори да га обе чују:
„Мир да буде с вама двије Виле,
Бог истини творећи свјетове
Од запада сам исток разлучи;
Ова међа ста̂т' ће до вијека.

Теб' је дано, Вило од запада!
Да смиона до неба се висиш,
С неба звјезде да земљи привлачиш.
Дано ти је да у пакâ сиђеш,
Те из пакла благо да извлачиш.
А теби је, од истока Вило!
Намјењено, ах, красне задаће!
Да на земљи рај и небо твориш,
Да пустињу све рајем претвараш,
С благословом да благо сабираш."
Бог пјесамâ кад тако доврши,
Западкињу пут запада враћа,
А источну Вилу за ручицу
Пут истока сјајнога одлети.

СРБСКИ ГЕНИЈ.

О вилородна горице зелена,
Небеса која тјеменом дирајућ
  До седам врелâ духородних
    Тужноме свјету у њедра лјеваш!

У хладу твоме путника труђаног
Заштити сад од громовâ огњених,
  Да око блудећ продолима
    Прошастност, садашњост разабере.

Гле, сјајне звјезде с модрога неба гдје
У пустој свјетли пустињи Србину.

А крил'ма штити србску земљу
Душанов оро́ од змаја љутог.

О сретна земљо јунакородна, гдје
У давно доба славом је цвјетало,
На дику рода јуначкога,
Витежко жезло већ Немањићâ.

О тужна земљо, валовâ крвавих
Гле, како врази ваљају с истока,
Те крвљу твојих соколовâ
Мораву, Дрину и Дунај муте!

О тужна земљо, змаја, гле, љутога,
Гдје чељуст гладну крил'ма на огњеним
У њедра твоја већ рањена
Пружа да пије ти крв од срца!

Гле, змаја љутог, огњеним крилима
И сунце скрива источно свјету нам,
Гле, лети, лети, лети, лети,
Косово аждаја све прекрили.

Давори, Вуче, са шта не дочека
На гвожђе љуто аждају крилату,
Већ грешном руком срце вадиш
Матере. Тако ли љубав враћаш!

И мајци својој крвави отвори
Гроб, сине јадни, која те породи!
А ноћца тавна роду твоме
Настаде, клети о невјерниче!

Ах ноћца тавна, вавјек би трајала,
Да правде Бог не створи нам истине,
Да свјету свјетли, да се види
Врави гдје му̏че, ах, безгрешнога.

Да, свјетли, свјетли истине сунце нам,
И свјет облави, данак нам доноси,
И радост срцу жалостному;
Србски о гајеви, и вам грану!

Јер бдије гениј, сироте штитећи,
И срцâ ране мелемом завија.
Гле опет звјезде на небесй
Србскому роду гдје дан доноси.

О роде мили, пази на звјездицу!
О, дана оног сјећај се тужнога,
Кад усуд звјезду среће твоје
Црнијем облаком негда зави̏.

Та јоштер бдије генић преблаги, што
Из ноћи тавне звјездицу т' изведе,
А крилом својим осјења те;
Богу се молећи слави њега.

О слави, слави; мани се неслоге
И злобе братске смртнијех грјеховâ,
Достојан буди, да окови
Среће ти крила све још не вежу.

ДРАГОЈЛИЦИ.

На славу шестнаестога годовнога дана.

Благо теби, дјевојчице мила!
Од младости цвјетног перивоја
Златна врата ено отворена.

Дан сунчани у повојй златних
Носи зора с неба источнога.
Чуј гдје зове: „Дјевојчице мила!
Устај пуце, родило се сунце.
Красан данак младости недужне,
Води тебе за бијелу руку,
На дјевинства цвјетородну луку."
Што доселе у дјетинској груди
Налик цвјету мирисном у зрнцу,
Тихо, мирно, незнано почива:
То ће сада њежно проклијати,
Налик ружи цвијет разавити,
Мирисом ти срце опојити.

Десно, лјево, куда око зене,
Простиру се цвјетне ливадице,
А на небу сјајна цвахти звјезда,
Сјајна звјезда недужности твоје,
Пут ти каже, којим ти је поћи.
Слједи, душо, среће твоје звјезду!
Јер кад будеш на живота мору,
Није гаја, није перивоја,

Лаган кораб среће твоје плови
Титрајући валом узбујаним.
Многа стјена у мору сакрита,
Кораб лахко о камен удари,
Гладно море једва чека на њег.

Благо теби, дјевојчице мила!
Од младости цвјетног перивоја
Златна врата ено отворена.

ОРА ПЈЕСНИКОВА.

Муња сјева, громови се ломе,
Тутањ тутњи, јека се разлјеже.
Седлајте ми крилата коњица,
Да ја јездим куда мени драго.

Вај коњиче, мило добро моје!
Сад ме носи, ма да се и ори,
Сјева, пламти, грми и разлјеже.
Свако кљусе по ливади пасе
Када сунце над ливадом сјаје.
Чему су ти соколова крила,
Већ да њима високо се вијаш,
И надлетиш громе и облаке?
Нека жаба по блату се ваља,
Нека кљусе по ливади пасе,
А нек лети, што имаде крила.

Па што бурне надлети облаке,
То је орле ил соколе сиви,
Ил је пјесник, љубимац богова̂,
Који њима иде на диване
На Пегазу коњу крилатоме.

ПРОШЊА.

У цвјетноме перивоју
Ено красна ружа цвате,
Дивна ружа, невиђена,
Ел очице модре има.

Добар вртлар мора да је
Ком такова ружа цвате.
С тог ево се ја усудих
Да запросим милост једну
Од његове сретне руке:
О вртлару добри, слушај!
Дај ми ружу зоролику.
Бура пири, слоту носи,
Њежна ружа промрзнут' ће.
Топли станак у мом срцу
Већ одавна на њу чека.

У врту је више цвјећа
Мога̂ би се преварити,
С тога ево обиљежја
По ко̂м знати ружу моју:

По *Линеју* цвјет румени
Зову: „*Кћерца Драгојлица.*"

МОДРЕ ОЧИ.

Модре очи миле су ми
Не знам за што, ал је тако.
Мислим за то, јер су сличне
Модром небу над облаком.

С модрог неба свјету свјетли
Сунце, мјесец, ситне звјезде.
С модрог круга небеснога
Анђô мира зене ница.

Кад од плама сунчанога
Тужној земљи лице гори:
Од облака одорицу
Модро небо тад облачи,

И бисером дажда плаха
Жедне земље груд полјева,
Да из суха њена праха
Зелен живот проклијава.

Кад живота бурно море
Кораб среће наше сломи:
К модром небу око зене
Сузе ронећ, Бога молећ.

Тад с висинâ модрих сине
Тужном срцу зрàка наде,
И радости искра плине
Те нам души покој даде.

Модре очи миле су ми,
Не знам за што, ал је тако.
Ал их хвалит' није лахко,
Јер све очи нјесу модре.

Ком су модре очи миле,
Тог попрјеко мрке гледе.
А тко мрке очи хвали
Том се с модрих исто згоди.

Модре очи миле су ми,
Не знам за што, ал је тако.
Ал их хвалит' више не ћу
Нег у њима небо модро.

НЕПОЗВАНИ ГОСТ.

Гладан вуче књигу пише
Жутој лији у планину:
„Сејо, лијо, горско звјере!
Ето мене до вечера
До бијела двора твога,
На вечеру на господску.“

Мудра лија ниш не вели
Нег вечеру лијепу справља,
Те одлази у планину,
У планину у ловину.

А кад дође мрки вуче
На вечеру посестрими:
Ал на столу у том двору
Два ребарца од комарца,
Двије бедрице од мушице,
И два брава кâ два мрава.
Тешко вуку по поруку!

СЛОНИ И КОМАРИ.

Не делајте слона од комара,
Не хвалите славе и блаженства
Умрлијех земаљских боговâ.
Вјерујте ми, и они имају
Своје слоне и своје комаре.
Њих гледајућ варају се често,
Е час слоном комар им се створи,
Час комаром слон им се претвори.

Сви дијеле срећу и несрећу
На свијету са свим умрлима.
Али то је разлика међ њима:
Чим су већи богови земаљски,

Тиме веħи слонови њихови,
Тиме мањи њихови комари.

ПОГЛЕД У ПРОШАСТНОСТ.

Кад погледам прошастности море,
Мутно ми се чини ка̂ ријека
Која ваља дрвље и камење.
Није вјека, и народа није,
Гдје не тече рјеком људска крвца.
Данас роб се до цара узвиси,
Сутра цар се до роба понизи.
Тамо зиђу кулу вавилонску
Да уза њу на небо се пењу.
Ту с небеса̂ суноврат падају,
Кад падају веħе не устају.
С веље муке утробу земаљску
Разкапајуħ, благо из ње ваде,
Па за-њ ено брат брата продаје.
Тамо Пилат, гле, Исуса мучи,
Овдје краљ пред свеħеником клечи.
Тамо сјева лучка од истине,
Овдје ноħ и тама вјековјечна.
Тамо слава зелен ловор сади,
Овдје чами њемо поколење
Потлачено, једва да се миче;
Гњусно робство за ловор не знаде.

Сини, сини духа жарко сунце!
И разгони свјетом црну таму,
Разгријавај срца од камена,
Да човјечност човјеку се свикне.

ПОЗДРАВ СРБИЈИ.

Благо теби мајко од јунакâ,
Србска земљо, гњездо соколовâ,
Славна кћери мајке Славе своје!
У прастаро, златоплодно вријеме
Ваљана си кћи у мајке била.
Зла судбина, не властита кривња,
Златно жезло на Косову пољу
У зо́ час је Лазару отела.
Ноћ настаде тавна, дуготрајна.
Сјајне звјезде на србскоме небу
Све у црно тада обучене,
Свјетлу стазу неба одбјегоше.
Сад над ноћном страховитом тамом
Крвав мјесец, зла свакога слутња,
Страшно лице на небу указа.
А по земљи, србским достојањем,
Звекну зулум турским оковима.

Благо теби, мајко од јунакâ,
Србска земљо, гњездо соколовâ,
Славна кћери мајке Славе своје!
Ваљана си кћи у своје мајке,

Е си робске сломила окове.
Опет свјетли слободе ти сунце,
Твоје наде цвахте звјезде сјајне.
Подмлађена, несрећом учена,
Срећи вична, несрећом познана,
Пуна снаге, пуна и красоте,
Не дјетешце које ходит кани,
Већ дјевојка вилинскога струка,
Ведро чело, ловором кићено,
Срце њежно, пуно миле наде,
Мајке дика, понос браће своје,
Красна си нам од слободе слика.

У тој слави, у таком уздању
Један корак . . . у рају те ето
Свијех жеља̂ србског срца свога.
Од весеља над унуком својом
Поскочит ће кости Лазареве. —
На Косову на крвавом пољу,
Из пепела нашијех дједова̂
Зелен ловор веће проникава,
Новијем ће процвјетати цвјетом
И дивнијем одродити плодом.

Тад почини у сјени ловора
И под јаким од слободе храстом.
Своје брани, туђега не тражи,
Туђа мука и туђа заслуга
Никад није пробитачна била. . .

Узми сада огледало сјајно
Од старијех сретнијех народâ.
У њем гледај прошастности море,
Те камене све упамти стјене,
Гдје но веће у поносном тјеку
Многи бродар скрши своју лађу.
А бродећи узбујаним морем
Кадкад око и к небу упути,
Је ли стаза по несташном мору
Сходна стази по небесном кругу?
Броји звјезде среће човјечанске,
Своју срећу у тој срећи тражи.
Гдје угледаш искрицу истине,
Пирни у њу, принеси горива,
Ложи ватру огњем небеснијем
Човјечности и просвјете људске,
По сретноме завичају своме.
Ту се гријућ да нам свијет рече:
„Огањ овај, то је огањ живи,
Што ј' Јелинâ и Римљана грија̂."

Бој се Бога, твори правду свету,
Једном мјером дјели је свијету
Свако доба и на сваком мјесту,
Себи, свому, ил туђину било,
Стару, младу, голему, нејаку,
Сиромаху кâ но богаташу.
Добро нек је свијех имовина,

Зла ли буде, и свијех новина;
Што је тéшко, једнако подјели,
Да је лагље сваком поднијети.
Влада наша нека буде зборна,
Закон свима нек је договорнâ.

Узми, узми огледало сјајно,
У њем гледај њежну младост своју,
Али немој преварит се љуто;
На красоти западнога свјета
Немој мјерит источне красоте.
У њиховој слици и прилици
Велика је разлика међ њима,
Свагда мјера излишила не би.
Шарена је одора западна,
Туђа у њој основа снована,
Туђом потком основа поткана,
Туђа преља, туђа ткаља била,
Зар да буде туђа слава твоја?
И не мисли да т' је пробитачна,
И да ћеш је здраво раздријети.
Красота си сама ти по себи,
Ружан мајмун у одори туђој.
Кад умјетност и знаност домаћа
Сиротну ти одору украси,
Пред красотом чаровном природе
Стидним лицем мајмун од запада
Побјећи ће од куда је дошâ.

Зрелог само сјемена посуди
Од зрелога ума човјечанског,
Иног свјета, кога сама немаш.
Крај Дунаја, Дрине и Мораве,
Саве воде, до сињега мора,
Свуда гдје ти срећа припомогне,
Ори њиву користне науке,
Копај руде богате знаности,
Купи мôбу, док је сјетви ора.
Знанства злато свијех добро буди,
Простом рјечи нек се свагдје сбори
О знаности и о умјетности,
Е за мудре, веле, не поја се.

Око двора, у бијелу граду.
Умјетности ограду огради,
Храм узиђи умјетницам' Вилам',
У-њ уведи узор човјечности
За мјерило питоме чедности,
Да је свјету нашем огледало,
Рај земаљски племенитој души.
Ал кад у том божанственом храму
Луда младост ил дјетиња старост
Шареном се лутком играт' стане,
Лакрдијом умјетност постане:
Храм затвори, дà, мртвијем кóцем!

Памти ово и држи на уму:
Не заборав' старих пријатеља̑,

Док младијех не остари љубав.
Тешко теби, пођеш ли за њима,
А оставиш добротворе старе,
Те́ изгубиш, а оне́ не нађеш.
Бољи ти је свагда злотвор јавни,
Нег пријатељ тај непоуздани.
Бога моли, а пушке навијај,
Оштри сабље, топове набијај:
Имати ћеш тушта пријатељâ.
Свог злотвора бојат' ти се није
Докле он се тебе побојава.
Дирне ли те, одвали му главу,
Да он с твоје не постигне славу.

На застави својој недобитној
Својој браћи на углед напиши:
„За слободу и за обћу срећу
Свога рода, стјег се овај вије.
Проклет био, тко уза њег неће,
Проклет био издајица рода,
Трикрат проклет непријатељ слоге."

Тако сретна, крепостна, слободна,
Сјеме духа сијућ, плоде жањућ,
Красна ће ти будућност настати.
Летити ће слава духа твога
Путем свега свјета бијелога,
Кâ но слава бриткоg мача твога.

Кад овако племе оплемениш,
Златном круном крепости круњена,
Славна кћерка, мајци Слави реци:
„Твоје мајко, слједила сам траге.“

СИЛА СРОДСТВА.

Честит царе на диване сједе
У Стамбулу граду бијеломе,
Па дозивље Османа везира.
„Слуго моја, Османе везире!
Ноћас ти сам чудан санак снио,
Бог би дао, да се изпунио.
Сањах да сам на Дунају био
У бјеломе граду Биограду;
Ал у граду гњездо соколова̂,
Ја ухватих једнога сокола
И доведох да Стамбула града.
Ту му савих једно гњездо златно,
Па га храних док не стече крила̂,
А кад вита нарасту му крила
Сиви соко високо полети.
И сунуше птице свакојаке
Долећеше овом двору моме;
Сиви соко вија се високо
И спусти се опет те га неста.
Слушај, море, Османе везире!

Изми војске колико ти драго,
Уди слуго Биограду стојну,
Доведи ми србско чедо младо,
Младо чедо рода господскога,
Које но је тек родила мајка,
Да се не зна сјећат завичаја.
Што цар сања, бити ће на јави,
Царски снови пророци су прави.“

То је везир једва дочекао,
Купи војску, иде Биограду,
Око града табор ударио,
Бојним копљем њега поколио,
И попео бијело шаторје,
Па зле гласе бјелом шаље граду:
„Чујете ли србски витезови!
Љепи поздрав Османа везира,
Вјерна слуге цара честитога.
Силном војском град сам обколио,
Око њега табор учинио,
И попео бијело шаторје.
Нитко не би табор прелетио
Да имаде крила соколова.
Већ слушајте србски витезови!
Кому се је породила љуба,
Вјерна љуба лани доведена,
Те сад љуља једно мушко чедо,
Младо чедо рода господскога:

Тај нек шаље ово чедо младо,
Да га водим цару честитоме.“

Тако гласи Османа везира;
Њих ми слуша млађан Маријане,
Слуша гласе, рони сузе горке.
Е је Марјан рода господскога,
Лани га је оженила мајка,
Љуба му је породила синка,
И три пута задојила млада.
„Проклет био, Османе везире!
Лијепо ти си погодио часак,
Али дојди бијелом двору моме,
Бритком сабљом у десници руци
Дат ћу теби синка јединога.“
Викну Марјан, до Бога се чује,
Камо л' не би до Осман-везира.

Тад удари Османе везире
Својом војском на бијела града.
А кад стиже Марјанову двору,
На вратима двора бијелога
Стоји Марјан, сабљом у десници.
Ту се крвав покољ учинио,
Докле Марјан у жестоком боју
У крвавом не утону мору.
На сабље га Турци разнијели
И његова синка однијели,
Лијепа синка дјете Славомира.

Тужна мајка оста кукајући,
Прва љубав, прва родост оде.

Носи везир то нејако чедо
До Стамбула цару господару.
Врло се је царе радовао
Сјећајућ се о соколу санка.
Гоји чедо у бијелу двору,
Србско чедо, кâ но да је турско,
И кâ да је цару уз кољено
Родила га Султанија млада.
Лјепо му је име надјенуо,
Лјепо име Омер-дјете младо.

Кад је дјете било понарастло,
Те до коња и сабље дорастло,
Не бијаше бољега јунака
У свој војсци цара честитога.
Тому се је царе радовао
Те Омеру тихо бесједио:
„Омер-момче, моје дјете драго!
Тебе синко, хвале на јунаштву;
Купи војску, по избор јунаке,
Освоји ми града Биограда,
Честита ћу тебе учинити.“ —
То је Омер једва дочекао
Диже војску, иде Биограду.
Ал да видиш чуда големога:
Кад на србску земљу Омер ступи,

Чини му се, да му је позната,
Kâ да би је видио у санку.
Војска пали села и градове,
Али Омер рони сузе горке.
Гледале га паше војеводе,
Омер њима тихо бесједио:
„Мила браћо, паше војеводе,
И досад сам војсци вођа био,
Крвав поток к мору би потекâ
Куд би моја пролазила војска;
Али нигда ја не роних сузâ.
Ја се бојим добра бити не ће,
Е кад гледам србску крв јуначку
Чини ми се, да м' од срца тече.“

У то стиже војска Биограду,
Сијече, роби, Омер сузе рони.
А кад дође Марјанову двору,
Ал и двори Омеру познати,
Kâ да би их видио у санку.
Сабљом брани Марјанове дворе
Од Турчина, кâ но од туђина.
Кад ал ето Марјанове љубе
Сузе ронећ у црно завите,
Овако је њему бесједила:
„Бога теби турско момче младо,
Не брани ми двора бијелога,
Не би л' у њем огњем изгорела:

Турци су ми заробили синка
Мила војна на сабље разнјели.“
Ал ти гласи Омеру познани
Ка̂ да би их сачуо у санку.
Трже Омер бритку сабљу своју,
Враћа Турке од куда су дошли:
„Бјеж'те Турци, док носите главе,
Поздравите цара господара,
Нека војсци другог вођу тражи,
Војевати више ми се не ће.“
Узмакоше натраг без обзира,
Тужне гласе у Стамбул носећи.

Језди Омер Марјанову двору,
Те говори Марјановој љуби:
„Бога теби, остарела мајко,
Нерођена ка̂ но и рођена!
Турска ми се земља омразила,
Турска земља, вјера и војница.
Немам мајке, ни стара бабајка,
Нити брата, нити сестре миле,
У свој земљи цара честитога.
Србска ми је земља омиљела,
А над свиме твоји бјели двори.
Буди мени мајка милостива,
Ја ћу теби ка̂ синак једини,
Крсти мене у бијелој цркви.“

То је она једва дочекала,
Те га води цркви на крштење.
Крстила га, те га упитала,
Које име да му дије мајка?
Одговори Омер-момче младо:
„Бога теби нерођена мајко,
Нерођена кâ но и рођена!
Име слика, а душа истина,
Сва су мени именаједнака.
Али кад ме за имена питаш,
Сјећам ти се за дјетинства свога
Једног санка уз кољено царско.
Сањао сам, да сам птица био
На криоцу миле своје мајке
У овоме бјелом двору твоме.
Кад ал лети друга птица страшна,
Ухвати ме панцом испод крила
И однесе у земљу незнану,
Тужна мајка оста кукајући,
Ја се пренух уз кољено царско.
Доселе ми оста у памети
Материна жалост и тужњава,
И два гласка што је бесједила
Још дан данас цјепају ми душу,
Та два гласка: „С Богом *Славомире.*“
С тога ми је ово име мило.“

Кад то зачу Марјанова љуба,
Што говори Омер-момче младо,
Дубоко му у очи погледа.
Позна у њем слику Марјанову
И својега синка Славомира.
Од мила је црној земљи пала,
Земљи пала, Богу душу дала.

СПОМЕНИК СИМИ ПРИЦИ. *)

У нову зору србске будућности
Донесе љубав просвјете рода нам
Високи јаблан од знаности
Родног из врта Евклидова.

У гају србском љубав га усади,
Нејака младеж к новоме саду тад
Полети смјело са свих странâ,
Верати стаде се уз то стабло.

Ах заман слабе силе се напињу,
Високо јаблан к небесим' тежећи
Танане гране узавија,
Нёбу јер тежи све што ј' небесно.

*) Професору математике на србској великој школи у Биограду (син проте глинскога) нагло преминувшему ондје 3. фебруара 1845.

Нејака младеж тада одустане
Од трудна посла, циља јер не стиже;
Ну он полети моћним духом
Немоћном труду да пружи руку.

У родном врту мајстора свога је
И знанство с средством к циљу научио;
Па вјештом руком роду помоћ
Знанствене љестве уз јаблан слони.

Те родољубним гласом ту кликну он:
„Сад роде мили, за мном у висине,
Да видиш море бистро духа
Куда већ броде сви сретни пуци!“

Ту гледат' стаде мало и велико,
Чудеса каже учитељ младежи;
Кад сам удивљен позориштем
Које му с неба сам анђô јави:

У топлом часу жара душевнога
На грешни свјет наш земни заборави,
Узхићен к јасним звјездам' кликне:
„Пружи ми руку премили отче!“

А дух покојни блаженог отца му
Под крило своје сина свог прихвати;
Кâ муња жарка с њим одлети
К престолу вјечнога творца свјета.

Не рони сузâ мајко му жалостна!
Јер сретна синка знадеш и честита,
  У вишњем храму небесноме
    Родитељ с-њиме се творцу клања.

Па када тајну жртву приготови,
И свјет наш грешни блаженим рукама
  И светом тајном благослови,
    Анђели вапију: „Алилуја!“

Не рони сузâ младежи нејака!
Гдје на пò пута учитељ т' остави;
  Јер дух ће његов надахнути,
    Теби на радост, њему равна.

ПОПУТНИЦА СРОКУ. *)

Отче сроче, старче вукодлаче!
Ти си веће од кад се излеже
На западу, гдје се свашта леже,
Вита крила топлог узхићења
Саломио многому пјеснику,
У вериге пјесму оковао.
Гле, ево ти сломљених веригâ!
Пјевао сам у оков'ма твојим,
Трипут боље од кад их не носим.

---

*) Rima, der Reim.

Велиш да је вјештому пјеснику
Лахко носит срокове окове.
Велиш право; али јоштер лагље
Полећети духу слободноме
На слободну криоцу умноме.
Од отале, старче вукодлаче!
Твоје славе Славену не треба;
Кад ме рочи умјетница Вила,
У том часу душевнога жара
Кад надахнут пјевам надахнуће:
Је ли доба да помњиво бирам
И сричивам ријеч према рјечи?
Јадан старче, зар си полудио!
Ил нијеси нигда рочен био
За младости од млађане Виле,
У добри час, крилат, опредјељен?
На крилима, жалан, ту се лети!

Крилате су пјевачице Виле,
Несмиљене, чудновате ћуди
За онога, тко их не познаде.
Тко на крил'ма не лети за њима
Када му се изненада јави,
Никада је достигнути неће.

Шта би рекла гиздава дјевојка
Да јој момче на огледе дође,
Па да своју бесједу срочива
Којом хоће да јој срце гане?

Од отале старче вукодлаче!
Твоје славе Славену не треба;
Нос' је, носи, куда теби драго.
Ал ако те када изненада
На путићу олимпскоме сретнем,
Ти од туда, а ја од овуда:
Пружит ћу ти пријатељску руку,
Питат ћу те за лијепо здравле.

ЦЈЕПИДЛАКЕ.

Красна ли си, домовино мила!
По свачему што тјелеса жуде;
Ал перивој духовнога блага
Гола нам је пустиња неродна;
Само гдјегдје липа хладовита,
На грани јој славуљ птица поје,
У хладу јој мудри људи стоје,
Бојак бију браћа међу собом.
Шта је узрок боју жестокоме?
Два ребарца, вајме, од комарца!
Маните се боја ништавога!
Говорите турски ил каурски,
Ако знате, шта да говорите.
Наберите смиља и босиља,
Садите га по пустињи вашој,
Сузама га од ока залијте.
Еле ено како ини пуци

Уживају плоде свога рада,
А ви јоштер санак боравите,
Сањајући с браћом се кољете.

ПОСЕСТРИМИ ВИЛИ.

Сад на ноге, мила посестримо!
Нема цвјећа опет до прољећа,
Развиј крила, те лети свијетом.
Гдје те срете човјечност и љубав
Ондје шири бјеле своје руке
Окó сваког срца племенитог,
Ма у њему турска текла крвца.
А највећа слава ће ти бити,
Пребирајућ гусле јаворове
Кад помене слјепац име твоје. *)

ЗНАШ ЛИ?

Знаш ли гдје су пјеснородне,
Хумовите, вилоплодне,
Лјепе горе зелене?
Гдје су вите јеле, бори,
Храсти, букве и јавори,
И дјевојке румене?

*) Овом пјесмом се је окончало прво издање „Виле Острожинске“ године 1845.

Знаш ли куда орле, соко
Гњездо свија повисоко
Куд се игра муња, гром?
Гдје милодух и босиље,
Смиље расте и ковиље?
Ондје ми је мили дом.

Знаш ли гдје су ратоборни
Крепки пуци, гдје ловорни
Вјенци расту сваки дан?
Гдје се сићан везак везе,
Ој се ори гором, гдје се
На преслицу преде лан?

Знаш ли куд у сваком вјеку
За слободу крви рјеку
Пролио је страшан бој?
Гдје се бршљан уз дуб вија,
Гдје но сјеме наде клија?
Ондје ми је мили дом.

Знаш ли гдје је сиње море,
Гдје је Дунај, гдје су горе
Фрушка, Клек и Велебит?
Гдје је Драва, Купа, Сава,
Уна, Глина и Корана,
Град Острожин гласовит?

Знаш ли гдје се, кад заори
Бојна трубља, храбро бори

За свог цара, вјеру, дом?
Гдје се игра наоколо,
Славског рода славно коло:
Ондје ми је мили дом.

ЈАНУ КОЛАРУ. *)

Сладко ј' бити цјењену и знану,
Те гледати, да куд ногом крочиш,
Славни гласи путове ти граде.
Благо мени, када моје гради
„Славе кћерка" — твога духа дјете!
Сладко ј' бити цјењену и знану,
Да на свјету име нам не гине.
Благо мому, кад га ти спомену:
До вјека ће живјет у Славенству.
А ја брате, волим од постанка
Славну гласу него златну пасу.

*) Ова пјесма одговор је Јану Колару, пророку узајамности славенске, на доље наштампани сонет, кога је он уписао на ново у своме гласовитом спјеву „Slavy dcera" — под бр. 421 и послао ми га год. 1846 на успомену: Slavobratrovi Utiešenović-Ostrožinskému.

Široko ted' otevřite branu,
Zvolam, Helikonu stražcové!
Dva sem najmilši mi zpěvcové
Přiházeji z Rus a od Balkanu.

Sladkoť býti citjenu a znanu,
A hle tito noví hostové
Jsau me školy zdarni žakové
Milujíci eelost vic než stranu.

С БОГОМ.

Попутница првој чети друге бановачке пуковније при полазку на војску 1848. *)

С Богом остај, мила мајко наша,
Мила мајко, Бановино славна!
Хвала теби на бјеломе мљеку
Којим си нас задојила, мајко.
Љепо смо ти сада понарастли,
И до коња и сабље дорастли.
Дај нам, мајко, барјак бановачки,
Бојни барјак и војводу свога,
Да нас води до сињега мора.
Чули јесмо за љепу дјевојку,
Име јој је слава бановачка.
Па идемо, да је доведемо,
Да ти, мајко, буде на весеље,
Што је славно, нека буде наше.
Поћи нам је, доћи ал не доћи.
С Богом остај, мила мајко наша,
Мила мајко, Бановино славна!

Chomjakove! Utiešenoviči!
Přimite ten triumf od slavy,
Za *Jeku* ty, ty zpěv za Orliči.

Zpěv vas obau celým nebem hýbal
Řeřavěl ním strop i podstavy
Jakby hvězdy žhauci Vezuv líbal.

J. K.

*) Пјевана по официјерском сбору при светчаном обједу своме у Петрињи 21. Фебруара 1848.

ПОЗДРАВ

Заручници Бана Јелачића.

Од сињега мора валовита
До Дунаја тихе воде хладне,
Простире се земља цвјетоплодна,
А по земљи гора вилородна.
По њој шири вита своја крила
Плаховито јато соколовâ.

Подиже се вихар од истока
И донесе јато гавранова̂.
Да похара земљу цвјетоплодну,
Да поваља гору вилородну,
Да зароби соколове сиве.

Кад то виђе óро од полднева,
Он разави своја̂ вита крила,
А за њиме јато соколовâ
Прео Драве воде златоносне.

Побише се сиви соколови,
Соколови и врани гаврани.
Побједише јато гавранова̂,
И сретно се опет повратише
Прео Драве воде златоносне,
У планине своје вилородне.

То не био оро од полднева,
Већ то био Јелачићу Бане,
А за њиме млади крајишници.

Доведе их сретно са разбоја,
Са разбоја, од игре јуначке.
Ловором су накитили главе,
Бритке сабље своје освјетљали,
Бритке сабље и копља убојна.

Вијају се заставе војене,
Бубањ бубња, а свирале свире,
Јуначка се пјесма гором ори.
Сваки јунак иде двору своме,
Кога срета вјереница љуба,
Кога љуба, кога заручница,
Кога бабо, кога стара мајка,
Кога братац, а кога сестрица,
Накићена смиљем и босиљем.
Сретају се, у лица се љубе,
За лијепо питају се здравље.

Вијају се заставе војене,
Бубањ бубња, а свирале свире.
Сваки јунак иде двору своме,
И свом иде Јелачићу Бане.
Али Бану невесели двори,
Не срета га нитко ни од куда.
Нема Бане у бијелу двору
Тко би њему сабљу одпасао,
За јуначко упитао здравље.

Гледа Бане своје бјеле дворе,
Бјеле дворе мркијем очима,

Гледао их, те је бесједио:
„Пусти двори, двори од камена!
Зар не знате свога господара?
Не знате ли за славу јуначку?
Кад ја пођем с мојим соколов'ма,
Да дјелимо срећу на разбоју,
Остајете њеми и ледени,
Кâ но камен на дну сиња мора.
Кад ја дођем са војнице војне,
А ви опет њеми и ледени,
Кâ но камен на дну сиња мора.
Нит тко каже на пут: „Сретно пошâ.“
Ни кад дођем с пута: „Добро дошâ.“
Студен камен говорит не знаде. —
Али више сиротоват не ћу,
Да бих дао дворе на телала.
Ја ћу ићи у гору зелену,
Уловит ћу нагоркињу Вилу,
Довести је бјелом двору своме,
Удрит на њу свилу и кадиву,
Сухо злато и камење драго,
А гердане бисер од истока;
Нек се сјаје да се моје знаје!

Што мислио Јелачићу Бане,
Што мислио, то је учинио.
Он дозивле слугу Велимира,
Те је њему тихо бесједио:

„Велимире, моја вјерна слуго!
Седлај коња, колане притежи,
Далеко је мени путовати,
Кроз три горе, прео девет водâ,
Девет водâ, на девет конакâ.“

Поклони се слуга Велимире,
И доведе танана Жерава.
Добра коња златом оседлана,
Добра коња сребром подкована.
Баци му се на рамена Бане,
Те одјезди на далеке путе.

У Морави земљи гласовитој
Гдје се сјаше у времена стара
Златни пријестол краља Сватоплука:
Тамо кажу љепоту дјевојку,
Милу кћерцу кнеза моравскога,
Красну дјеву рода господскога.
Хвала њена лети стокрилата,
Широм свјета од уста до уста:
Узрастом је из горице јела,
А очима из облака муња,
Њено лице зора од истока.
Кад се смије, кâ да сунце грије,
Када иде, кâ да паун шеће,
Права слика планинкиње Виле.

Њу ми проси Јелачићу Бане,
Просио је и прстеновао.

Даде мајка кћерцу за јунака,
Ако не ће њему, да кому ће?
Купи Бане кићене сватове
Да доведе Бановицу младу,
Да се има на ког обазрети
Са коњица, са стремена златна,
Да у двору нетко му остане
Од милоште, да се Богу моли
За сретнога пута и повратка,
Када Бане на војску отиде,
Да сусрете, кад се сретно врати,
За јуначко упита га здравље.

Докле Бане свате сакупио,
Лете књиге тамо и овамо,
Књиге пишу крајишка господа,
А на руке заручници младој,
Заручници Бановици својој,
Овако су бесједили њојзи:
„Дјевојчице, млада заручнице!
Од нас теби поклон и поздравље,
Из крајине и све Бановине.
Дојди к нама, добро ће ти бити,
Бит ћеш нама Баница госпођа,
Прести свилу на златно вретено,
Свилу прести, на свила сидјети,
А носити свилу, и кадиву,
Бисер, злато и камење драго.

„Дођи нашој земљи горовитој!
У нас доста горâ хумовитих,
Плодних пољâ, зелених гајевâ.
Од истока Дунај вода тиха,
Од сјевера Драва златоносна.
Од поднева Уна риболовна,
Посред земље Сава заносита,
Бродна Купа и Корана хладна.
На западу наше сиње море,
По њем плове хитропловке лађе.
У нас доста планинских језерâ,
По језерй утвâ златокрилих,
А за утве орлâ и соколâ,
За соколе младијех јунакâ,
За јунаке перја и калпакâ,
Вита перја, златних челенакâ.“

„У нас доста сабљâ окованих
Бритких сабљâ, копљâ убојитих.
Доста за бој златних шестоперâ,
Доста за бој бјелијех штитовâ,
И јуначких грудй за оклопе.
Да удари сила са свих странâ
Бранит ће те млади крајишници,
Све на сабље и на копља бојна. —
У Бана је сабља са очима
Која сијече дрвле и камење;
Бан је јунак кому није пара,

Не боји се никога до Бога.
Бане има коња Јабучила,
Јабучила, коња крилатога,
Куд год хоће, полећети може.“

„Кад се Бане на војску одпрема,
Писан шатор на пољу разапне,
И удари копље у ледину,
А на копље војено знамење,
Па кад дуне вјетар од истока
Те развије војено знамење;
Кад сабере под своју заставу
Ратоборну дјецу крајишнике,
И нагрне под свјетлим оружјем
Коњ до коња, јунак до јунака,
Писан шатор један до другога,
А барјаци ка̂ но и облаци;
Кад изведу коња седленика,
Јабучила, танана Жерава,
Или бојног Ждрала високога,
Златним седлом дивно оседлана
А бјелијем сребром подкована:
Тад да видиш Јелачића Бана!
На глави му калпак и челенка,
Вије му се за калпаком перје,
У челенци алем камен драги,
Код кога се види путовати
У поноћи ка̂ но ти о подне;

О рамену везена долама,
Више злата него свите бјеле,
Уз бедрицу сабља окована.
Свилен барјак с двора му се вије,
Барјак с двора, перје са калпака.“

„Кад у златан стремен пла́хо ступи —
Красан јунак на овоме свјету —
Те потегне мача зеленога,
И огледа своју војску дивну,
А узкликну млади крајишници:
Кадар ти је завладати свјетом
Цариграду отворити врата,
Клањати се у Софији цркви
На очиглед Отмановић цару.“

„Дојди дјево, двору јунакову,
Развесели Бану дворе пусте,
Дворе пусте и сву Бановину,
Милом пјесмом и својом љепотом,
Нек заблиште двори камените
Од лепоте дјевојачке гизде.
Нек се топи стјена од камена
Са свјетлости красна лица твога.
Нек се сјаје да се наше знаје!“

ЈЕКА ОД ОСТРЕЛА.

Чуј у гори под Острелом градом,
Гусли гуслар гусле јаворове.

Силном јеком силна гора јечи:
Зора . . . зора . . . зора . . зора . . . зора . . .
Зора . . зора . . . зора . . . зора . зора . . . *)

А на стражи, на крајини љутој
Стоји момче под оружјем свјетлим,
Без измјене чувајући стражу
Од вечера до поноћи тавне.
Младо момче рони сузе горке
Дједовину своју гледајући,
Дивну јеку горску слушајући
С оне стране из Босне жалостне:
Зора . . . зора . . . зора . . . зора . . . зора . . .
Зора . . . зора . . . зора . . зора . . . зора . . .

Ноћ покрива од мора до мора
Дивну земљу, нашу дједовину,
Пут истока до Планине Старе,
И планине тјеме скрива тмина.
Само горе у висини јасној
Гледа ноћна стража и угледа
Над високом Стар-Планине главом,
Гдје над тмином крста знаци сјају.
А из тмине силне руке вире,
Силне руке частном крсту сижу,
Силне руке оковима звече:
Ора . . . ора . . . ора . . . ора . . . ора . . .
Ора . . . ора . . . ора . . . ора . . . ора . .

*) Наравни глас гусала̂.

Ту на мјесту раја земаљскога
Све што живе покров ноћни скрива,
Нити гласка у планини глухој;
Само јека гуслâ јаворових,
Само звека негвâ и ковâ
Звечи гором од мора до мора:
Зора . . . ора . . . зора . . . ора . . . зора . . .
Зора . . ора . . зора . . . ора . . . зора . . .

Само свјетлост крста над планином
Свјетли сјајно, кâ но рујна зора. —
Превари се на крајини стража
Да је сунце, што су крста знаци,
Викну момче, танко, гласовито
О поноћи: Зора! зора! зора!
Јекну гора: Ора! ора! ора!

Јекну јека крај сињега мора,
Одјекнула на Дунају хладном.
На Дунају и Планини Старој:
Зора . . . ора . . . зора . . . ора . . . зора . . .
Зора . . . ора . . . зора . . . ора . . . зора . . .

Силна јека силном гором јечи,
Стар-Планином и Стамбулом тресе:
Зора . . . ора . . . зора . . . ора . . . зора . . .
Зора . . . ора . . . зора . . . ора . . зора . . .

ЕРИТИЈА.

(По преводу прозном Геснерове идиле у „Даници“ Вуковој.)

Красна ли си међу красотама,
Лијепа кћерко Еридоновића!
А Дијана, богиња планинска,
Не имаде другарице љепше
Нада тобом, Еритио мила!

Дјевојчица млада и зелена,
Красота јој цвјетак заметнула,
А танана, висока узраста.
Још дјетињи прекраснијем лицем,
Стид у модром оку умиљатом.
Тек груди јој једрети зачеле,
И нада је само да уједре.

На подневном жару сунчаноме
Гони млада с другарицом својом
По планини срну горско звјере.
И уморна, дахћући од жеђе
Трчи врелу да угаси жеђу.
У водицу замочила руку
Да умије своје красно лице.
И ручицом воде захватила,
Сркну малим усницама капцу.
Над потоком сагнула се млада,
Безазлена, шта би се бојала?

Ал је мотре из живице густе
Заљубљене црне очи Пана,
И љубав му у срдашцу плане.
К њој се Пане кроз живицу краде,
Док се до ње тихано докраде;
По леђима зашушти јој трава.
Престрављена, да утече, ђисне,
Да је крепке не загрле руке,
Што од жеље љубавне се тресу.

Већ осјећа његову топлоту,
Гдје пристаје за њезиним тјелом.
Већ би листак заложио руже
Међу њима танану даљину. —
Кâ но срна поток прескочила,
А још брже утрином побјегла,
Те кâ вјетар врхом траве стриже.

Кад на крају пећине камене
Од ужаса стане изненада.
Задрхће се и тргне натраге,
Сва поблједи и поникне нйком,
И тужњава стане је велика:
„Ој Дијано, дјевојачка мајко,
Заштитнице недужне чистоте,
Од нечисте избави ме руке!“
Али Пане већ уза њу стиже,
Осјећа му за собом дихање,
А бијеле му загрлише руке.

Ал богиња љубави противна
Услиша јој молитвицу врућу.
Свија Пане своје бјеле руке
Окó танког дјевојачког тјела.
Кад ал ето чуда големога:
С руку̑ хладна прокапље му вода,
И с прсију̑ уз њу прислоњених.
У наручју разтопи се млада
И постаде врело воде хладне.
Отапља се, прокапа и тече,
Ка̑ прољећем снијег на камену.
Са руку̑ му капље и отјече
Низ кољена, кроз зелену траву,
Ни̑ком пада стрмином пећине,
И потоком тече низ долину. —
То је бистро Еритија врело.

БОГАТОМУ ГАВАНУ.

Для тебя, морей царица,
День придетъ — и близокъ онъ —
Блескъ твой, злато, багряница,
Все пройдетъ, минетъ какъ сонъ.
И другой странѣ смиреной,
Полной вѣры и чудесъ,
Богъ отдастъ судьбу вселеной,
Громъ земли и гласъ небесъ.

Хомяковъ.

Љуто цвили сужањ невољниче
У тавници Отмановић цара,
Стари сужањ, сиротиња раја.

Куне сужањ тавницу проклету,
Турски зулум, невјеру латинску.
Куне тужан до Бога се чује,
Црној земљи додијала клетва.

Има сужањ добре пријатеље
На небеси̑ Бога јединога,
На земљици цара великога,
Милостива и богобојазна.
Слуша царе робља уздисање,
Уста царе у своjему гњеву,
Те он пита, са шта робље цвили,
Каква мука сужњу невољному?
Кад устаде свијет се потресе,
Од страха се турски девлет стресе.
Полећеше паше и везири
Да гледају са шта робље цвили,
Каква мука сужњу невољному?

Кад ал ето и горе жалости:
На западу, на дебелом мору,
Тамо кажу богатог Гавана,
Великога поморца трговца,
А ортака светца Мохамеда,
Частног крста злотвора вељега.
Силно се је Гаван помогао
Купујући и продавајући,
Мјењајући и посуђујући
Благо своје на изор дебели.

Све је Гаван благо овог свјета
Задобио вјером и невјером,
И неситом заграбио руком
До дна мора, утробе земаљске,
Преко мора до земље Инђије.
Тамо жање гвозденијем српом
Златно класје, и душам' пазари.,

Хоће Гаван и небесно благо
Турске раје, робља невољнога,
Да продаде безбожним пазаром,
Па с Турчином утаначи завјет.
Даје њему богати Гаване
Све за паре и ситне динаре
Неба благо, частног крста злато,
Што са наших светињâ опаде,
Када земља Турчина допаде.
Даје Туре лакомом Гавану —
За уздарје богатому дару —
Свога царства скеле и пазаре,
Да поможе свладати му рају,
Обрани га од Москова силна.
Срокташе се проти крсту частном,
Сиротињи нове снују замке,
Старом сужњу нове кују ланце.

Књигу пише богати Гаване
На кољено цару великому,
Те у књизи 'вако бесједио:

„Море царе, за сужња не питај!
Пет вјекова̂ турски јарам носи,
Добро му је, одољети може *).
А правицу врло Турци љубе,
И Турци су срца милостива.“ —
Оде књига на кољено царско,
А на врата тавнице проклете
Донесоше Гавanове гласе
Љуте змије, паше и везири:
„Не будали сужањ невољниче,
Добро ти је, одољети можеш.“ —

Слуша гласе сужањ тавничаре,
Слуша гласе, к небу диже руке.
Диже руке, оковима звечи,
Силном јеком сва тавница јечи.
Кличе сужањ, стаде нарицати:
„Ој Гаване, наш Искариоте!
Какво добро на робљу турскоме,
Такво добро на дјеци ти било
И на твојој земљици проклетој!
Силна тебе сиротиња куне,
А кога је сиротиња клела,
Свака му се срећа каменила.
Силне воде носе твоје лађе,

*) Смисао ријечи̂ министра Лорда Џона Россла у инглеском парламенту изусћенијех.

Блага пуне, благослова празне,
Море дало, море позобало!“

„Oj Гаване, наш Искариоте!
Сто прјестола̂ вјере сунеђене
Немилом си порушио руком.
А сад хоћеш једног да сачуваш
Ког у нашој дједовини тужној
Турски зулум тешком скова руком,
Нам на бједу, крсту на срамоту.
Окани се, мука ти залуду,
Тог су царства избројени дани,
А час куца, наша зора пуца.
Не говор'те о правици турској,
Већ о вашем немилом инату,
О господству над широким свјетом.
Је ли зулум игда био правда
Којој теже срца племенита?
Зулумом се не баштини правда,
Турско право на отчинство наше,
То је право ноћног разбојника,
Све му царство заробљено благо!
Не говор'те о милости турској,
Већ о вашој немилости злобној.
Од куд милост у срцу крвника?
Од куда ли у тавници сунце?
Тавница је кућа необична,
Живом гробу доликује турска.

Чему благо васиона свјета,
Гдје нам очи негледају сунца,
Гдје не цвјета душа духа цвјетом?
Гдје безгрешност, част и живот нема
У закону штита ни оклопа?
Чему живот међу јакрепима?“

„Турска куга земљу окужила,
Од грјеха се земља огубала.
Није нама до ваших инатâ,
Ни до ваших злобних уговорâ.
Спаситеља нашој земљи треба!“

„Зар да кривда к небу што вапије,
Пет вјековâ сузама појена,
Крвавијем знојем угојена,
За освету није дозорела?
Смртни грјеси погана кољена
Без покоре зар су застарели?
Зар Бог печат удари на чело
Нама робства, Турчину господства?“

„Чиме ли се болан прославио?
Кажите нам плоде узорите
Турског рода духовнога дара!
Кажите нам чине племѐните
Тешке руке нашег господара!
Или су му оно славе трази,

Што од главâ несахрањенијех
Грозовите споменике гради
Крај Нишаве под Планином Старом?
Што мог рода одсјечене главе
Ту на ужас земље и небесâ
У вјетровй говоре бесједу
Од освете, и за погреб моле?
Не знамо му нигдје слави трага
До л' у наше славе развалинâ."

„Пријатељи и другови турски!
Ево овдје очима гледајте
Нашег робства и ваше срамоте!
Ту је жива слика и прилика
Наше коби, народње пропасти,
Огледало крвавијех мукâ,
Плод отрован раздора домаћег,
Туђе злобе и невјере клете,
И зулума турских насилникâ."

„Кад погледаш наше робље тужно,
Видио си једнијем погледом
Све страхоте пакла ужаснога;
Пречитао књиге староставне
Од Косова до данашњег дана,
Премјерио сва поља крвава
Међ три мора и Дунајем хладним,
Разбојишта пол тисућ годинâ;
И једнијем жалостнијем гласом

Све си пјесме наше изпјевао
О јунаштву и слави крвавој,
И молитву Богу измолио.
С те невоље горе наши боли,
Ал и огањ у народњем храму,
Гдје се вјере света искра чува,
Наше наде свјетла лучка пали
И спасења челик-гвожђе кали.
Ово робље рана рода мога,
Опомена, знамење спасења.“

,,Пријатељи и другови турски!
Сунчате се на слободе сунцу,
А хоћете да смо ми у тами.
Дајте сунцу и пред наша врата,
У свом дому да смо господари!
Тко л’ не спозна нашег кућног права
Широм су му отворена врата. —
Шта би рекли, да га крвљу вашом
Турска куга овако пазари,
И у вашој кући господари?
Пазаристе без нас, о нашему!
Ал да знате и да упамтите:
На ваш пазар ми не пристајемо!
А на ваше погане ферманe
Сабљам’ ћемо печат ударати,
Те у пркос турском ортаклуку
Наслједити своју дједовину,

И радостно умирати за њу.
Крста знаке свуда подигнути
Међ три мора и Дунајем хладним,
Стамбул опет звати Цариградом;
Све у славу Бога истинога!“

НОВА ЗВИЈЕЗДА.

(Пророчанство).

Гле на небу повисоко
Шта ми види мутно око?
Нове звјезде то је сјај.
Је ли сабљом оружана,
Или перјем накићена?
Шта ће рећи знамен тај?

Звјездо мила, звјезда красна,
Златокоса звјездо јасна,
На свом путу дај постој!
Ел од живе жеље горим
Да се с тобом разговорим,
Да саслушам гласак твој.

Шта је Урис урисио
Кад је тебе накитио
На далеки путак твој?
Из ког свјета славна пође?
Мимо чије дворе прође?
Кажи, шта је усуд мој?

„Од истока сјајна пођох,
„Преко Фрушке горе прођох,
Гдје је многи Божји стан.
„Урис ти је урисио
„И по мени поручио
„Да ти свиће среће дан.“

„У подгорју Фрушке горе
„Прођох мимо бјеле дворе,
„Ту дјевојка млађана.
„Очи су јој звјезде јасне,
„Лице слика руже красне,
Пуне́ меда слађана;“

„Смјерне душе, срца чиста,
„И узрастом Вила иста,
„А ножица малена.
„Оно ти је вјереница
„И од Бога суђеница,
„Име јој је *Јелена*.“

„Ту ћеш дјеву испросити
„И њоме се поносити.
„Диван род ће ти родит:
„Роду своме на велику
„Синови ће бити дику,
„Злотворима пркосит.“

„А шта сунце небу томе,
„То кћи *Јела* роду своме,

„Свуд ће стећи славан глас.
„А дјевојци добри гласи
„Што но пољу родни класи,
„Бољи него златан па́с.“

Мало за тим постајало
И све се је изпуњало,
Што ми звјезда обрече.
Звјездо мила, звјездо красна,
Златокоса звјездо јасна,
Дивно ли ми прорече!

МАЈКА ЧУВАРИЦА.

Румена си, душо, ружа млада,
Коју но је усадила мајка
Усред башче, на мјесту погледну,
А зелену оградила башчу
Све живицом од глогова трња.
На врата је од зелене башче
Ударила девет кључаница̂,
Наоколо поставила страже. —
Луда ли си дјевојачка мајко!
Кад узпламти моје срце живо,
Прескочит ћу ограду високу,
На врата ти ни гледати нећу,
Твоје страже ни опазит неће́.
Убрати ћу у сред башче ружу,
И румену на срцу однјети.

ПЈЕСНИКУ „КРЈЕСНИЦÂ."

Када слушам миле пјесме твоје,
Чини ми се славуљ птица поје.
Огањ крешеш, и крјесове палиш,
Са свих странâ горива принашáш,
Да узпламте роду на весеље.

Рјечи су ти разпупане руже,
Међу које кријеш име своје.
Од мене га, ље, сакрити нећеш,
Лахко ти се имену довијам:
По свом роду дрво се познаде,
Гдје је ружа и *трна* имаде.
Нешто сјаје кроза руже ове,
Баш кâ да су токе *Иванове.*

Све је дивно и све је небесно
Што завијаш у пјесме огњене.
Али побре, да истину кажем,
Чини ми се, преварит се нећу —
Да у толи огња небеснога
И горива има земаљскога:
Јер све славиш у подоби драге
Домовину своју омиљелу.
Кажи право, тако био здраво:
Са шта ми се у руже сакриваш?
Милујеш ли и славиш ли тако

Домовину са своје дјевојке?
Ил дјевојку с домовине своје?

ПОВРАТАК ПЈЕВАЧИЦЕ.

Ка̂ но птица из зелена гаја —
Поплашена олујом ненадном —
У своја се крила поуздава,
Те одлети у мирније краје,
Гдје но сунце с ведра неба сјаје:
Тако сам ја млада и нејака,
Тужним срцем, али пуним наде,
Оставила домовину драгу
И све мило на овоме свјету.

Налик птици у гори зеленој
Лећела сам по земљи незнаној,
Од немила тужна до недрага;
Пуне груди умјетничке ћуди
Облазила свијет наоколо.
У богиње умјетности храме,
У дворове сјајне, одабране,
Доносила пјесме славу сјајну.
Срцима сам владала посвуда,
Туђа срца пјесмом радовала,
А у своје тугу затворала.

Свуда су ми ловор-вјенце вили,
Стопе моје посипали цвјећем.

Ал ми оста невесела душа
У свем слављу широкога свјета:
У вјенцима не бй ловорике,
Ни цвијећа родног завичаја,
Туђе руке, туђе цвјеће виле,
Љуту змију у вјенац увиле.

Пуне руке цвјећа из далека
И ловора из земље незнане,
Повратих се милом завичају.
Много мила ту сам оставила,
Што не нађох на повратку своме;
Много тог ми смрт је покосила,
Па срце ми вежа мори туга.

Ипак ево у радости мору
Плива душа данашњега дана.
Кћерца твоја славом овјенчана
Враћа ти се у наручја топла,
Мила мајко, домовино драга!
Смјерно ступам на праг дома тога,
А с поносом гледа око моје
Цвјет мог рода у киту савити.

Пуне руке цвјећа из далека
И ловора из туђега свјета,
Све ћу дати, ако развеселим
Својом пјесмом срца рода мога.
Поносим се и моја је дика
Да сам листак ове горе славне!

УСКРСНУЋЕ ЈЕЛАЧИЋА БАНА *).

Легла тама на Посавље равно
И покрила питомо Загорје,
Све што живе мртви санак снива.
Само језди витез уз Посавље
Мрке ноћи, а на коњу врану.
Хоће право питому Загорју,
У Загорју гробљу самртному.

Када стиже гробљу самртному,
Сви гробови мирни и покојни,
Само није Јелачића Бана.
Кад приступи незнан добар јунак,
Славном гробу Јелачића Бана:
Бојним копљем у гроб ударио,
На бојно се копље наслонио,
Те он зове Јелачића Бана:
„Устај Бане, устај наша дико!
Изгорели твоји бјели двори,
Похарана поља и ливаде
И у брду родни виногради.“ —
Мӱчи Бане, ништа не говори.
„Устај Бане, устај наша дико!
Туђин твоју заробио љубу,
Одагнао из потаје благо,

---

*) Приликом светчанога одкривања његовога дивног споменика, од туча, на коњу, сабљом напријед подигнутом, — у Загребу 4./16. Децембра 1866.

Вране коње из топлих подрумâ.“ —
Мŷчи Бане, ништа не говори.
„Устај Бане, устај наша дико!
Зове тебе домовина твоја,
Да се њојзи у невољи нађеш.“

Стресоше се кости Јелачића
Под зеленом леденом цјелином.
Отрже се сјена од костијŷ,
Сјена сјајна покојника славна.
Уста Бане на ноге лагане
И припаса бритку сабљу своју,
Добра коња приведоше слуге.
Скочи Бане на коња Лабуда
Те он језди земљом о поноћи.
Не полази земље ни градовâ
Већ гробове својих витезовâ,
С којима је Бане војевао,
Бритку сабљу своју освјетљао.
Језди Бане земљом наоколо
Од Дунаја до сињега мора.
Диже́ небу барјак рода свога,
Маши тужан мача крвавога,
Подвикује гласом туровнијем:
„Хајд’ на ноге, моји витезови!
Завијајте грдне ране ваше,
Припасујте мачѐве крваве,
Дође доба, ваља војевати.“

Дижé Бане војску из гробовâ,
Страховиту војску покојникâ,
Којој пушка нахудити неће,
Нити пушка, нити сабља бритка.
Завијали грдне ране своје,
Припасали мачеве крваве.
Лјепо Бане разредио војску,
И војводе њојзи поставио
Гдје је који за живота био.

Лјепо Бане војску свјетовао,
На јуначка дјела соколио:
„Хајд' на ноге моји витезови!
Дође доба, ваља војевати. —
Бритком сабљом њиву узорасмо,
Сјеме наде по њој посијасмо,
Крвавијем даждом наквасисмо.
Ниче сјетва роду на весеље,
А сад злоба своје косе бруси,
Да покоси сјетву недозрелу.
Отимље нам славу и прослављe,
Ловор-вјенце са мртвијех главâ,
Кao да нам б'јаше војевање
Од ината или од заната. —
Није нама било до ината,
Већ до среће наше домовине,
За коју смо знали умријети.
Није право, тако био здраво;

Ако живи за правду не знаду,
Ако живи образа немаду:
Покојни ће гробе отворити
И на мртва уста говорити;
Сабљам' ћемо косце покосити. —
А сад хитро, моји соколови!
Тко је витез, тко ли добар јунак,
Нек изађе земљи на крајину,
Да уходи табор душманину,
Куда ћемо сложно ударити."

Сви јунаци ни̂ком поникоше
И у црну земљу погледаше;
Ал се нађе витез од разбоја,
Те је јунак Бану бесједио:
„Жарко сунце, Јелачићу Бане!
Наша слога, наша сила била,
Неслога нам сила душманина.
Није нама злотвор на крајини,
Већ је злотвор неслога домаћа,
С ње пропада земља и градови."

Кад то чуо Јелачићу Бане,
Сузе ронећ разпустио војску,
Страховиту војску покојника̂,
Којој пушка нахудити неће,
Нити пушка, нити сабља бритка.
Ту јунаци сабље изломили,
У сиње их море похитали,

Ће гробов'ма својим побјежали
Прије зоре и бијела дана.

Али неће Јелачићу Бане.
Неће Бане гробу самртному;
Већ он језди у Посавље равно,
До Загреба града бијелога.
На сред града коња уставио,
И крваву сабљу извадио.
Сабљу маши, народу бесједи:
„Наша слога, наша сила била,
Неслога нам сила душманина.
Проклет био, тко неслогу сијо́,
Сабља моја одсјекла му главу!"

Ту ти стоји на мјесту погледну
Сјена сјајна покојника славна.
Мислио би — тако се привиђа —
Твор умјетан руке човјечанске,
Сакован од туча зеленога.
Ал у њему жива душа дише,
Жива душа Бана великога.

РАТНА ПЈЕСМА КОСОВСКА. *)

Тко је витез, тко ли добар јунак,
Нека паше бритку сабљу своју!

*) Штампана у бр. 8 загребачкога „*Вијенца*" и бр. 2 новосадске „*Матице*" год. 1870.

Наста ора, ваља војевати
За крст частни и слободу златну.
Ора . . . ора . . . ора . . ора . . . ора. . .
Ора . . . ора . . . на ноге јуначке!

Турски зулум нама додијао,
Неће нам се више робовати.
Поћи нам је на Косово равно,
Заузети своју дједовину.
Ора . . . ора . . . ора . . ора . . . ора . . .
Ора . . . ора . . . на ноге јуначке!

Ноћ покрива дједовину нашу
Међ три мора и Дунајем хладним.
Само горе у висини јасној
Још над тмином крста знаци сјају.
Ора . . . ора . . . ора . . . ора . . . ора . . .
Ора . . . ора . . . на ноге јуначке!

А из тмине силне руке вире,
Силне руке частном крсту сижу.
Силне руке оковима звече.
Сломит нам је окове проклете!
Ора . . . ора . . . ора . . . ора . . . ора . . .
Ора . . . ора . . на ноге јуначке!

А на турске погане фермане
Сабљам' ћемо печат ударати,
И сабљама земљу дијелити,
Па шта Бог да и срећа јуначка!

Ора . . . ора . . . ора . . . ора . . . ора . . .
Ора . . . ора . . . на ноге јуначке!

Турски зулум нама додијао,
Спаситеља нашем роду треба,
А спаситељ међу нама живе
И његову крсту се клањамо.
Ора . . . ора . . . ора . . . ора . . . ора . . .
Ора . . . ора . . . на ноге јуначке!

Пођи нам је на Косово равно,
Наше старе покајати славно.
Крста знаке свуда подигнути
Међ три мора и Дунајем хладним.
Ора . . . ора . . . ора . . . ора . . . ора . . .
Ора . . . ора . . . на ноге јуначке!

Тко је витез, тко ли добар јунак,
Нека паше бритку сабљу своју.
Наста ора, ваља војевати
За крст частни и слободу златну.
Ора . . . ора . . . ора . . . ора . . . ора . . .
Ора . . . ора . . . на ноге јуначке!

ЗАЛЕТ ЉУБАВНИКОВ.

Јеси л' вид'ла, драга душо моја,
Како пчела јутром обалијеће
На ливади залет омиљели:

Куд год лети, све њему долети,
Мед да сиса из мирисна цвјећа.

Тако и ја на љубави крил'ма
Твоје, душо, обалјећем дворе.
Куд год пођем, све до тебе дођем,
Мед да сисам из мирисна цвјећа
Твог милога лица руменога.

ЗЛОТВОРИМА ПЈЕСНИКОВИЈЕМ.

(Нови псалам).

Гле, Господе, како осилише
Ненавидни непрјатељи моји!
Како ли се помамише мамом,
Како ли их бука стоји тешка!
С узгорности њихове охоле
Узносе се небу над облаке,
Са небеса̂ укидају звјезде,
Свете правде срце им не знаде.
У грјех пишу дјела праведника,
Измишљају лажи свакојаке,
На њег своје наваљују грјехе;
А зулум им благодат велика!
Осквrнише грешнијем рукама
Ловор-вјенце наших покојника̂,
Који своју изпунише дужност.
Цвјећем ките славолуке своје,

А ти лу̑ци наша грађевина,
А то цвјеће наша сађевина,
Крвљу нашег срца порошена.

Намјенише освету бездушну
И пјеснику рода угоднику.
Ал заман се тако узносите;
Пасти ћете с вашијех висина̂;
Пасти хоће, ал устати неће.
Пјеснику је Господ уточиште;
Он га чува, он га утјешава,
Перјем свога крила осјењава,
Те му надом срце напуњава,
Вратит ће им жао за срамоту.

Е је пјесник момче видовито,
његово срце виловито,
Тога лахко савладати није.

Бијеле га обаљећу Виле,
Којима су на горама двори,
Савијају магле у облаке,
Облацима међу своје стрјеле.
Чувајте се, не поуздајте се,
Да вас љута не удари стрјела.
Свакога су наказиле Виле
Тко увриједи добро́га пјесника.

Е је пјесник момче видовито,
А његово срце виловито,
Тога лахко савладати није.

ОЛУЈА.

Подижу се громовни облаци,
Тутањ тутњи, громови се ломе,
Облацима укрстале муње.
Бит ће чуда с дједова кожуна,
Живе ватре из мокра облака,
Из пушака̂ ситнијех крушака̂,
Из топова̂ крупнијех јабука̂.
Тешко оном, тко конака нема,
Нити куће, нити кабанице,
Нити вранца насред тјесна кланца,
Већ зла друга из зелена луга.

Тешко оном, тко конака нема,
А још теже сваком зулумћару,
Што отимље туђе достојање.
Ел кад дође од правде вријеме,
Питат ћемо своје зулумћаре:
„Камо, Аго, наше достојање?
„Камо, Аго, наша отчевина?
„Гдје је, море, жетва наше сјетве?
„Посијасмо, а да не жањемо!
„Је ли правда, да сиромах страда?

ДИВЉА СВЕТОСТ.

Кад се дугом мантијом загрнем,
Не мислите да је с побожности.
Е стотину својијех грјехова̂
Ту сакривам брижно од свијета.
(Хафис).

Са мојијех побожних пјесама̂,
И што пођох свијетлијем трагом
Цар пјесника Израиља старог:
Прозваше ме Давидом побожним.
Жива светца већ од мене граде,
Жива светца са дугачком брадом,
И на рајска турају ме врата.
Али у рај саму ми се неће,
Довијам се да поведем друга.

И заиста све ме светост мори,
Са светости враговати морам.
Нешто грјеха и светцима ваља
За њихову за покору тешку.
Куд ћу? камо? — Давидовим трагом!
Давиду сам слика и прилика:
И ја пасох овце баба мога
Ка̂ но Давид крај Витлема свога.
И ја пјевах свете пјесме гласе
Уз роморне гусле јаворове,
И борим се с рода злотворима.

И ка̂ Давид — из светости саме —
Радо мотрим красна лица руже,

Те их ломим плахим пољубљајем.
И надахнут светосћу великом,
Све кроз сузе побожности моје,
Намигујем на красоту младу:
„Душо, рајска отвори ми врата!
„А за нама дај затвори чврсто,
„Да грешници рају не приступе.“

Питате ме, тко је она била?
Она била пјевачица Вила,
Рај нам био пјесме кућа дивна.

СПАСИТЕЉКА СВИЈЕТА.

Дуго вријеме од искона свјета
Куде људи прву женску главу,
Што је љуту змију послушала,
Те је рајску јабуку убрала
И румену своме војну дала.

Јадни људи, не будите луди,
Не кудите прве женске главе
Дуге косе а кратке памети!
Та права је свјета спаситељка
Добра наша стара родитељка.
Хвалите је, у звјезде је кујте,
Славе храме по земљи јој снујте,
Што се нашем отцу смиловала,
Јабуку му рајску даровала.

Шта би било данашњега дана
Да јабука још није убрана?
Гдје је онâ што неби убрала,
Рајско воће свому драгом дала?
Па све друге, Евине потомке,
Да навале на јабуку рајску!
А сви момци, Адама потомци,
Да ударе у ту рајску башчу!
Ту би крви потоком се лило,
Покоља би косовскога било.
И лисће би с јабуке обрали,
А зелену башчу разкопали.

УТЈЕХА.

Не рон' сузâ, утјеши се, душо!
Не жалости њежна срца свога,
Кад развије страсти вихар крила
На љубави моје силном мору.
Не рон' сузâ, утјеши се, душо!

Та погледај када вихар дува,
Силно гором зеленом лелија.
Чим он већма витом јелом њиха,
Тим на шире она пружа гране
И развија на све свјета стране;
Тим подубље зарања корјење

У дубљине земље, своје мајке,
И по њојзи пушта жиле своје.

Тако моја огњевита љубав:
Чим јој већма страсти либа море,
Чим ми већма грува срце бурно:
Тим на шире пушта она гране
И развија на све срца стране.
Тиме дубље зарања корјење
У дубљине тужна срца мога,
И по њему пушта жиле своје.

Не рон' сузâ, утјеши се, душо!
Не жалости тугом срца свога,
Кад развије страсти вихар крила
На љубави моје силном мору.
Не рон' сузâ, утјеши се душо!

РОБЉЕ.

К дивној слици Јарослава Чермака: „Робље из Херцеговине 1863“ — у крањ. музеју у Брусељу: *)

Јесте л' вољни гледат наше јаде,
Веље јаде на простору малом:
Приступите овој слици дивној.
Сузама је она насликана,

*) О тој слици штампана је обширнија критика у моме чланку „Једна слика од Јарослава Чермака“, у бр. 3 „*Матице*“ од 30. Јануара 1870 и у бр. 9 „Vienca“ од од 26. Вељаче 1870.

Сузама ћу вам је тумачити.
И она ће сама бесједити
О голему рода мога јаду,
И вама је ронит сузе горке;
Никада вам с ума саћи неће.

Шта то виде мутне очи моје? —
Гле, на гори пустој, каменитој,
На све стране развалине саме,
А по њима процвјетало цвјеће.
Та како би по камењу растло? —
Није ондје процвјетало цвјеће,
Већ је кита на развале пала,
Кита цвјећа недавно убрана,
Драгомиљем неком намјењена.
Тек убрана, веће изгубљена,
И скоро је њојзи увенути.

Чије цвјеће, чије драгомиље?
По чијим ли рудинама растло?
Чије ли га одгојиле руке,
У мирисну дивну киту виле?
Кому ли га од милоште дале?
С чих њедара̂ опануло ондје?

Очи моје, да л' ме не варате?
Чини ми се наше горе лисће!
Србско цвјеће, србско драгомиље!

По србскијем рудинама растло!
И србске га одгојиле руке.

Ал ми нешто јадно срце слути:
Нијесу л' туђе убрале га руке,
У мирисну дивну киту виле
На разбоју, за росе крваве?
С мог ли рода срца опануло?

Очи моје, јасно погледајте!
Шта се више окó ките цвијећа?
Гле, *змија* се окó ње савила!
Мрки вуци вребају са стране!
Шта ће вуци с дивном китом цвијећа?

Очи моје, јасно погледајте!
Очи моје, сузе пролијевајте!
То је наша грдна рана стара!

Није оно једна кита цвијећа,
Нити змија окó ње савита,
Већ *конопци* окó ките дивне,
Ките дивне србских дјевојака̂,
Зла коб робства њих ми укобила!

То мог рода цвијеће одабрано,
Из мајчина крила потргано,
Конопцима круто повезано.

Турци, а не мрки вуци!
Мили Боже, камо твоје стријеле!?

Робље моје, грдна рано моја!
Робље моје, шта си Богу криво?
„Ја сам криво Богу, да сам живо."

Робље моје, шта је теби жао? —
„Жао ми је живу у гроб поћи."

Робље моје, кога ћеш да љубиш? —
„Бритку сабљу желим да пољубим."

Аман Турци, ако Бога знате!
Тужном робљу раздријешите руке.
Не мучите дјевојачког тјела,
Е на муке не роди га мајка.
Ено крвца коноп обалила,
За конопце нијесу оне руке.
Пустите нам робље драгоцјено,
Ми ћемо га измјенити златом.

„Вала̂, море, робља вам не дамо
Док је наше на рамену главе.
Ова роба за турске пазаре,
Е нам ваља, да нам Турке рађа."

Аман Турци, ако Бога знате!
Међ вукове не гоните јањце.
Пустите нам робље драгоцјено,

На пазаре гон'те нашу стоку;
Траж'те, Аге, што је вама драго! —

„Цуки, болан, ту није пазара!
Азурала, кићене дјевојке!
Далеко је до Једрене града.
Чекају нас многе муштерије,
Да купују робе драгокупе.
Азурала, кићене дјевојке!"

Робље красно, давор' ра̀но моја!
Красота је сва кривица твоја —
Дарак неба и паклена̂ жртва —
С красоте је теби погинути.
Ти одлазиш . . . *освета* остаје,
Сустигнут ће злобне отмичаре,
Ако Бог да и срећа ју̀начка!

Одагнаше робље у сужањство
Ка̂ бијеле на месницу овце.
Чујте, чујте, гдје нариче тужно:
„Ој давори тужна срећо наша!
Мили Боже, големе невоље,
Мили Боже, големе срамоте
Под насиље бити турском љубом,
Робињицом у земљи незнаној." —

Чуј помагај! Ено одведоше,
Дивно робље у земљу незнану!
Шта стојите, браћо моја драга!

Шта стојите, а не отимате
Чисте жртве из нечисте руке?
У потјеру злобним отмичаром!
Крв нек лије, ком до Бога није. —
Стан'те Турци! — Тако л' се пазари
Крвљу нашом, крсту на срамоту?

На разбоју ево вам пазара!
Чик на мејдан! . . . Тако л' се пазари?
Чик на мејдан, женски отмичари!
Да сабљама земљу дијелимо,
И по земљи гиздаве дјевојке;
Па шта Бог да и срећа јуначка!

Тко је витез, тко ли добар јунак,
Нека паше бритку сабљу своју.
Наста ора, ваља војевати
За крст частни и слободу златну!

ПОЉУБЉАЈИ.

На истоку мудри људи кажу,
Усне љубе куда срце смјера:
Поштоване у бијелу руку,
Робоване од хаљине скуте,
Пријатељство омиљело лице,
Сажаљење тјешећи у чело,
Вјерна љубав уснице медене,

Жива жеља очи заклопљене,
А *чевнуће* хита уздишући
У даљину зраком пољубљаје.
Врједе опо колико их цјениш:
Ништа кад се само с њима шалиш,
А све када свесрдно пољубиш.

ПРИВИДНИ МИР.

Када ћутим, кад ми Вила снива,
Нјесу моја занјемила уста,
Нити ми је капа веће пуста.

У корицâ сабља ми почива,
Не мислите да је захрђала
И злотворе сјећи већ престала.

У облаку муња се сакрива,
Гром не грми прије, него л' сине,
И не ужди огањ муње сиње.

НАШЕ ЛАЂЕ.

Ако ј' зима заледила рјеку,
Нјесу наше потонуле лађе;
Доћ ће сунце и пред наша врата.

Лед ће жарко разтопити сунце,
Рјека наше лађе понијети,
А злотворске вода однијети.

ПОБРАТИМУ П. ПРЕРАДОВИЋУ.

Ој Прераде, побратиме драги!
Све те гледам, и све ти се дивим,
Како береш пјесме цвјеће красно
И савијаш у мирисне вјенце.
Вјенце носиш — горке сузе рониш —
На гробове „Милих покојника̂“.
Благо њима, ти их ускрсаваш,
Славом њима главе овјенчаваш.

И с такове задушбине славне
Покојнима већ завиде живи.
Црна земља није њима тешка,
Лагана је покојнику славну.

Ал послушај побратиме драги!
Бог ти дао здравље и весеље,
Бог ти дао тушта пјесме цвјећа,
Брао њега стотину година̂,
Вјенчавао „Миле покојнике“
И славио рода угоднике.
Моје главе ти не овјенчао!
Моје славе ти не опјевао!

ПРИПЈЕВКЕ.

(Поскочице) *).

Скочи коло наоколо!
Ми смо раја од Маглаја.
Хајд' у коло тко ј' за коло!
Тко л' у коло неће с нама,
На образ му пала тама.
Хајд' у коло тко ј' за коло!
Свакоме ћу дарак дати,
И уз гусле припјевати.
Нека сватко свој дар бира,
Докле моја пјесма свира.
Ком се види крупна дара,
Нека носи, а не кара.
Скочи коло наоколо!
Ми смо раја од Маглаја.

1.

Ема *Турци*, мрки вуци!
Није вама ондје мира

*) Тко знаде, шта има да буде поскочица, и како исти Турци узтрпљиво и равнодушно слушају најкрупнију шалу на њихов рачун у народној поскочици — као што то Вук напомиње на страни 548 свога рјечника — тај ваљда неће у овијем припјевкама наћи друго, до ли безазлене шале, ма и било гдјекоје зрнце истине у њима, или баш сатирична укора, који се само одродâ којега сталежа и звања тицати може, а не честитијех члановâ његовијех. Та ни пјесник није изузео ни себе нити својијех друговâ, припјевавши и пјесницима лијепу припјевку.

Гдје но наше коло свира.
Наше ноге, турска земља,
Ал ће бити опет наша,
Како наша баје снаша.
Теħ ће вода куд је текла,
Што но наша бака рекла.
Силне Паше изјелице,
А Везири кобилице.
Силне Паше војску мичу,
Пред њом вуци светца вичу,
А волови за њом ричу.
Бимбаше им пјешке кашу,
Јузбаше им сабљом машу,
А Субаше таслајишу.
У тој војсци голој, босој,
И сувише гладној, жедној,
Више женâ нег јунакâ,
Више ракâ нег Туракâ;
Ел узмичу не примичу.
Бабе војсци калаузе
Тјесне кланце јадиковце.
Није Турком до кланацâ,
Већ до козâ и јарацâ,
До јањацâ и прасацâ,
И до бриге своје многе:
Куд ће главе донијети,
А неће их однијети;

Гдје ће благо унијети,
А неће га изнијети.
Наше ноге, турска земља;
Ал ће опет бити наша,
На срамоту свијех Пашâ,
И Везирâ, да је мира.

2.

Наше Аге, наши Бези,
То су светци врзтелези,
Земље штити племенити,
Великаши остригаши.
Они свјету вуну стригу,
Да покрију своју бригу.
Ти свијету кожу деру
И велику тлаку беру.
Није њима до народа,
Сваки гледа да га прода,
И да стече вељу славу
За ћелаву своју главу.
Добар пастир све подиже,
Добар пастир само стриже,
А не дере овце своје
И не коље које доје.
Питао ме гуслар слјепи:
,,Шта ти ради Ага лјепи?"
Рају дере, шљиве бере,
Чибук пуши, шљиве суши.

3.

А *војници* убојници,
Живи су ти покојници.
То се меће и размеће,
Све ти бритком сабљом брекће,
Мамузама златним звекће.
Гиздају се и поносе,
Ка̂ да сабљом гору косе;
Ал у торби главу носе.

4.

Чудан кантар у нашега каде,
На кантару два јајца имаде.
Једним мјери мени, другим теби,
А објема када мјери себи.
Нар. пјес.

Судници нам безмитници!
Дјелит правду добро знаду:
Мито приме, правду даду
Оном чија и не бија̂.
Не приме ли, то је јасно
Да не б'јаше доста масно;
Ил за живу неће̂ главу,
Да окаљаш митом славу
Свом суднику на видику.
Оставиш ли нешто дара
У обору ил у двору:
Наћи ће ти господара
У добри час, добру ору.
Мито *примаш* грјех је јасни,
Ал га *наћи* чин је красни!

5.

Наши *врачи* погађачи!
Што не знају, погађају,
Обидују, опипују,
И све бају, да видају!
Да̀, видају! — Закапају!
Безмигније' врача̂ није!
И за самрт платит ти је.

6.

Одвјетници одметници:
Неправди се све намећу,
А од правде све одмећу.
Правда им је и неправда
Двије краве разне боје,
Што обилно обе доје:
Е њихово љубе злато,
Ка̂ но јање умиљато,
Што но двије сиса мајке.

7.

Поклисари поклизари:
Кад у Стамбул све лавови,
Из Стамбула све јалови.
Свему селу свом се хвале:
Иду порез да обале!
У селу се понизују,
А у граду облизују,
На сабору поклизују,
По сабору повисују.

Били кмети, сад кнезови,
А волови, соколови.
За се хају, род издају,
Своје хране, туђе бране,
И задају роду ране.
Али порез оста̀ порез,
А уз порез наста̀ прирез.

8.

Дјевојчице ка̂ царице
Дјевовања, царовања.
Наше дике зоролике,
Црнооке, бјелоноге,
Бјелом ногом вјеру газе,
А невјеру нашу пазе. —
Дјевојка је загонетка,
То ја знадем сад од петка.
Желиш ли је у повије
Међу очи пољубити,
И рукама загрлити;
А она се у тој преши
Ка̂ но кока накостреши,
Па навали потрупачке:
Тада бјежи назадачке
Без обзира преко прага,
Окани се тога врага. —
За три дана опет дођи,
Тада ћеш ми сретно проћи.
Гдје се уда, радост веља,

Пуна кућа пријатељâ.
Док је млада, сваком драга,
Кад остари: хајд' до врага!

9.

Наше *снаше* кâ но Паше
Свому дому богатому.
Лахко јој је знати мужа,
Кâ крај пута звјере спужа
По оному рогатому.
Погледај му оног друга
Што га веља мори туга:
Зло годиште рода иште,
А невоља пријатеља.
То су вељи пријатељи!
Сӯзници су и пајдаши,
Сусједи су им салаши,
Њивама су све браздаши.
Ломе гору, њиве ору,
Њиве двије, međе није.

10.

Удовице кукавице,
Сузе роне, дане броје,
А већ ново рухо кроје,
У ком ће се удавати
И на пиру поиграти.
Многа плаче и јауче,
Мислио би срце пуче
За милијем покојнијем.

Ал ти плаче веље јаде,
Што се удат њој не даде,
И љубавне замке снује,
Па кроз сузе намигује.

11.

А *удовци* пустоловци:
Изгуби ли голубицу,
А он лови јаребицу.
Па грлећи младу Мару
Оплакује љубав стару.
Од велика срца јада
Који њиме преоблада,
Морат му се оженити
Или главу изгубити.

12.

Погледајте низ сокаке
Провијуше оне лаке:
То се вија и провија,
То се бечи, керебечи,
То се кити, то се маже,
То се врца, пренемаже.
Стоји клепет папучицâ,
Бије сјевак наруквицâ
И герданâ златна кова,
Златна кова, пустолова.
Стоји грохот све бисера,
Шушти свила и кадива,
Грешно тјело што сакрива.

Борном сукњом пошикују,
Свилним' скути похукују,
А очима намигују.
Толи скока, толи лова,
Док улове ког лудова!

13.

Oј *планинке* палигорке!
Сву планину попалише,
Варенике не сварише.
Кад им краву теле посе,
Није куда већ да просе.
Ни чим ручка зачинити,
Ни вечере осолити;
Ид' у село посудити,
Ма никада не вратити.
Oј планинке палигорке!
Кад смо гладни, нјесте горке.

14.

Још ми једна на ум пада,
И та ваља тврда града:
Наше *баке*, каке таке,
Никада их ја не дирам,
С танког писка њима свирам.
Ел оне су пуне хвале
Рад смушене моје шале.
Од љубави старе горе,
Својим кћеркам' мудро сборе:

„Оно ти је харамзада;
Ајме мени да сам млада!“
Нећу им се да замјерим,
Ни да с њима нокте мјерим.
Волим с младом паклу поћи,
Него с старом у рај доћи.

15.

Наши *момци* ка̂ но лонци:
Пристави га, све се жари,
Истави га, већ не вари,
И не мари ак' огари.
Глад их ломи, гизда мори;
Језиком ти сламу млати,
Ма да му се не изплати,
И да нигдје зрнца није
Да из пљеве шта извије.
Јунацима све се граде
И кесере своје браде.
По говору Краљевићи,
А по дјелу кукавчићи.
То се дичи, то се ли̑чи,
То се кочи и вркочи,
Тјеменом ти облак бије,
А по блату носом рије.
Улицама све витлају,
Ка̂ да срне загањају.
Кукави су ловци ови
Што ловина све их лови!

16.

Наши *старци* прави јарци:
Бабе љубе, браду скубе,
О сутону ландецају,
Улицама кудецају,
Дукатима звекецају,
На дјевојке намигују,
Жут им дукат понуђују.
„То ће, душо, твоје бити,
Хол ме једном пољубити.“

17.

А *пастири* ка̂ Везири
Свому стаду рогатому:
Везир суди раји свому;
Кад узхтије крв да лије,
Руком мане, глава пане,
А пастиру ето хране.

18.

А *ратари* господари,
То су прави пивничари.
Сва дружина ва̀с дан ради,
А господар трбух глади.
У пивници тражи хлада,
Ондје му је много рада.
Све чепове покуцкује,
Окó вожа̂ прислушкује,
Те лијуца и пијуца;

А дружина јадна крива,
Што је све то мање пива.

19.

Занатлија винопија:
Гладује ти од заната,
А изпија од ината.
Кад се дома с женом свади,
Тад у крчми врло ради.

20.

А *трговци* брзоловци:
Копним плове, рибу лове,
И још своје мреже хвале
Са добити своје мале.
„Нека иде без кантара,
Само нек је штa пазара!"
Све ти „*у пó цјене*" даје,
Ал ни ту се, ље, не каје.

21.

А *крчмари* сви водари:
Вино пију, воду точе,
А свјетина мутну лоче.
Вина више чим попију,
Воде више тим прилију;
Пијте људи, кад сте луди!

22.

Учитељи мучитељи:
Дјецу муче, а не уче.
Све их вије, те их бије. —

Је ли шибље од науке,
Окан' те се ваше муке.
Чему, болан, толи бруке?
Пусти ђаке низ сокаке,
Низ сокаке у врбике,
Кров врбике у брезике.
Ту је доста учитељâ,
Не треба им мучитељâ.

23.

Ученици мученици:
За рана се они муче,
Сваки љуби своје луче.
Мјесто да ти књигу штије,
На своје се луче смије.
У тој муци самоуци,
На дјевојке намигују,
С невјестама ашикују,
А с бакама ортакују:
Овај ради кћерце пира,
Онај ради кришке сира. —
Када муке све измуче
И науке све изуче,
На висине Велебиту
На Врзино коло иду.
Тко поигра још и туде,
Грабанцијаш онда буде.
Са Вилама и с ђаволи
Воде коло све охоли.

У олуји с њима ходе
И облаке бурне воде.
Ал тко с врагом тикве сије,
Том о главу он их бије.

24.

Књижевници залудници,
И то су ти мученици:
Гладни своје књиге пишу,
Залуд пишу и уздишу.
Сјеме духа свуда сију,
Ма да плода му не вију.
Сила у њих добротвора̂
Пуном торбом празних ора̂.
Књигу приме и пољубе,
А књижевник брке скубе.
Доброчинства већ је име,
Кад бадава књигу *приме*.
У звјезде их неки кују
И славу им вељу снују,
Ма да књиге не читају,
Већ сир њоме заматају.

25.

А *гуслари* слјепци стари,
То су давни паметари.
Без очију̑ књигу штију,
И тог они знаду више,
Него л' иста књига пише.

Бар та брига њих не таре:
Од куда ће наочаре.

26.

Тамбураши мили наши,
Како свире, ми играмо,
Ни за ноге своје знамо.

27.

Новинари решетари:
Како ли се ти размећу.
На решето сваког мећу,
И решетом воду грабе,
Језични су ка̂ но бабе.
Свему свјету басне бају,
И под ново старо дају.
То се коси и поноси,
Ма да су ти кашто боси.
Над њих није државника,
Није врача погађача,
Ни војника убојника,
Ни божијег угодника,
Ни бабице ни дојкиње,
Ни бабиље ни дадиље.
И врачају и видају
И робују и попују,
По свијету све добују.
Они бабе снашу Неду,
Ма не било трага чеду.
У њих ти је све и свега,

И млијека птичијега.
Над њих није цара, краља,
Свакога ти он окаља
И у блато све поваља.
Сву су мудрост позобали,
На Врзину колу ста̂ли,
С врагом вјеру ухватили;
Његови су свагда били.
Непрестанце враг им поје
Да ће скоро доћ по своје.
Чини ти се свјетом тресу,
А кад тамо, пуне кесу.
Свега села бјеле овце,
А попово јасно звонце.

28.

Попови нам ка̂ топови
Иду грлом у јагоде,
Куд год ходе, себи годе,
Богу поје, торбу носе,
И у цркви Бога просе.
Молитва им вавјек свира:
„Дај нам Бого, више бира!“

29.

Попадије нам кадије:
Оне снују да попују,
А попови ка̂ волови
Да им плугом земљу ору,
И на ватру вуку гору.

30.

Калуђери, ој-ђинђери!
Црни брати, Богу дати,
То су светци чудновати:
Од светости дивље горе
Грешне тврђе да оборе;
Не попују, већ робују
Небесници — својој дици.
Ради би се посветити,
Већ на земљи светци бити,
Да им даду вељи чини:
Вељи чини Василијâ
И манђије Анђелијâ,
Те окови Синђелијâ,
И довија и долија *).
Бога моле и говоре,
Манастири да изгоре,
До два добра нек остану
Да замладе срца рану:
Бар ћелија и мантија;
У ћелији Василија,

---

*) Ваља пазити на ове ријечи једнакогласне (aequivoca): *Василија* може значити не само име св. Василија великога, владике Никејскога, којега науку слиједи већи дио православнијех манастирâ, него такођер име женско Василија. *Синђелија* значи декрет којим се парох именује, ал такођер и име женско. *Довија* = кухарица манастирска. *Долија* = купица, којом се здравице напијају.

У мантији Синђелија,
А у селу Анђелија,
И довија и долија.
К тому књига, мала брига,
Да је моћи поповати,
Писанију све писати
По народу красном своме,
По свијету лијепом томе;
Красотице свјетовати
И грешнице покајати,
А грешнике паклу дати.

Веле људи од зле ћуди:
„У светињи манастира
Ђавољега има пира.
По ћелији настојника
Сву ти ноћцу нешто ђика,
Као кад се вињце пије
И грохотом нетко смије,
Поцикује, подвикује,
Мијауче и јауче.
Сада опет нешто дречи,
Баш кâ што но чедо кмечи.“ —
О зли ли сте добри људи!
Не будите тако луди.
Настојнику дајте мира,
Ту ђавољег није пира;
Већ се годи да се роди.

Рано звонар дотумара
У сва звона да удара,
Да огласи светцу славу
И приклони њему главу.
Кад онамо, не зна куда . . .
У звонику веља чуда:
Звона висе повисоко,
Ал не види ужа око.
Чим ће звона досегнути
И на славу зазвекнути?
Чини му се кâ да сања
И стаде га помагања,
Прси бије, ужа није.

Ал говори луђан Ћира,
Изкушеник манастира:
„Та не лудуј, старче Раде!
Настојник ми „узе“ даде,
Да одведем настојници
Манастирску краву плаву.“
Оде „узе“ на приузе!

31.

А *владике* цркве дике,
Брижљиви су то пастири:
Стадо им се врло шири.
Сваки своје умножава,
И весело поиграва
Уз овчице миле своје,
Које њему јањце доје.

С анђелцима све благују,
С ђаволцима све врагују.
Небесници, својој дици,
Метанишу и уздишу.
С тога стадо и не виде
Куда јадно сампас иде.
Веља светост и њих мори
И сваки се њоме бори,
И сваки се боји јада
Да њим она не облада.
Десном руком Бога каде,
Лјевом врагу браду гладе,
Из кесе нам паре ваде,
Својој дици дворе граде.
Јао паре наше старе,
Ком одосте ви на даре!

32.

А *пјесници* виловници,
Саме су вам паралаже:
Тога хвале тко их маже.
Обмана им пјесме красне,
А лагала гусле јасне.
Вавјек им је пјесни ора
И уз гусле разговора.
Златне куле враком снују
И с Вилама ашикују.
Муке су им пуне сласти,
Ма да нјесу пуне масти.

Ал пјесници виловници
Пророци су свога вјека.
Рода јаду траже лјека.
Не поњате л' пјесне миле
Свога рода мудре Виле,
Тад за срећу не питајте,
Већ се живи закопајте.

Пјесници су ка̂ но хале;
Нећете ли да опале
И сбијају с вама шале:
Не дајте им да се посте,
Пустите их нек се госте.
Гладан славуљ пјесме пјева,
Сит по вас дан само зјева.

*

Скочи коло наоколо!
Ми смо раја од Маглаја.
Ово буд вам за сад дости,
Мили моји кола гости!
Ал у торби имам тога
Сила јоштер дара мога.
С тањег краја ово баја̂;
Окренем ли с дебелога,
Бит ће тога до зла бога.
Скочи коло наоколо!
Ми смо раја од Маглаја.

ПРЕВОДИ.

КИТА ЦВИЈЕЋА ИЗ ХАФИСОВЕ БАШЧЕ *).

1.

Кад пун мјесец виђех твога лица
У сумрачју твојијех витицâ:
Попут дана ноћ ми тавна сину
С твог ведрога и јаснога лица.

Тада душа на уене ми ступи,
Али жеље не постигох своје.
Нада моја до циља приступи,
Али жеља не достиже циља.

Са милине красна лица твога
Многу ријеч Хафис твој написа.
Сад их читај лијепијем редом,
Те кâ бисер у ухо их вјешај.

2.

Не надај се, да ће свјет коварни
Изпунити своје обећање.
Заручница лакома и стара
Од тисућу то је љубавникâ.

3.

Тà красота није у очима
Нит у коси, нити у мадежу;
Већ у тисућ њежнијех ситницâ,
Које рађа благост и омиље.

---

*) По њемачком преводу: „Divan des Hafis“ од Розенцвајг-Шванау-а, Беч 1863. Перзијски дрвиш-пјесник *Хафис* живио је 14-ога вијека.

4.

Славуљу је само знано
Што но књига руже каже.
Многи ситну књигу штије,
Ал постигнут не умије.

5.

Бјеж' отале побожниче!
Рај је *наше* достојање;
Грешници су само кадри
Милост Божју да заслуже.

6.

Да, красна су ружичаста тјела
И прекрасне усниће медене,
Кад не бране само загрљаја,
И радости нашег пољубљаја.

7.

Јуче рече побожник на гласу,
„Хафис пије у потаји вино."
Шта је тајно, о мој побожниче,
Та како ће гријех то да буде?

8.

Пут љубави, то је стаза дивна,
Куд високо онај диже главу
Што одавна веће главе нема.

9.

Красно ли је поиграти
Уз свиралу, пјесму милу;
Али само кад уз игру
Држиш руку драге своје.

10.

Крвав поток својих сузâ
Врачу казах; а он рече:
„Болест твоја, то је љубав,
Огањ срца лијек јој прави."

11.

Знај, разбојник судбе ти не дрјема,
С тог не мисли, да ћеш му утећи.
Јер ако те данас и не нађе,
Заиста те сутра хоће наћи.

12.

Ако мила љубазним погледом
Душу твоју, Хафисе, захтјева:
Дај нек ради што је њојзи драго,
Само дружбу из куће уклони.

13.

О Хафисе, врло се окани
Говорнику да бесједу дуљиш;
Тко ће бисер да хита у море,
Тко л' у *окно* то камење драго? *)

14.

Био добар ја ил хрђав,
Мирно иди својим путем;
Еле сватко жање плоде
Оне сјетве, коју сије.

15.

За драгијем чезне сватко
Био трјезан или пјан.
Еле љубав свуд настава,
Био мечит или храм.

16.

А зар сам ја са́м на свјету
Што крепости стан остави?
И мој отац већ остави
Негда вјечног раја стан.

---

*) *Окно* = јама рударска, der Schacht.

17.

На камену крчме прага
Глава моја мирно спава.
Мој противник то л' не поња,
Разбио му камен главу.

18.

Блажен поглед, који гледи
У крчмара пуном лицу
Сјајни мјесец на уштапу,
А на крају чаше пуне
Једне ноћи мјесец млади.

19.

Та Хафисе, не бој ми се,
Настати ће опет доба,
Гдје ће срећа твоја драга
Копреницу снимит с лица.

20.

Не дај заман да те мим оиде
Живот овај, о Хафисе мудри!
Потруди се, гледај да пронађеш
Што ј' живота смијер драгоцјени.

21.

Ти, стихове што бљутаве кујеш,
Са шта тако завидиш Хафису?
Та Господ је обсудио њега
Да он пјева и да се допада.

22.

Нек Хафисе, вихар ти судбине
Суморности срцу не нанесе.
Кажи де ми, гдје цвјетају руже
У којијех трња не би било?

23.

Јер, Хафисе, из твојих пјесамâ
Само капље водица милине:

Ненавидник што кудити нема,
Ма да није, на што не удара.

24.

На тржишту, гдје с' играју с душом,
Ено гласна пустише телала.
Послушајте сви што наставате
У области красотицâ младих:
Ево веће неколико данâ
Није кћери Лозића нам Винка, *)
Ел утече да се некуд скита.
Потеците, да је уловите!
Од рубйна **) одора је њена,
Бисер-пјена круни њену главу.
Чувајте се њезина коварства,
Еле памет и дух ће отети. —
Тко румену својом срећом нађе
Мјесто халве дат ћу њему душу.
Да би млада на дну пакла била,
Ударите, да је изнесете.
Румена је, реска, ружичаста;
Пијте, ноћи ока не стисните.
Довед'те је, кад је уловите,
Тога часа Хафисову дому.

25.

Језик има и у пера мога,
И умије шта жели да каже.

26.

Та никада тужити се нећу,
Ма да страдам с удаљења твога,

---

*) Кћи лозе = вино. Ову пјесму спјевао је Хафис поводом оним, што је *Шах* издао оштру заповијед, да се нитко не усуди точити или пити вина. —
**) *Рубйн:* драги камен црвене боје.

Јер тко нигда далеко не бјаше
Не умније радоват се с близа.

27.

Немилице удри пољубљаје
По милини млађанога лица.
Тā свјетина ненавидна, стара,
Из засједе живота све вреба.

28.

Били пути стрми, равни,
То Хафису све једнако.
Једнако се птица вија
Изнад брдâ и долинâ.

29.

Дођи, да у моје срце болно
Поврати се снага и уздање.
Дођи, да у изумрло тјело
Поврати се живот огњевити.
Дођи, еле твој одлазак горки
Затвори ми свјетлост ока мога,
Те је само близина ти кадра
Да отвори мому дану врата.

30.

Срце тужно изгори лепиру
Кад га крила нанесу на свјећу.
А моје се све топи од туге
Кад не видим твог руменог лица.

31.

На вратима од пјане механе
Није стећи части ни богатства.
Тко се ове водице напије
Тај пртљагу већ хита у море.

32.

Не говор' ми: „Сад умукни,
Ил већ језик за зуб стави.“

Тко ће рећи: „Сад умукни!“
Славуљ-птици у дубрави.

33.

Зар вриједност драгога бисера
Да свјетина процјенити знаде?
Не подаји свог накита сјајна,
Већ у руке племенитих људӣ.

34.

У крчми је Хафис изабрао
Један угал настављу своме.
Ту кâ птица у дубрави живе,
Попут лава у планини глухој.

35.

Кад је веће од искона свјета
Прашина ми замјешена вином,
Тако мојим противником кажи:
„Како да му забраните вино?“

36.

Погрешка је и превара љута
Ослањат се, Хафисе, на вријеме.
Та са шта бих на сутра одлагâ
Срећу, која данас се понуђа?

37.

Оно што је љепше од љепоте,
Милином се обично називље.

38.

Та баш зато, што сам остарио,
Загрли ме једне ноћи тавне,
Да подмлађен из твог наручаја
Устанем ти, када гране сунце.

39.

Кад нестане сребра ти и злата,
На судбини, Хафис', Богу хвали!

Дар пјесамâ и дар праведности,
Зар највећа ово није срећа?

40.

Кад се дугом мантијом загрнем,
Не мислите, да је с побожности.
Е стотину својијех грјеховâ
Ту сакривам брижно од свијета.

41.

За два зрна даде мој бабајко
Вјечног раја срећу и покојство.
Проклет био, ако не урадим
То за једно зрно моје драге. *)

42.

Иједко ми неки старац рече:
„Дај, Бога ти, љубави с' окани!“ —
Та о томе кавге бити неће;
Брате, нигда то урадит нећу!
Тà велика и то ми је крепост,
Што красотам' градским не намигнем,
Када зборим са проповједнице.

43.

Корећи ме савјете ми дају,
Да с' уклањам забрањеном вину.
А ја рекох: „Намјера ми није,
„Да послушам свакога магарца.“

44.

Ако ти се, о Хафисе, хоће
Да уловиш бисер од љубави,
Сузно море од ока начини,
Па зарони у пучину морску.

---

*) *Адам* је, веле на истоку, одрекао се раја за два зрна пшенице, а *Хафис* хоће да то учини за једно — мадеж — своје драге.

45.

Само да ти једну ријеч кажем,
Послушај ме, мој очињи виду:
Пиј ако т' је чаша наточена,
Ал не брани да и други пију.

46.

Кад изађеш у великој гизди,
У хаљини накићеној златом:
Не узкрати једног пољубљаја
Твом Хафису, кој' сурину носи,

47.

Кад из моје негда иловаче
Небо стане да пехаре гради:
Лубању ми напуните вином,
Рујним вином, ма пуну пунану.

48.

Мој савјетник рече: „Само тугу
Љубави ти умјетност донаша."
Одговорих: „Наука премудра;
А од ове гдје умјетност боља?

49.

Нарав људска, о Хафисе, памти,
То је нека̂ загонетка тамна.
А тко хоће да је одгонета,
Само басне свјету приповједа.

50.

Хоћеш, душо, да ти протумачим
Шта су боли огњени разстанка?
Једно око, а стотину суза̂,
Једно срце, а сто уздисаја̂.

БИЛО НАС ЈЕ ТРИ ДЈЕВОЈКЕ.

(Народна пјесма француска: Nous étions trois filles).

Било нас је три дјевојке,
Три дјевојке на удају.
И одосмо на ливаду
Да млађане поиграмо.
    Лијепо ти је, друге моје,
    На ливади поиграт!

И одосмо на ливаду
Да млађане поиграмо.
Срећа нама наније̂ла,
Сусретосмо млад пастира.
    Лијепо ти је, друге моје,
    На ливади поиграт!

Срећа нама нанијела,
Сусрестосмо млад пастира.
Он улови понајмлађу,
И хтједе је да пољуби.
    Лијепо ти је, друге моје,
    На ливади поиграт!

Он улови понајмлађу,
И хтједе је да пољуби.
А ми младе све скочисмо,
Да бранимо я не дамо.
    Лијепо ти је, друге моје.
    На ливади поиграт!

А ми младе све скочисмо,
Да бранимо и не дамо.

И млађани пастир луди
Пусти ти је, да отиде.
    Лјепо ти је, друге моје.
    На ливади поиграт!

И млађани пастир луди
Пусти ти је, да отиде.
А ми младе повикасмо:
Ајме нама луд ли ти је!
    Лјепо ти је, друге моје,
    На ливади поиграт!

А ми младе повикасмо:
Ајме нама луд ли ти је!
Тко јегуљу рибу 'лови
Ваља да је изиједе.
    Лјепо ти је, друге моје,
    На ливади поиграт!

Тко јегуљу рибу 'лови
Ваља да је изиједе.
А дјевојку тко улови
Ваља да је и пољуби.
    Лјепо ти је, друге моје,
    На ливади поиграт!

ПРОКЛЕТО ПРОЉЕЋЕ.

(Из француског по П. J. Беранжерову „Maudit primtemps“)

    Гледасмо се с нашијех прозорâ
Симо тамо ове дуге зиме.
Љубисмо се, не познавасмо се,
Срeташе се зраком пољубљаји.

Сретни бисмо, док липа не листа,
Гледајућ се кроз њезино грање.
Ти дрвећу све сјену донашаш,
Ево т' опет, прољеће проклето!

У лиснатом липовоме грању
Свог анђела изгубих подобу.
Ту је виђех, гдје за циче зимске
Бјелом руком голубове храни;
Бијаху нам љубави знамење.
Ништа љепшег од бијела снијега;
Ево т' опет, прољеће проклето!

Ти си криво што се не видимо
Кад се јутром из ложнице дигне,
Свјежа ка̂ но слика зоре рујне
Кад отвара младом дану врата;
А вечером могох бесједити:
Сад је моја на починку звијезда,
Сад почива, жижак јој се гаси.
Ево т' опет, прољеће проклето!

Зимску слоту моје срце жуди;
Благо мени кад настане зима
И посипа прозор ситна крупа,
Да од стакла звонке̂ одскакива.
Шта ће мени твоје царство старо,
Твоје цвијеће, ла̀вѐр, дуги дани?
Смјешења јој милог видјет нећу.
Ево т' опет, прољеће проклето!

СВАЂА.

(Из руског по Лермонтову).

Ка̂ но што се вишекрат свађају
Пред множином суплемених гора̂,

Свадише се двије горе силне
Казбек једно, а *Шат* гора друго.
Сједоглави Шат Казбеку каже:
„Чувајде се, њеси се залуду
Покорио лакому човјеку.
Саградит ће ватрене ћелије
Стрминама гора̂ зеленијех.
У дубљини твојијех пећина̂
Загрмљет ће чекић и сјекира.
У груд твоју жељезна лопата —
Копајући мјед и сухо злато —
Урезат ће страховите путе.
Већ пролазе тијем кршевима
Караване с богатим пазаром.
Куд идоше нетом магле сиве,
Магле сиве и цари орлови.
Људи мудри, ма да је и тежак
Први био корак, чувајте ѐе,
Многољудан и силан је исток.“

„Не бојим се ја истока твога“ —
Бесједио Казбек побратиму —
„Ту род људски све дубоко спава
Голем санак већ девет вјекова̂,
Гледни тамо: у дебелу хладу
Како Грузин шарене шаљваре
Пјеном вина сладкога полјева.
А сједећи у диму духана
На богатом душеку цвјетноме
Покрај врела бистре воде хладне,
Само дрјема Гегеран сањиви.
Гле, још ниже Јерусалим града,
Њема, мирна, Богом сажежена,
Мртва страна старинскога свјета.

Даље тамо мије Нил жуткасти —
Вјечно нама сјене непознате —
Царских гробâ стубе разжарене.
И Бедујин чету заборави
У својему писаном шаторју,
Бројећ звјезде пјева дјела старих.
Што очима прегледати можеш
Све ти спава санак робовања.
Остарелом истоку овому
Покорит се нигда мени неће."

Стари Шат је бесједно побри:
„Не хвали се, прерана ти хвала,
Гледни, брајко, с југа спрам сјеверу,
Што то видиш кроз ту маглу сиву?"

Том се вјести големо забуни
Казбекова превелика глава.
Тужан гледи сјеверу тамноме
Те замишљен и пун сумње црне,
Там' угледа журбу чудновату:
Слуша како нешто звони, шуми.

Од Урала до Дунаја хладна
Примичу се већ чете војене,
Пресјава се убојно оружје,
Вијају се перјанице бјеле
Кâ бијело на пољу ковиље.
Хитро језде шарени улани
Од прашине облак подижући.
Тјесним редом иду батаљони,
А пред њима војена знамења,
Громовито ударају бубњи,
Батерије строја мједенога
Скачу пољем, грме грому налик,

Кâ пред бојем пуше се витињи.
А извјежбан буром од бојевâ
Њих ми води грозећи очима,
На коњицу Ђенерао сјêди. —
Иду страшне чете ове силне
Као поток шумећ, полагано,
Кано облак што тучу доноси,
Право иду пут истока сјајна.
Пуно срце туге и зле слутње
Са овога зловјестнога гласа,
Стаде Казбек бројит непрјатеље,
Ал не б'јаше пребројит их кадар.
Тада калпак на очи намиче,
Па умуче, жалостна му мајка.

О РИБАРУ И РИБИ.

(Из рускога по А. Пушкину).

Живно је старац са старицом
Покрај сињег широкога мора;
Живијаху у својој земљанки
Пуне триест и три годинице.
Старац мрежом све ловио рибу,
А старица своју пређу прела.
Једном мрежу турно у море —
Извукао мрежом блата сама.
Када мрежу по други пут тури,
Извуче ти мрежом морске траве.
Када мрежу по трећи пут тури —
Извуче ти мрежом рибу златну,
То непроста била риба златна.
Како ли се моли риба златна!
Баш се моли човјечијем гласом:
„Пусти мене старче, у то море,

Драг ћу одкуп теби дати за се:
С чим год желиш да ти се одкупим."
Дивио се старац, поплашио;
(Рибао је тридесет годинâ,
Па не чуо рибе да говори)
Те пустио ону рибу златну,
И тихо је њојзи бесједио:
„Бог ми с тобом, моја рибо златна!
Одкупа ми твога није трјеба.
Иди дома у то сиње море,
Па се шећи широм мора сињег."

Вратио се старац к својој старој
Казао јој то велико чудо:
„Бијах данас рибу уловио,
Баш непросту једну рибу златну.
Нашки ова риба говорила,
Замолила да је пустим дома,
Да ће дати драги одкуп за се,
С чим год желим да ми се одкупи.
Ал не смједох одкупа узети,
И пустих је у то сиње море."
Ал старица навали на старца:
„О лудове, будаласта главо!
Не умједе одкупа узети.
Та *корито* да си бар узео,
Е се наше разколило сасвим."

Оде старац ка сињему мору,
Види море с лахка разиграно,
Стȁ клицати ону рибу златну.
Припливала риба и пȉтала:
„Чега ли си зажелио старче?"
С поклоном јој старац одговара:

„Смилуј ми се, о рибо госпођо!
Горе на ме навалила стара,
Мени старцу покоја не даде.
Хоће јој се баш корито ново,
Е се наше разколило сасвим.“
Одговара она риба златна:
„Не брини се, иди с Богом дома,
Бити ће вам то корито ново.“
Јоштер горе старица навали:
„О лудове, будаласта главо!
Ти измолй корито, луђаче,
С корита ли премноге користи!
Поврати се к рибици, луђаче,
Поклони се и моли за *избу*.“ *)

Оде старац ка сињему мору:
Узмути се оно сиње море;
Ста̀ клицати ону рибу златну.
Припливала риба и пйтала:
„Чега ли си зажелио старче!“
С поклоном јој старац одговара:
„Смилуј ми се, о рибо госпођо!
Горе на ме навалила стара,
Тражи избу правдашица баба.“
Одговара она риба златна:
„Не брини се, иди с Богом дома
Бити ће вам изба измољенâ.“
Оде старац до своје земљанке,
Ал земљанки не бијаше трага.
Пред њим стâла изба са собицом,
Са бјелијем зиданим димњаком,
С храстовијем тесанијем врат'ма,

*) *Изба* = сељачка кућа руска.

А старица сједи под прозором.
На све руке свом се мужу руга:
„О лудове, будаласта главо!
Ти измоли избу, о луђаче!
Поврати се и поклони риби.
Нећу да сам сељакиња црна,
Хоћу да сам главита *дворјанка.*“

Оде старац ка сињему мору;
Непокојно било сиње море.
Стȁ клицати старац рибу златну,
Припливала риба и пи̑тала:
„Чега ли си зажелио старче?“
С поклоном јој старац одговара:
„Смилуј ми се, о рибо госпођо!
Још се већма помамила стара,
Мени старцу покоја не даде,
Неће јој се сељакињом бити,
Хоће да је главита дворјанка“
Одговара она риба златна:
„Не брини се, иди с Богом дома.“
Вратио се старац к својој старој;
Шта ли види? Повисоки тријем,
На стубама стајала му стара,
У самурном ћурчићу предрагом,
На глави јој једна кита златна,
Око врата бисерни гердани.
На рукама све златно прстење,
На ногама чизмице црвене;
Пред њом стоје многе вјерне слуге,
Све их бије и за косе вуче.
Говорио старац својој старој:
„Да си здраво племенита госпе!
Сада л' ти је душа задовољна?“

На њега је повикала стара.
Послала га у стају да служи.

Кад минуле дв'је недјеље дана̂,
Још се већма помамила стара.
Опет к риби пошиљаља старца:
„Поврати се, поклони се риби.
Нећу да сам главита дворјанка,
Хоћу да сам слободна *царица*.“
Поплашив се старац замолио:
„Јеси ли се, бабо, помамила?
Нјеси вична ходу ни бесједи,
Бит ћеш подсмјех читавому царству.“
Још се већма разсрдила стара:
По образу ударила мужа:
„Како смијеш, ти прости сељаче,
Поговарат' главитој дворјанци?
Иди к мору па људски говори;
Не пођеш ли, дат ћу те одвести.“

Оде старац за невољу к мору:
Поцрњело оно сиње море.
Ста̀ клицати ону рибу златну;
Приплнвала риба и пи̂тала:
„Чега ли си зажелио старче?“
А с поклоном старац бесједио:
„Смилуј ми се, о рибо госпођо!
Опет моја старица се мути:
Неће да је главита дворјанка,
Хоће да је слободна царица.“
Одговара она риба златна:
„Не брини се, иди с Богом дома.
Добро, бит ће старица царицом.“
Вратио се старац ка старици,
А пред њиме били царски двори.

У дворима види своју стару,
Гдје царицом за столом засјела,
И служе је дворјани бољари,
Точе њојзи прекоморца винца,
А залаже папреник-колаче.
Окó ње ти грозна стоји стража,
На рамен'ма држећи сјекире.
Када виђе старац, поплаши се,
До ногȗ се старац поклонио,
Рекав: „Здравствуј, о царице грозна!
Сада л' ти је душа задовољна?“
Ал старица њега и не гледа,
Већ намигне да га отјерају.
Поскочили дворјани бољари,
Те по шији ударали старца.
И скочила на вратима стража
Сјекирама да га изсијече.
И свјетина њему се смијала:
„Право ти је, једна лудо стара,
То ти буди наука, луђаче:
Ту не ничи, гдје те не посаде!“

Кад и друга недјељица мину,
Још се већма помамила стара:
Царске слуге за мужем пошиља:
Нашли старца и привели к њојзи.
Говорила старица свом старцу:
„Поврати се и поклони риби,
Нећу да сам слободна царица,
Хоћу да сам *владарица морска*,
Да ја живим у дебелом мору,
Да ми служи она риба златна,
Да би мени на пошиљке била.

Не смједе се старац да противи,
Нити словца да би прословио.

Он ти иде ка сињему мору,
Види црну буру ту на мору;
Тако бјесне срдити валови,
Ваљају се и све риком ричу.
Ста̀ клицати ону рибу златну;
Припливала риба и пи̂тала:
„Чега ли си зажелио старче!
А с поклоном старац бесједио:
„Смилуј ми се, о рибо госпођо!
Шта да радим са проклетом бабом?
Већ ти неће да буде царицом,
Хоће да је владарица морска,
Да поживе у дебелом мору,
Да би сама ти̂ служила њојзи,
Да би њојзи на пошиљке била.“
Ништа не хће риба да говори:
Само варком по водици пљесну,
Па зарони у дубоко море.
Дуго старац чека одговора
Све стојећи крај сињега мора;
Не дочекав поврати се дома.
Гле опета пред њиме земљанке!
А на прагу сједи му старица,
И пред њоме корито разбито.

ТУЂИНЦИ.

(Из руског по Хомякову).

Око ње све красота чаровна,
Сва ти разкош југа у њој дише.
Од руже јој име и милина,

Сјај очију̑ од подневних звјезда̂.
И прикован к њој силом чаровном
Пјесник к њојзи надахнут погледа.
Ал никада он к дјевојци милој
У љубави узпламћети неће.
Нека су јој знани срца гласи,
И красота дивна помишљаја,
Те пјесника̂ муке и радости
И њихова духа чисти занос;
Нека јој је душа пламен јасни,
Диму налик свећених кадила̂:
Нек је анђел свјетли и прекрасни
У колјевци њу већ осјенио:
Ал је туђа њој моја Русија,
И красота проста̂ отачбине;
И њојзи су миле друге стране,
Милија су друга јој небеса.
Ја јој пјевам пјесму рода мога;
Нит је стиже, нити за њу мари.
Ја јој кажем: „О Русијо света!"
А срце се у њој не потресе.
И залуду огањ живог свјета
Из црнијех очију̑ јој сипа:
Њој пјесника поносита душа
Жар љубави посветити неће.

ЛИБУШИН СУД. *)

(Из староческога)

Ај Влетаво што ти мутиш воду,
Чему мутиш воду сребропјену?

---

*) При овом превађању држао сам се матице од ријечи до ријечи, па и ријечи̑, које су нам и мало разумљиве.

Зар те љута развађаше бура
Сасипавши тучу шира неба,
Оплакавши главу зелен-гора̂,
Изплакавши златопјеску глину?

Како неби воде ја мутила,
Кад се родна браћа завадише,
Родна браћа с отчева дједнинства.
Свадише се круто међу собом
Љути Хрудош на Отави кривој,
На Отави кривој златоносној,
Стаглав храбри на Радбузи хладној.
Оба брата, оба Кленовића,
Рода стара Тетве Попелова,
Који дође с Чеховијем пуци
Преко три рјеке у те краје плодне.

Прилећела дружна ластавица,
Прилећела од Отаве криве.
На оканце разложито сједе
Либушина отч'јег златна сјела,

Чудо је дивно како је језик матице ове и оне у „*Слову о пуку Игореву*" близ језику србском а метар пјеснички Либушина суда управ истоветан с онијем народне пјесме наше јуначке, како се то види из овијех редака̂, што их овдје мећем на оглед:

Ai Vletavo, će mutiši vodu,
Će mutiši vodu strebropienu?
Za te lutá rozvlaiaše búra
Sesypavši tuču šira neba,
Oplakavši glavy gor zelenyh,
Vyplakavši zlatopiesku glínu?

Ова пјесма је најстарији споменик ческога пјесништва. Предмет њевин био је узрок, да се Либуша удала за Премисла и њему предала владу. Било је почетком осмога стољећа. Штета што пјесма

14 *

Отч'јег сјела светог Вишеграда;
Ту бједује и нариче тужно.

Кад то чула рођена им сестра,
Родна сестра у Либуше двору:
Тад књегињу моли у Вишеград,
На попражју установит правду,
И дозвати брата њена оба,
И судити њима по закону.

Тад књегиња посланике шаље
Жутославу од Љубице бјеле,
Гдје су оне дубраве лијепе.
Љутобору с Доброславског хума,
Гдје Орлицу Лаба вода пије.
Ратибору с горâ Крконошâ,
Гдје Трут змаја погуби љутога.
Радовану од Камена моста,
Јарожиру с рјековитих брдâ,
Стрежибору од Сазаве хладне,
Самороду с Миже среброносне.

није нађена читава. *Кмети*, *леси* и *владике*, као племићи и старешине. Кметови су били управ као намјестници кнежевски. И у Србији били су *кмети* још за Карађорђа сеоске старјешине, а у Црној Гори данас су то *добри људи*, (изабрани мировни судци ad hoc). У Хрватској је био кмет то што поданик. *Владика* значи то што поглавица, главар. *Влетава* или Влтава ријека, њемачки *Moldau*, а Отава поток што тече у Влетаву. *Радбуза* поток при Плзну. *Орлица* при Краљичину граду пада у Лаву. *Љубица* при Подјебраду. *Доброславски Хум* = Königgrätz. *Вишеград* тврди град при Златном Прагу. Горе *Крконоше* = Riesengebirge, montes sudeti.

Даске правдодатне, на којима писани бијаху закони. *Пламен правдовјестни* и *вода светочудна*, средства суда божијега (мазија).

Свијем кметом, лехом и владикам.
Па Хрудошу и Стаглаву брату,
Заваћеним с отчева дјединства.

Кад се скупе леси и владике
У Вишеград, Либушину сјелу:
Сваки стаде по рођењу своме,
А књегиња у ризи бијелој
На стол отчев у сабору славном.

А уза њу двије вјеште дјеве
Изучене врачању витежком.
У једне су даске правдодатне,
А у друге мач што кривду кара.
Против њима пламен правдовјестни,
А под њима светочудна вода.

Тад књегиња с отч'јег стола златна:
„Моји кмети, леси и владике!
Сада браћи разрјешите правду.
Што се ваде о дједини својој,
О дједини отчинској међ' собом.
По закону вјекоживих Богов'
Нек им буде сее у једној власти.
Ако дјеле, да је равна мјера. —
Моји кмети, леси и владике!
Извршите моје заповједи,
Ако буду вама по разуму.
Не буду ли вама по разуму,
Ставите им сами нови налог,
Умирите браћу заваћену."

Клањају се леси и владике
И почеше тихо говорити,
Говорити тихо међу собом,
И хвалити заповједи њене.

Стȁ Љутобор с Доброславског хума,
Стȁ овако слово говорити:
„Славна књежно с отчјег златна стола!
Заповједи твоје размишљасмо,
Сабер' гласе по народу своме."

И сабраше гласе дјеве судње,
Сабраше их у посуђе свето,
И даше их лехом прогласити.

Стȁ Радован од Камена Моста,
Иде гласе числом прегледати,
И већину прогласит у народ,
Народ суду сабран у тај сабор:

„Оба родна брата Кленовића,
Рода стара Тетве Попелова,
Који дође с Чеховијем пуци
Прѐо три рјеке у те краје плодне!
Смирите се тако о дједини:
Буд' вам обим све у једној власти."

Устȁ Хрудош од Отаве криве,
Жуч се њему разли по утроби,
Тресу му се љутосћу сви уди.
Ману гуком, рикну кȃ бик љути:
„Јао птићем, којим змија дође,
Горе муж'ма, којим жена влада,
Муж'ма владат мужима подобно,
А првенцу дједину дат правда."

Стȁ Либуша с отч'јег златна стола,
Рече: „Кмети, леси и владике!
Слишисте ли погањење моје?
Суд'те сами по закону правду,
Ја вам више свађе судит нећу.
Изберите мужа себи равна,

Што ће владат све жељезом крутим.
Дјеве рука вашој влади слаба.“

Ста̀ Ратибор с гора̂ Крконоша̂,
Иде тако слово говорити:
„Нехвално код Нијемца искат правду,
У нас правда по закону свету,
Коју наши отци пренесоше
У те (краје плодне прêо три рјеке).“

ГРОБ ДИМА ХАЈДУКА.

(Народна пјесма грчка).

Сунце зађе, и сутон се хвата,
А Дим својој чети бесједио:
Већ је, дјецо, доба од починка,
За вечеру идите на воду.
А ти Тоде, мој мили нетјаче!
Ево теби мог оруж'ја свјетлог,
Буди, синко, сада чети глава.
А ви, дјецо, мојом сабљом пустом
Накрешите зеленога грања,
Прострите ми, да сада почивам.
Зов'те попа, да се изповједам,
Е сам многе починио грјехе:
По гори сам дуго четовао,
Дуго врјеме педесет година̂,
Погубио небројене Турке.
Ал и мени суђен данак дође,
Сада ми је дјецо умријети.
Гробак мени велик изкопајте,
Нек је простран, широк и повисок,
Да у гробу сабљу машит могу,
Преко крила набијати диљку,

Па стрјељати невијерне Турке.
С десне стране окно м'оставите,
Да ми ласта прољеће донаша,
А славуљи красни Мај огласе.

СЛОВО

О пуку Игореву, Игора сина Светославова, унука Ољгова. [1])

(Из староруског).

Не би ли нам лијепо било, браћо, начети старими словеси трудних повјестй о пуку (војни) Игореву, Игора Светославља. [2]) Начети се тој пјесми по биваньу овога времена, а не по замишљању Бојанову. [3]) Бојан бо вјешти, ако кому хотијаше пјесни творити, то разтекаше се мишљу по древљу, сјерим (мрким) вуком по земљи, сивим орлом под облаке. Помињаше бо ријеч првих временâ бојеве. Тада пушташе десет соколовâ на стадо лабудовâ, [4]) који уловљаше, тај прије пјесни појаше, старому Јарославу, [5]) хаброму Мистиславу, [6]) који посјече Редеђу [7]) пред пуци казочкими, красному Романову Светослављићу. [8]) Бојан бо, браћо, не пушташе десет соколовâ на стадо лабудовâ, него положи вјеште своје прсте на живе струне, оне саме кнезовом славу грохотаху.

Почнимо, браћо, повјест ову од старога Владимира [9]) до садашњега Игора, који разави ум крепосћу својом, и цоозтри срце своје мужаством, напунив се ратнога духа, наведе своје храбре пуке на земљу половачку [10]) за земљу руску.

Тада Игор зрену на свијетло сунце, и виђе од њега тмином сву своју војску покриту [11]) и рече Игор дружини својој: „Браћо и дружино! боље нам је по-

тинути, него пљеном бити! Сједајмо, браћо, на своје брзе коње, да погледамо сињи Дон.“ Пала кнезу на ум похота, и жалост њему знамење заступи. „Хоћу бо“ рече „изкусити Дона великога, копље преломити на концу поља половачкога с вама Руси, хоћу главу своју положити, или ћу изпити кацигом Дона.“

О Бојане, славуљу старога времена, да би ти ове чете опјевао, скачући славуљем по мислену дрвљу, летећи умом под облаке, свијајући славу обијух полâ овога времена! Трчећи трагом Бојановим, [12]) кроз поља на горе, пјевати би било његовому унуку пјесму Игору: „Не занесе бура соколе кроз поља широка, стада (јата) чавкâ бјеже к Дону великому.“ [13]) Али пјевати било је теби, вјешти Бојане, Велесов унуче: „Коњи хржу за Сулом, звони слава у Кијеву, трубе трубѐ у Новомграду, стоје *стјези* (заставе) у Путивљу.“ Игор чека мила брата Свевлада. И рече му Буј-Тур Свевлад: „Једини брате, једини свијете, свијетли ти Игоре! Оба јесмо Светослављића; седлај, брате, своје брзе коње, а моји су ти готови, оседлани, у Курску напријед; а моји ти Курјани вични *мѐти* (обдуљи), под трубами повити, под кацигами одљуљани, врхом копља одкрмљени; пути им познани, јаруге им знане, луци у њих напрежени, тулци отворени, сабље изоштрене, сами скачу као сјери вуци пољем, иштући себи части, а кнезу славе.“

Тада ступи Игор кнез у златни стремен, и поједи по чистоме пољу. Сунце њему тмином пут заступаше, ноћ стењући њему грозом птице пробуди; врисак звјериња у стазби (ложи); див (утвора) кличе врху дрвља; вели послушати земљи незнаној, Волзи и поморју, и Посуљу, и Сурожу, и Корсуњу, и теби Тмуторакањски балване (Götze)! А Половци неготовими путеви побјегоше к Дону великому. Шкрипе

таљиге о поноћи, рјек би лабудови разпуштени. Игор к Дону војску води: већ биједом његовом пасу се птице, подобно вуцима грозу дижу по јаругама; орли кликтом на кости звјери зову; лисице реже на црљене штите. О руска земљо, већ си за Шеломјаном. [14]).

Дуго ноћ мркне, сутон свијет запао, магла поља покрила, пјев славуљâ заспао, говор чавкâ бди. Руси велика поља црљеними штити преградише иштући себи части, а кнезу славе.

Са заранка у петак сатрше погане чете половачке, и разсуше се као стријеле по пољу, зоробише краснијех дјевојакâ половачкијех, а с њими злата и саговâ и драге кадиве; ортмами и јапончицами, и кожухи и сваними тканинами половачкими, начеше мосте мостити блатом и грезним мјестом. Црљен стјег, бијела застава, црљена парта, сребрена палица храброму Светослављићу [15])!

Дријема у пољу Ољгово храбро гњијездо, [16]) далеко залећело; не било за неправду порођено, ни соколу, ни јастребу, ни теби црни вране, погани Половчине!

Гсак бјежи сјерим вуком; Кончак њега слиједи к Дону великому.

Другога дана веома рано крваве зоре свјетлост јаве; црни облаци с мора иду; хоће да прекрију четири сунца, [17]) а с њих трепећу сиње муње, бити (је) грому великому, ићи дажду као стријеле с Дона великога. Ту се копљем преламати, ту се сабљам затупити о кациге половачке на ријеци на Кајали, код Дона великога. О руска земљо! већ за Шеломјаном нијеси.

Гле, вјетри, Стрибожији [18]) унуци, вију с мора стрјелами на храбре пуке Игореве. Земља тутњи, ријеке мутно теку, праси поља прикривају, стјези говоре.

Половци иду од Дона, и од мора, и од свијех странâ. Руски пуци одступише. Дјеца Бјесова [19]) кликом поља преградише, а храбри Руси заградише се црљеними штити. Јар-Туре Севладе! Стојиш на брани, прскајући на војске стријелами, грмећи о кациге мачеви челичними. Камо Тур поскакаше, својом златном кацигом посвјетљиваше, тамо лежаше погане главе половачке; поцјепане сабљами каљеними кациге аварске од тебе, Јар-Туре Севладе! Какав рат, драга браћо, заборавив част и живот, и града Чрнигова, отчијег златна стола, и своје миле љубавце, красне Глебовне свичаје и обичаје!

Били вијеци Бојанови, [20]) минула љета Јарославова, били пуциОљгови, Олега Светослављића. Тај бо Олег мачем свађу коваше, и стријеле по земљи сијаше. Ступи у златни стремен у граду Тмутораканy. Његов звон слуша давни велики Јарослав, син Севладов: а Владимир свако јутро уши зачепљаше у Чрнигову; Бориса пак Вјечеславића [21]) слава на суд (божији) приведе, и на коњини (коњској кожи) зелени поплун (цапраг) разастрије за осветуОљгову, храбра и млада кнеза. С те Кајале Сватоплук даде узети отца свога (Изеслава тијело) међу угарскими коњаници к светој Софији у Кијеву. [22]) Тада за Олга Бориславића сијаше се и растијаше омраза; погибе живот Даждибожијега унука; и кнежевскими свађами вијеци човјеком скраћаше се. Тада по руској земљи ријеткo ратари веселише се; него често вране гракгаху трупље дијелећи међу собом, а чавке своју ријеч говораху хотећи полећети на ждерање. То било у тих ратй и у тих пуцй; а нигда такови рати неслишани.

Од заранка до вечера, с вечера до свитања лете

стријеле каљене, грме сабље о кациге, крше се копља челична, у пољу незнану у сред земље половачке.

Црна земља под копитй, костми била посијана, а крвљу полита; тугом изиђоше по руској земљи.

Што ми шуми, што ми звони већ рано прије зоре? Игор пуке враћа; жао му је мила брата Свевлада. Више се дан, више се други; трећега дана о подне падоше стјези Игореви. Ту се браћа разлучише на обрежју бистрој ријеци Кајали. Ту крвавога вина не недоста, ту пир докончаше храбри Русићи: свате напојише, а сами полегоше за земљу руску.

Пониче трава жалосћу, а дрвље с тугом к земљи приклонило се. Веће бо, браћо, невесела година настала, већ пустиња силу покрила. Настала биједа у силах Дажбогова унука, ступила дјевојком на земљу Бојанову, запљескала лабудовими крилми на сињем мору, на Дону пљескајући пробудила дивља времена. Бојевâ кнезом на поганике нестаде; рече бо брат брату: „Ово је моје, а и то је моје;“ и начеше кнезози за мáло: „Ово је велико“ говорити, и сами на себе сваће ковати; а погани са свијех странâ прихођаху побједами на земљу руску.

О далеко зађе соко, птице бијући к мору, а Игореве храбре чете не бй васкрснути. За њим кликну кар и зло, поскочи по руској земљи, огањ мећући из пламена рога [23].) Жене руске заплакаше наричући: „Већ нам својих милих друговâ ни мисљу смислити, ни умом доумити, ни очима сгледати, а злата и сребра ни мало приштедјети!“ А застења бо, браћо, Кијев тугом, а Чернигов напастми, ужас разли се по руској земљи, печал горка тече посред земље руске; а кнезови сами на себе сваћу коваху; а погани сами побједами нариńаше на руску земљу, узимљући данак, по вјеверицу од двора.

Ти бо два храбра Светослављића, Игор и Свевлад сад неправду пробудише, коју бијаше успавао отац им Светослав грозни велики кијевски; [24]) грозом бијаше (он) када би дохрлио својими силними пуци и челичними мачеви, наступивши на земљу половачку, газећи хумове и јаруге, мутећи ријеке и језера; изсушивши потоке и блата; а поганога Кобјака из луке мора [25]) од жељезних великих четâ половачких као вихар изтрже; и паде Кобјак у граду Кијеву, у дворани Светославовој.

Ту Нијемци и Мљетчани, ту Грци и Моравци пјевају славу Светославову, кају кнеза Игора, који потопи језгру (Русâ) на дно Кајале, ријеке половачке, руского злата насипавши. Ту Игор кнез сађе са седла златна, а на седло момачко. Тргови по градовй занијемише, а весеље RONИЧЕ.

А Светослав мутан сан виђе: „У Кијеву на горах синоћ с вечера одјевасте ме" — рече — „црнијем поплуном на кревету тисовом. Црпаху ми сиње вино једом смијешано: сипаху ми празними тулци поганих стријелâ велики бисер у њедра, а његоваху ме; већ су даске без гредâ у мојем тријему златоврхом. Сву ноћ с вечера гладни врани грактаху, у Пљезенском на долини бијаше пландиште змају [26]) и не могох га сагнати к сињему мору,"

И рекоше бољари кнезу: „Већ, кнеже, туга ти ум поломила; гле два сокола [27]) слећеше с отчијега стола златна, поискати града Тмуторакана, или изпити кацигом Дона. Већ су соколима крилца пократили поганих сабљами, а саме их спутише у путине (негве) жељезне." — Тамно бо бијаше трећи дан: два сунца помркоше, оби скерлетна ступа погасише се, и с њима млади мјесеци Олег и Светослав тмином се повукоше. На ријеци на Кајали тмина свијет покрила: по рускої

земљи прострјеше се Половци, као пардужије (рисово) гњијездо, и у море погрезнуше, и велику бујност подадоше Хуном. Већ се снесе хула на хвалу, већ тресну нужда на вољу, већ врже се див на земљу. Гле, сада бо готске красне дјеве пјеваше на брегових сињега мора. Звонећи руским златом пoју Бјесово вријеме, лелијајући освету Шароканову. [28]) А ми дружино, већ жедни весеља!

Тада велики Светослав изрони златно слово сузами смјешано, и рече: „О моји синови, Игоре и Свевладе! рано јесте начели половачку земљу мачеви цвијелити, а себи славу искати. Но нечастно одолесте; нечастно бо крв поганску проливасте. Ваша храбра срца у жестоком челику скована, а у бујности закаљена. То ли створисте мојој сребреној сједини! А већ не видим власти силнога и богатога и многовојнога брата мога Јарослава с чрниговскими јунаци, с Могути и с Татрани, и са Шељбири, и с Топчаки, и с Ревуги и с Ољбери. Ти бо без штитовâ, с ножеви кликом пуке побјеђују, звонећи у прадједовску славу. Но рекосте: мужајмо се сами, предњу славу сами ћемо постигнути, а задњу ћемо си сами подјелити.“ А дивно ли би било, браћо, стару помладити се? Кад се соко омлађује, с висока он птице узбија; неда гњијезда свога у биједу. Но то је зло, кнезови ми не помогоше, на ништа се године обратише. Гле, у Риму [29]) криче под сабљами половачкими, а Владимир под ранами. Туга и стиска сину Глебову.

Велики кнеже Свевладе! не били ти мисљу прилетио из далека, отчијега златна стола да сачуваш? Ти бо можеш Волгу весли разкропити, а Дон кацигом излити. Да би ти још био, то би била робкиња по кунину, а роб по вјеверичину [30].) Ти бо можеш по суху живими шерешири (праћами) стрјељати, попут хра-

брнјех синовâ Глебовијех [31].) Ти Буј - Руриче и Давиде, не пливаше ли вас обијух златне кациге по крви? Не рикаше ли вас обијух храбра дружина, као тури (биволи) рањени сабљами каљеними на пољу незнаноме? Ступите, господо, у златне стремене, за невољу овога времена, за земљу руску, за ране Игореве, бујнога Светославља.

Галички Осмомисле Јарославе! [32]) високо сједећи на својем златокованом столу; подупирући горе угарске својими жељезними пуци, заступивши краљу пут, затворивши Дунају врата, мећући бремена кроз облаке, суд чинећи до Дунаја. Грозе твоје по земљи теку, отвараш Кијеву врата, стријељајући с отчијега златна стола Султане за земљами [33].) Стријељај, господине, Кончака поганскога јунака за земљу руску, за ране Игореве, бујнога Светослављића.

А ти Буј-Романе [34]) и Мистиславе! храбра мисао носи ваш ум на дјело. Високо пловиш на дјело у бујности, као сокол на вјетру ширећи се, хотећи птичији (Gevögel) у бујности одољети. Јесу л' у вас железни попрсњаци (оклопи) под кацигами латинскими? Тима тресну земља и многе стране хунске [35].) Литва, Јетвези, Деремела и Половци сулице (кратко копље) своје поврогоше, а славе своје подклонише под те маче челикове. Али већ, кнеже, Игору утрну се сунца свјетлост, а с древећа с непогоде лисће срони: по Рси, [36]) по Сули градове подјелише; а Игорева храброга пука није ускрснути. Дон ти, кнеже, кличе и зове кнезове на побједу. Олговићи храбри кнезови доспјели на браник.

Ингвар и Севлад, и сви три Мистиславића [37]), не худа гњијезда шестокрилци; непобједними жреби (срећом) себи власти прибавише. Чему ваше златне кациге и сулице лешке и штити? Заградите пољу

врата својими оштрими стријелами за земљу руску, за ране Игореве, бујога Светослављића.

Веће бо Сула не тече сребреними струјами к граду Прејаславову, и Двина блатом тече оним грозним Половчаном под кликом поганским. Један бо Изјаслав, син Васиљков, [38]) позвони својими острими мачеви о кациге литовске, притрпа славу дједу својему Свеславу, [39]) а сам под црљеними штити на крвавој трави потрпан би литовскими мачеви. И издиже се на кревету и рече: „Дружину твоју, кнеже, птицâ крила покривају, а звијери крв полизаше.“ Не би ту брата Бречислава, ни другога Свевлада; један бо изрони бисерну душу из храбра тијела кроз златни огрљак.

Занијемише гласови, пониче весеље. Трубље трубе городенске. Јарославе и сви унуци Свеславови! већ понизите стјегове своје, справите мачеве своје затупљене; сада бо изкочисте из дједовске славе. Ви бо својими свађами начесте наводити поганике на земљу руску, на живот Свеславов. Каково бо бијаше насиље од земље половачке?

У седмом вијеку Бојанову врже Свеслав жреб о дјевици себи милој. Тај острогами подуприје се о коњу, и скочи к граду Кијеву, и дотаче се држком копља златна стола кијевскога. Скочи од њега љутом звијери о поноћи из Бијелаграда, замјенивши се сињом маглом, а сјутра узнесе трикус (Mauerbrecher), отвори врата Новуграду, сруши славу Јарославову, скочи вуком до Немиге с Дудутака [40].) На Немизи снопе стеру главами (главе као снопове), млате млатци челиковими, на гувно живот кладу, вију душу од тијела. Немизји крвави брегови невољом бијаху посијани, посијани костми руских синовâ.

Свеслав кнез људима судијаше, кнезовима граде равнаше, а сам ноћу као вук скакаше; из

Кијева доскака док пијетли запјеваше у Тмуторакану [41]); великому Хрсу као вук пут прескочи [42]). У том у Полотску зазвонише на јутрењу рано у светој Софији у звона, а он у Кијеву звоно услиша. Ако и вјешта душа у дружном тијелу, но често биједу страдаше. Тому вјешти Бојан и прије припјевку смисљену рече: „Ни лукаву, ни лахку, ни као птица лахку суда божија није минути.“

О, стењати је руској земљи, помињући прву годину и првих кнезовâ. Тога старога Владимира немогуће бӣ пригвоздити к горама Кијевским: тога бо допали једни стјези Рурику, а други Давиду [43]) а *рогоноси* им утрине ору.

Копља им пјевају на Дунаву.

Јарославнин [44]) глас се чује, кукавицом незнаном рано кличе: „Полећети ћу, рече, као кукавица по Дунају, омочити бебров рукав у Кајали [45]) ријеци, утрти ћу кнезу крваве његове ране на жестоком његовом тијелу.“

Јарославна рано плаче у Путивљу на прозору наричући: „О вјетре, вјетрило! чему господине, насилно вијеш? Чему гониш хунске стријеле на својем нетрудном крилцу на мојега драгога војску? Мало ли ти бијаше горâ под облаци вијати, лелијујући корабе на сињем мору? Чему, господине, моје весеље по ковиљу развијаш?“

Јарославна рано плаче Путивљу граду на прозору наричући: „О Дњепре славотечни! ти си пробио камене горе кроз земљу половачку, ти си лелијао на себи Светославове лађе до пука Кобјакова. Лелијај, господине, мога драгога к мени, да не шаљем к њему сузâ на море рано.“

Јарославна рано плаче у Путивљу на прозору, наричући: „Свијетло и пресвијетло сунце! свима то-

пло и красно јеси. Чему, господине, простри̂је горећу своју луч на драгога војску? У пољу безводном жеђа им лукове опржи, тугом им тулце затаче."

Прсну море о поноћи; иду сморци (Wasserhose) као магле; Игору кнезу Бог пут каже из земље половачке на земљу руску, к отчеву златну столу. Погасише се вечерњи жари. Игор спава, Игор бдије, Игор мисљу поља мјери од великога Дона до малога Донца. Коњ о поноћи (чека). Овлур [46]) звиждну за ријеком, вели кнезу разумјети.

Кнеза Игора не бй. Кликну, стукну земља; зашуми трава. Шатори се половачки подигоше, а Игор кнез поскочи горостајем к тростику и бијелим гогољем [47]) на воду; врже се на брза коња и скочи с њега босим вуком и потече к лугу Дона и полеће соколом под магламп, изувијајући гусе и лабуде, зајутарку, обједу и ужини. Када Игор соколом полеће, тада Овлур вуком потече, тресући собом студену росу; потрчаше бо своје брзе коње.

Донец рече: „Кнеже Игоре! не мало ти величија, а Кончаку нељубља, а руској земљи весеља?" Игор рече: „О Донче! не мало ти величија, лелијајући кнеза на валових, стерући му зелену траву на својих сребрених бријезих, одјевајући га топлими магламп под сјеном зелена древета, стражећи га гогољем на води, чајцами на струјах, чрнадми (Schwarzente) на вјетрих. Не тако ли рече ријека Стугна, худу струју имајући, пождеравши туђе потоке, и чамце разбијајући о грмове. Младићу кнезу Растиславу [48]) затвори Дњепар тамне брегове. Плаче мати Растиславова за младијем кнезом Растиславом. Увехну цвијеће жалосћу, а дрво тугом земљи се приклони, а швраке не швракоташе.

На слиједу Игореву језди Гсак с Кончаком. [49]) Тада вране не граткаше, чавке замукоше, швраке не

шваракоташе, само пузаше по гранами дјетлови, кликтом пут к ријеци кажу, славуљи веселими пјеснами свјетлост навјесћиваше. Говори Гсак Кончаку: „Ако сокол [50]) к гњијезду лети, соколића устријелимо својими злаћеними стријелами." — Рече Кончак Гсаку: „Ако соко к гњијезду лети, а ми соколића спутајмо красном дјевицом." И рече Гсак Кончаку: „Ако њега спутамо красном дјевицом, ни нама буде соколића, ни нама красне дјевице, тад почну нас птице бити у пољу половачком."

Рече Бојан и пријеђе на Светослава пјесмотворца, старога времена Јарослава,Ољгова господства похоте. [51]) „Тешко ти глави без плећнју̑, зло ти тијелу без главе, руској земљи без Игора."

Сунце свијетли се на небесих, Игор кнез у руској земљи. Дјевице пјевају на Дунају. Вију се гласи кроз море до Кијева. Игор језди по Боричеву к светој Богородици Пирогошкој. Стране радостне, гради весели.

Пјеваше пјесме старим кнезом, а по том младим. „Слава Игору Светослављићу, Буј-Туру Севладу, Владимиру Игоревићу. Здрави кнезови и дружина, што војују за хрисћане на погане пуке. Кнезом слава и дружини." Амин.

РАЗЈАСЊЕЊА.

1) Године 1795 купи гроф А. И. Мусин-Пушкин од Јоела, архимандрита манастира јарославскога, прастари рукопис назван Хронограф, у којем се нашло међу осталим и овај најкраснији бисер староруског пјесништва из времена око конца XII. стољећа под насловом горе наведеним. Тај рукопис је жалибоже изгорио године 1812 у Москви. Од ове пјесме има међу многим руски од Максимовића Сахарева, Тихонравова и Гербеља, њемачки и чески од Ханке, чески од Хатале и од К. Јаромира Ербена.

У навочном преводу моме држао сам се од ријечи до ријечи матице, како је пишу и тумаче новији издаватељи, особито пак Тихонравов и Ербен. Настојао сам да ми превод колико могуће буде сличан матици и у погледу језика и његовијех облика, задржавши и ове у колико су гдјегод у порабі у народа србско-хрватскога, као н. п. падежи на *ами* и *ими*, да наш свијет добије што вјернији превод ове старинске пјесме славенске. Из тих разлогâ задржао сам и оно „сјерим вуком" — „сивим орлом" — и. т. д. на мјесто: као сјери вук, као сиви оро́. У обће држим да предмете старе књижевности славенске ваља нам преваћати у нове језике славенске колико икако могуће од ријечи до ријечи, задржавши и ријечи и облике њихове, у колико су икако разумљиви за нас, да тим начином добијемо прави појам не само о смислу него и о језику, духу и боји (колориту) умотвора старинскока. По овом начелу удесио сам превод овај.

2) Игор син Светославов, кнез Чрниговски, род. 1151, умро 1201. По смрти брата Олега 1180 постао кнезом у Новомграду, оженио се Еуфрозином кћерју кнеза галичкога Јарослава.

3) Бојан, старински пјесник гласовити. У седмом вијеку Бојанову, т. ј. кад је Бојан био измећу 42 и 49. године свога живота.

4) Ово се држи за пуку приподобу: десет соколовâ знаменује десет прстâ, а стадо лабудовâ струне арфе или неке врсти гусалâ.

5) Стари Јарослав, син Владимира великога из Рогњеде, прадјед Игора Светослављића. Као намјестник у Новомграду сјеверном дао је он законе под именом „Правда руска". Умро 1054.

6) Мстислав храбри, син Владимира великога, кнез Тмутороканскн.

7) Редедја, кнез Касожски, Черкез.

8) Роман красни, син Светославов, унук Јарослава Владимировића, кнез Тмутораканскн.

9) Владимир стари, род. 1053, кнез од Смоленскога; по битки Нежатинској кнез у Чрнигову, послије у Кијеву до смрти 1125. Затим Владимир син Глебов, кнез Праснавски, и Владимир син Игорев.

10) Половци, Половчани (Плавци), народ је племена турскога — маџарскога, или киргизкога. Пјесник их овдје

назива Хунима и Оварима (Аварима), они сами себе називљу Куманима, и ено им потомака̂ у Угарској.

11) Године 1185 бијаше помрчање сунца, као што то доказују биљежке звјездарске, управ када је Игор ударио на Половчане.

12) Сви пријашњи издаватељи ове пјесме читали су овдје „трагом Тројановим“. Али професор Тихонравов мисли да је то погрешно читање било и да ту мора стати „трагом Бојановим“, т. ј. онога старога пјесника, који се горе спомиње, јер иначе би ствар посве неизвјестна и неразумљива била, пошто о каковом Тројану руска хисторија ништа незна, нити је овдје моћи мислити на римскога цесара Трајана, нити на какова досељеника из Троје.

13) Соколови су војници Игореви, а чавке Половчани.

14) За Шеломјаном: за окопом (Verschanzung) т. ј. већ си без обране.

15) То ће рећи Игору, као војводи ове војеке.

16) Унуци и праунуци Олегови, што су били на тој војсци.

17) Црни облаци су Половци, а четири сунца четири су кнеза руска: Игор, брат му Севлад, другога брата његова Олега син Светослав, и Игорев син Владимир из Путивља.

18) Стрибог: бог вјетрова̂. Владимир је био поставио подобу тога бога у Кијеву на некој главици.

19) Бјес или Злобог, Чрнобог, Черт.

20) За живота Бојанова. Вијек узет као седам година̂ у животу људском, по том, што човјек свако седам година̂ прелази важно доба живота.

21) Борис син Вечеслава кнеза Смоленскога, погинуо у битки на Сожици.

22) Ово се не судара сасвим с повјестницом. Чини се да је говор о битки на Нежатину при Чернигову, али ту није било Сватоплука, сина Изеславова, који је тада био у Новомграду, него брат његов Јароплук, који је дао одвести мртво тијело свога отца у Кијев. (Лет. Нестор.)

23) Пријашњи издаватељи овога „Слова“ читали су овдје: „За њим кликну Карна и Жла“ (као војводе половачки) — али Ербен то тумачи тако да се говори о рату и свађи домаћој; дакле *кар* и *зло*, које је поскочило по руској земљи, огањ мећући из рога пламенога. Ово се тумачи као да би се хитала „грчка ватра“ из некоје справе.

24) Светослав грозни, кнез кијевски, син Севлада Ољговића, који је господавао у Кијеву 1139—1146.

25) Кобјак хан половачки, од приморја азовскога.

26) Овдје пристајем и ја на сасвим ново тумачење Ербеново.

27) Два сокола: Игор и Севлад, које пјесник доље ниже назива такођер и двама сунцима и скерлетнима ступовима.

28) Кнез половачки; тог имена било их је више.

29) Рим се звало негда мјесто Ромен у полтавској губернији.

30) Кунина, вјеверичина: кожице куне и вјеверице, као тадашње замјенице новца (банке).

31) Гљебовâ је било више. Гљебов син Владимир, кнез Праславски. Гљебова красна кћи Олга, кћи кнеза Праславскога, Глеба Јурјевића, супруга Севладова, брата Игорева.

32) Јарослав Осмомисал, син Владимира кнеза Галичкога, умро 1187. За њега је досизало господство галичко у Угарској до Дунава.

33) Султане за земљами: односи се по својој прилици на крстоносни рат на Саладина, султана мисирскога и сирскога

34) Роман бујни, син Мистислава Изјеславића, кнеза волинскога.

35) Хуни или Половци, као потомци хунски.

36) Рса (Рось) ријека близо Кијева. Сула ријека на лијевој страни Днијепра.

37) Ингвар, Севлад и Мистислав, синови кнеза Јарослава Лучкога, који бијаше кнез кијевски; Мистиславићи по стрицу Мистиславу великому. †1132.

38) Карамзин мисљаше, да је то Вечеслав, погинувши у битки с Литвани 1183.

39) Свеслав син Бретиславов, унук Изеславов, праунук Владимира I. из Рогњеде.

40) Дудутке, мјесто не далеко од Новог града сјеверного.

41) Тмуторокан било је кнежевство и град у земљи Коварској на источној обали мора Азовскога.

42) Т. ј. добјежао прије него се сунце родило. Хрс, хорс, хрос: име бога сунчанога. Подоба његова стајала је у Кијеву на хуму. Славенски се је звало исто божанство Даждбог.

43) Синови великога кнеза Смоленскога Растислава; први бијаше кнез Кијевски, а други кнез Смоленски; умрли 1214 и 1197.

44) Супруга Игора Светославића, Еуфрозина, кћи кнеза Јарослава Осмомисла Галичкога.

45) Ријека што тече у Дон, садашњи Кагаљник.

46) Половац од матере руске, који је помогао Игору да утече.

47) Гогољ, = ронац anas clangula, Taucher, Spatelente. Чајка, = вивак vanellus, Kiebitz. Чрнад, anas fuligula, Haubenente.

48) Син Свевладов, унук Јарославов, кнез Праславски р. 1070.

49) Кнезови (ханови) половачки.

50) Соколом се именује ондје Игор, а соколићем син његов Владимир, који бијаше заробљен. 1187 врати се дома „с красном дјевицом,“ кћери Кончаковом, а Игор приреди им славну свадбу.

51) Ово мјесто у тој пјесми читано је од пријашњих издаватељâ — вели Ербен — тако хрђаво, да се није могло разумјети, чему је криво необично редање ријечи̑. Он чита пак овако како је и овдје преведено.

СПОМЕН ЉУБАВИ.

(Из талијанскога.)

Очи к небу подигнула,
Мисаона, кâ нијема,
И задубла с' у блаженство
Анђелскога бола свога;
Те поникла изненада,
И погледом сладким својим
Мотрећ младо момче рекла:
„Дај ми, дјете, пјевај мили
Од љубави спомен живи!“

Момче.

Копрена је то чаровна,
Чиста зрака ружичаста,

Што но лицем сиња мора
Сунце пушта на починку.
То је јека жалостива
Што славуљу одговара,
Када ноћу —

Госпођа.

Није, није
Од љубави спомен ово!

Момче.

То је дӯга шт' обасјава
Сјајем зоре небо мутно,
Када роса из облака
Поји траву, цвјет и плоде.
То је суза што остане
У њедрима руже младе,
Када зора —

Госпођа.

Није, није
Од љубави спомен ово!

Момче.

То је оно ледно, страшно
Смјешење јој жалостиво
На уснама самртнима —
Отвореним пољубљају —
Покојнице моје драге.

Оплакали горко пјесму
Јадно момче и госпођа.
Ах, сузе су, само сузе
Од љубави спомен прави.

ОСНОВА ЕСТЕТИКЕ.

(Тумачење некојијех називâ долази на концу ове разправе).

Свијет овај отворена је књига премудрости, силе и славе Божије, а човјек је само прашка тога свијета, једно словце те књига Божије. Ал ипак у њему је искра огња небеснога, по којој је човјек кадар да разабере основу, градиво и силе васељене, да јој упознаде нараву и законе постанка и обстанка, и увјете живота свакога створа на свијету.

Човјек слути, тражи и налази те законе у висинама небесâ, у дубљинама земље и морâ, по стазама звијездâ, у свјетлости сунца, у искри огња, у капи воде, у грмљавини грома, у утроби студенога камена, у слабој биљци, као и у горостасном храсту, у животињи малој и великој. Он мјери стазе сунца и звијездâ мјером посуђеном од брзине сунчане свјетлости, важе звијезде великанскијем кантаром умнога рачуна свога и довија се најотајственнијим узроцима свакога појава на свијету, спознавајући да све оно, што опажамо нашијем сјетилама, није ништа друго, до ли цигло дјеловање невидовнијех силâ, које се опућавају по васиљеној.

Све то ум човјечији постизава, све он знаде; али код свега тога знања његовога није му дано, да сам од своје воље, снаге и вјештине ново створи најмање прашке овога свијета тјелеснога. На том пољу није човјек друго до ли радин, није творац, него само створ.

Али при свем тому има други чаровни свијет у свијету овом, у којему је човјек живијем духом својијем управ *творац*. Та небесна баштина и достојање човјека јест *умјетности царство*. Живаљ свијета тога, његова сврха и средство јест *красота*. У том узорном свијету модрије је небо модро, сјајније су

звијезде јасне, топлије је сунце жарко, узвишеније и племенитије све узвишено и племенито. Ту су нанизане као на један низ све красоте, ту су сплетене као у једну мрежу све и најтање жице осјећања срца човјечијега, које ту одкрива и на оглед изнаша своје тежње најокровитије, своје смјерове и живе жеље своје. Покрај краснога и сунчанога дана свијета тога има дакако и мрке ноћи, али је она само као часовита сјена тјелесâ, кад их сунце обасјава, ма да је у њезиној помрчини кашто и ђаво црњи од ђавола свагдашњега. — Ту налази сваки иоле образовани човјек најразкошније насладе духу и срцу своме, гдје ће заборавити бар на часове сваку тугу, а умножити радост своју.

Дивнијем створовима ума свога насељава, обогаћава и украшава умјетник трујезну земљу као мјесто настављања свога, оплођавајући је зрелијем сјеменом творнога, умјетничкога духа свога, узвисујући и оплемењивајући свако осјећање и настојање људско до красоте праве ћудоредне. Ту се говори само огњенијем језицима духа и красоте, ту се гледа бистријем, соколовијем очима, које су кадре да већ у градиву умјетничком сваке врсти назиру подобу створа умјетничкога. Ту се слуша тананијем слухом, кушава њежнијем, углађенијем укусом. Све ту иде на творење красоте племените, на укроћење ћуди људске, па оплемењивање и гануће срца човјечијега на сврхе племените.

У тој узорној државн владају само они, којијем је сами Бог при рођењу њиховоме на ведро чело њихово ударио печат дара духа небеснога; ту влада само онај тко умије творити красно, па с тога и зове се умјетности царство. Од ове драгоцјене имовине долази и преимућство човјека, еле га у томе не стиже

ни један створ овога свијета, као што то красно изражава славни њемачки пјесник Шиллер у пјесми „*Умјетници*“ — гдје говори:

Марљивости пчелица те учи,
А вјештине и црвак имаде,
Твоје знање и других имање;
Ал човјече, *умјетност је твоја!*

Тој држави не има другијех до чисто самосвојнијех законâ, до ли законâ красоте, истине и доброте, које блажени житељи тога царства стварају сами нехотице, творећи своја дјела умјетничка. А јао си га ономе, тко се хоће да увуче у ту државу као непозван гост, лажљив умјетник, незнајући право ни језика, ни племенитога свичаја и обичаја тијех људû.

Колике су и које су области тога умјетности царства? Какови су му обћенити, и какови посебни закони свакоме предјелу засебице намјењени, какови свичаји и обичаји? Какова средства постанка и живота сваке умјетности врсти? — О томе свему хоћемо овдје у кратко да бесједимо, на ухвар свакому, тко није имао прилике да се обавјести о предмету науке краснословне, особито пак красному сполу народа нашега. Истакнут ћемо становите само кажипуте на пољу зналости ове, језиком свакому понешто образованому разумљивијем, све на темељу успјеха досадашњега знанственога рада у овој струци, нарочито по науци краснословнијех писацâ образованога свијета, какови су *Аристотел*, *Винкелманн*, *Лесинг* *Сулцер*, *Гете*, *Шиллер*, Ф. Т. *Фишер*, *Циммерманн*, *Лемке*, *Евер*, *Кариер*, и т. д. схваћајући синтетичнијем обсегом њихова знанствена истраживања, али неодричући се ни властитога суда у предмету.

Напоменути нам је ипак, да су некоји учењаци, особито такови, који нијесу такођер сами умјетници,

пишући о овоме предмету, млатили доста празне сламе, тако да у многој пљеви тешко је наћи оно мало зрња знанствене пшенице бјелице. Много је тога, што су ти људи писали, само мртво слово, празне ријечи, некористно препирање. Они су налик врачима, који узму ножеве, те парају човјечије тијело, да разаберу узроке боловања и смрти, али који овом мудрости и учености својом нијесу кадри да створе такова тијела, или да мртвоме поврате живот његов. Нећемо дакле да се упуштамо дубоко у метафизично означивање краснога попут некојијех између горе наведенијех њемачкијех списатељâ, којијех су дјела жалибоже за већину нас за чудо слабо разумљива и мало користна.

Ево нас на становишту разгледном, од куда нам је моћи разабрати најприје читаво поље *краснога у умјетности*, онда *краснога у нарави*, па *умјетност исту с поједицијем гранама њезинијем.*

I. О красном у умјетности.

Знаност, коју су учењаци основали о красном, крстили су *естетиком*, по јелинској ријечи „*естеэис*,“ која значи оплемењено осјећање, што потјече од чувствености. А пошто оваково осјећање има за смјер свој красоту, многи називљу знаност ову *краснословљем.*

Стари Јелини, својијем тананијем осјећањем и углађенијем, племенитијем укусом, својијем божанственијем надахнућем за све што је красно, истинито и добро, постадоше учитељима свијета и о томе што је красота естетична, шта је умјетност. Први мудраци, који су се бавили овом знаности, бијаху *Платон* и *Аристотел*, први 430 и други 384 године прије

рођења Исуса Христа. Платоново мњење — по схваћању знанственом нашега доба дакако веома сањарско — бијаше то, да су духови људски већ прије опућења или оподобљења свога у тјелесну одору своју, наставали у крилу божанства, тако да човјеку прирођени красни замишљаји нијесу друго, доли успомење онога небеснога блаженства, којега се он сјећа као иза сна, јер те успомене нијесу јасне, него су тамне, добом и простором неразвите. Ова сјећања развија и допуњива дух човјечији за земаљскога живота свога; а када нам се што допадне — тако судијаше Платон — ми само сјећамо се тај час оне красне прошлости наше на ономе свијету духа и красоте, као прогнаник кад смотри у туђинству страни предјео, који га опомиње на сличну околицу у његовом завичају. Пресенети се, докле се недомисли, о чега тако изненада обузе га толико милине.

„Овај Платонов замишљај“ — говори Пољак *Адам Мицкијевић* — „плоднији је од свега мудровања њемачкијех краснословацâ, еле тако је подмлађена красота само тамна успомена онога, што је људски дух некада већ изкусио, па ће опет да изкуси; еле му је намјењено, да сва та осјећања уједини и да тако узор красоте оживотвори.“

„Три силе сачињавају“ — вели Платон — „имовину човјечију, а сврхе су им божанствене. Човјек *осјећа*, *спознаје* (мисли) и *хоће*. Сврха за осјећање јест *краснó*, она за опознавање јест *истинитó*, а за хтјење (дјело) јест *добрó*. Дакле краснó, истинитó, и добрó, то је најузвишеније, што је човјек постигнути кадар. Ово је троје божанствено, и то тројство сачињава биће божанства. Пошто смо дакле кадри да божанствено у нама нађемо и да му дадемо нама завладати, ма како га заклањали и загушавали низки на-

гони наше, ипак нам је све силе напрезати, да овоме тројству у нама олакшамо побједу, и да божанственији будемо. *Ружно* пак, *неистинито* и *злочесто* ваља да мрзимо и да га затиремо, еле ово троје све нам не да, да се из низке прашине подигнемо, у коју нас сваљива, па не допушта да тежимо за божанственијем.“ — Тако Платон. Како се у обће указују трагови духа васиљенскога у хисторији свијета, удара он посвуда путем слутње за краснијем к љубави, путем зналости за истинитијем к премудрости, а путем дјеловања за добријем к моћи.

„Сва својства правцем краснога, истинитога и доброга—говори Лемке *) — бијаху се развила хармонично у народа јелинскога, који је створио духовну главницу, од које каматâ живе и данас образовани свијет. Поквареньем и закржљавањем потоњијех кољенâ утамани се бујни живот естетични народа јелинскога. Али докле је сјећања духовâ на узор, на добра овога узвишенијега свијета, неће, ље, покољење људско сасвијем поникнути у гадно блато страсти живинске.“ —

Ми смо кадри *краснô* лахко да слутимо и да осјећамо, а у обће тешко да га означимо. Ваља га творити и уживати у свој цијелости, еле разглабањем губи оно много од свога чара, као зрело воће што губи љепоту своју, кад му се додирнеш пепељка на љусци, или као што лепир губи прашак са својијех крилâ, када их се дотакнеш. Умјетничке красоте кадри смо да опажамо само двама нашијех сјетилâ, и то најплеменитијем: *оком* и *ухом*. Оне морају да се укажу пред нама у свој савршености својој. Није н. п. доста изрећи какову истину, него ваља је изрећи на-

*) *Lemcke* „Populäre Aesthetik.“

чином, да осјећамо и красоту односна помишљаја, и да се та изрека допада већ красотом подобе своје. Мотрећи или слушајући ову или ону врст умјетничкога појављења, допадне нам се ово или оно нехотице, па без свакога рачуна о разлогу покликнемо: ала је дивно! Доста је разлога, ако нам се допада; али по тому самому допадању није судити шта је заиста красно, јер некому се допада све што је шарено, а другому баш то не. Хоће се ту некојега духовнога образовања и углађенијега укуса да се призна одлучност такова суда. Еле простак без духовнога образовања гледа умјетнину „као теле у шарена врата" — па неће ти ни опазити красоте којега умјетничкога предмета. Он поња само *ваньску* направу или подобу; а тупи дух његов не спознава, нити поња душе у оном красном одијелу, којијем је умјетник заоденуо неки узвишени замишљај свој, дух и подоба допуњавају се друг другом. На против, тко је вјешт на овом пољу знања, тај налази брзо у нарави и у умјетности трагове праве красоте и живота естетичнога.

Увјети краснога. закони естетични, јесу закони људскога осјећања, сматрања, мишљења; т. ј. морају да се слажу са законима душесловља (психологије). Свака умјетнина мора дакле да се држи законâ истијех, а с друге стране и законâ онијех, по којима обстоји тјелесни свијет. „Што ни једна душа људска не признаје за красно, то у обће не може се ни назвати краснијем, нити може да је само по себи красно." Обратно: Што красне душе осјећају красно, то мора да је добро, савршено — пјева Шиллер. Од осјећања мора да произлази свака естетика; без спознавања душевнога живота људскога није ни спознавања естетичнога.

Нијесу мудраци основали унапријед законâ кра-

соте ове или оне умјетничке струке, него су извели те законе из готова дјела умјетничкога, које се најбоље допада, па је стекло и највеће признање.
С тога говори Шиллер у својој пјесми „*Умјетници*":

Све што спознâ остарела памет
Дуго вријеме за тисућ стољећâ,
Све то б'јаше са красоте сунца
Веће јасно дјетињем разуму.

Само што је узвишеније од размјерâ живота свагдашњега, па што је кадро да се подигне до узора бића свога, може да буде предметом образложена допадања као умјетнина. Духовни замишљај у заједници с тјелеснијем осјећањем као жива подоба некоја пробуђује чувство краснога, а краснијем оплемењива се опет чувственост човјечија.

У сваком осјећању — ако хоће да буде естетично, мора бити нешта и духовнога. Сама тјелесна угодност, сама угодна забава којега нашијех сјетилâ, није ништа естетичнога, ако није уза то и којега духовнога осјећања. Красна гласба годи нашем уху, али ова чувствена угодност пробуди брзо духовну радост наше ћуди, па заборавимо сву невољу и све бриге овога свијета, осјећамо близину небеснијех силâ. Слушаш гласове, али нијеси безпослен, пробуђује се и твоја радиност душевна, указују ти се свакојаке слике пред оком духа твога, сјећаш се којешта из прошастности, а на покон осјећаш се у свему свјежији, на ново укрјепљен, к свему добру склонији. То је — вели Лемке — естетично разположење душе.

Оваково уједињење тијела и душе — у *чувственој подоби изражени дух* — јест красота. Гдје није ништа духовнога у красоти, ондје красота није кадра да се дојимље бића нашега духовнога. Али наш дух не грамзи само за онијем што је красно, него тражи да

нађе такођер истинитό и добрό у красоти, па је само онда подпуно задовољан, кад се ово све троје заједно нађе; и тако мора да је истинитό добро и красно, а добрό такођер красно и истинито, краснό пак истинито и добро, ма да једно од њих и надмашива, мора их складност (хармонија) да скапча, пошто само она као права човјечност усрећава живот људски. Хармонија има дакле да буде законом маште, која истинитости подјељује подобу узорну, па све око нас освјетљива свјетлосећу благом и чаровном. Живахнијем чувством за ону тјелесно - духовну красоту, пробуђује она у нама мржњу проти свему што је простачко, сирово, нсотесано, тако да све окó нас дише редом, чистотом, пристојносћу и складносћу т. ј. красотом. Умјетност чини се да је игра; и јест игра племенита духа човјечнјега, али „*високе озбиљности има у дјетињој игри*“ овој.

„Што кâ но красно осјећамо овдје,
То сусрест ће нас кâ истине сунце.“ —

Умјетник, који жели да постигне прави уплив на срца и духове људске, мора да гледа најприје на *замишљај*, којијем се зачиње умјетнички створ његов, онда на *подобу*, па на начин *представљења*. Првом одговара *изум*, другом *основа*, трећем *израђење*. Умјетник има да узме за предмет свога умјетничкога стварања некоји људски чин у својој најзнаменитијој радњи и савршености, па да га уподоби углађеннјем укусом, који није друго, до ли живо осјећање красног. Прије него што ће који умјетник да изрази подобу каковога предмета умјетности, већ је та подоба готова у његовом духу. Вајар назире већ подобу свога рада у одронку мрамора. Гласбени умјетник чује мелодију и хармонију своју у свом духу, прије него што је њу написао. О Бетховену прича се, како је у

оно доба, кад је био сасвијем оглувио, вишепут обичавао свирати своје дивне фантазије на неудешеном гласовиру потрганијех жицâ. Умјетник утуви предмет своје струке, не зна ни сам како, као да би му нешто пришапнуло шта и како има да ради, како да изводи пјесму, да пјева, слика, глуми и т. д. С тога су стари Јелини и причали красно, да се небесни Геније спусти у прси умјетника, па га надахне на дјело умјетничко, учећи га без да умјетник то опажа, како ће да изабере што је најбоље и најљепше, па тако и говори се, да умјетник *има генија.*

Ова дивна мисао влада и у нашем народу, који прича, да се наше Виле привиђају слијепијем пјевачима, па да им оне казују пјесме. Машта ствара по краснијем замишљајима духа узоре своје, који су највиши умјетнички примјер, без којега све стварање естетично није друго, до ли пусто тумарање и опонашање. Јакост у образовању узорâ први је дакле увјет свакому творцу краснога; тко умије да твори красно́, тога зовемо умјетником.

С тога је и моћи назвати свакога умјетника и појетом, то јест творцем; еле ријеч *појета* произашла је од грчке ријечи, која значи *творити.* Само што умјетник сваке врсти твори другијем средством: неимар градивом од камена, земље, дрвета; вајар каменом, гвожђем, сребром, златом; сликар бојама; гласбеник гласовама; пјесник и говорник ријечима; глумац мигом и кретом, а на глумишту стичу се кашто свих седам слободнијех умјетностî. Стари Јелини звали су сваку красну умјетнину *појезијом.*

Код све духовитости умјетнинâ има у предмету умјетничком управ и тјелеснијех одношајâ, који се измјерити и њихов размјер бројевима означити даде; еле посвуда ваља да владају красни размјери: симет-

рија и ритам. Свака сила чини се да је уклоњена, и да ту влада подпуна слобода. Ал ипак провлачи се подпун ред кроз ову као и кроз сваку другу праву слободу. Међу многијем размјерима обрели су једно, које се људском разуму по његовом чувству слободе и реда најбоље допада, а то је тако названи *златни крој*, који је основан на овом закону: Мањи дио мора према већему да стоји у оном размјеру, у којем стоји већи према цијеломе. Или: цијело има да стоји према већему у истом размјеру, као већи дио к мањему.

У бројевима изражава се размјер *златнога кроја* овако: 1 : 2 : 3 : 5 : 8 : 13 : 21 : 34 : 55 : 89 : 144 : и т. д. Тај закон доказан је на саставу најкраснијега људскога тијела. Кад се чељаде раздијели по томе златноме кроју, иде на горње тијело половина од тјемена до пупка, а на доње тијело од пупка до табанâ. Краће горње тијело стоји у размјеру према дужему доњему тијелу онако, као доње к читавому тијелу. Исто тако може је мјерити златнијем кројем засебице горње или доње тијело и поједине удове његове *). Тко има према доњем тијелу предугачке руке, или према горњем тијелу прекратке ноге, тај сигурно није саздан по златном кроју, као ни мајмун с гаднијем рукама и ногама својијем. Исти закон златнога кроја налази се и у кристалима, у биљинском и страном у живинском царству, у најбољијем примјерима ваимарства, у гласби, сликарству, вајарству, у пјесништу, особито што се тиче драме и њезина раздјељивања на раздјеле (актове). Драма се дијели најобичније на пет раздјелâ. Прва три раздјела морају да стоје у нутарњој равнотежи с посљедња два, јер ако ова два нијесу својом важношћу исто така зна-

*) Обширније говори *Zeising* о том златном кроју.

менита и замашна, као она прва три, онда нема правога успјеха, пошто је у том случају почетак замашнији него ли свршетак, па тако читав рад драме ненадно и пребрзо сруши се са своје висине стрмоглавке у тамни понор т. ј. ка концу.

Тако посвуда и у царству красоте владају становити закони без промјене. Благо си га ономе тко, ако и нествара сам, барем умије да с умјетником ужива чаровну красоту, мотрећи или слушајући с естетичнијем чувством умјетнине. Особито женскиње ваља да тијем начином задобивају чувство краснога, које ће око̓ њих да разпростире достојанство, благост и милину.

Умјетност је оно, што весели, оплемењива и украшава живот људски. Естетично чувство кадро је да пронађе у сваком одношају живота угодну страну, и да све заодјева одјећом веселе ћуди, као што бисерњача бисером облијева зрно пијеска, које допре у њезину кућицу. „Красота је тајна свијета, која нас мами у слици и у ријечи“ — пјева Платен.

Красота умјетничка може да буде озбиљна и весела, шаљива; ал и тада мора да јој је смјер истинито̓ и добро̓, нити смије да оскврни оно што је свето, нити да увриједи чувство пристојности и њежности.

Сва осјећања људска у погледу красоте дијеле краснословци с излазнијех стожера̂ *красно* и *ружно*, а између тијех стожера̂ долазе ступњи једнога и другога овијем редом:

Красно̓

драгостно	узвишено
смјешљиво	страховито
низко	гадно

ружно̓.

Овом поредању нашијех осјећањâ одговарају наша чувства: Красному посвећујемо чувство дубоке и свете *љубави;* према ружному осјећамо *мржњу.* Драгостно *милујемо;* према смјешљивому смо *равнодушни*; низко *презиремо;* узвишено *високо почитујемо;* страховитога *бојимо се;* а гадному *се уклањамо* *).

Слобода и ред у правој складности чине красоту. Дакле све оно што је тому противно, то је *ружно.* Оно стоји у опреци с темељима естетичнога осјећања, а рабп се у умјетности попут сјене, да се тим сјајније покаже сва чаровност красоте. Велика је поворка својствâ краснога и ружнога, и ради ваљана оцјењивања ма које умјетнине треба та својства помњиво разлучивати једно од другога, и не замјењивати једно с другијем. Свака ријеч има други појам. Ваља свако дијете звати именом његовијем. Од тијех својставâ да споменемо и по могућности протумачимо некоја:

Узвишено (erhaben) јест оно, што се даде измјерити, али чему мјере схватити не можемо, јер је наша обична мјера тому премалена, па чувствености нашој тешко је подигнути се до такове висине. „Бог Јудин — вели Лемке — јест страшан, јер не зна мјере гњеву свому, еле је Израил према Богу свому само дијете или роб. Јелински *Зевс* је пак узвишен. И он је кадар да помјести небо и земљу намигајима очијŷ својијех, али његову поклонику моћи је радостно к њему погледати: умјереност престолује му на лицу, и равна му све чине.“ Красно означује узвишеност Божију цар Давид у псалму:

Гледне земљу, она се потресе,
Дотакне л' се горâ, задиме се.

---

*) Види *Лемкеову* естетику образ 28.

Узвишено је небо звијездама осуто, као и чувство, о којега потјече пожртвовање *Милоша Обилића* на Косову, и *Николе Зрињскога* у Сигету граду. Али затајити не можемо, да оно Милошево јунаштво, којим је из потаје напао Султана Мурата под његовијем шатором, веома вријеђа наше чувство естетично и ћудоредно.

Величанствено (majestätisch) јест узвишенó у вањској подоби достојанства, моћи и славе.

Велелијепо (prächtig) јест красно, накићено накитом узоритијем; н.п. коринтски ступ.

Свечано (feierlich), оно што нас доводи у добру вољу вјерозаконску.

Велико (gross), нижи ступањ узвишенога, н. п. чин онај, када римски цесар Август не прочитан поврати попис урођенијех непријатељâ својијех.

Великанско (kolossal), ако та величина за много надмашава исту мјеру.

Јуначко (heroisch), што надилази обичну моралну величину људску.

Племенито, (edel) што не подноси никакове простачине, и као морално узвишено, присиљава нас на почитовање, н. п. кад тко понуди помирење свому непријатељу, којега би могао, да му се хоће, утаманити.

Дивно (wunderbar), што се не може да измјери наравном мјером, али што има вишега смисла, и не противи се законима тјелеснога свијета.

Драгостно, *дражестно* (reizend), гдје је некоје прирођене милине, која нам се допада, ма и не било правилне красоте у строгом смислу.

Благостно (hold, holdselig), побједа ћудореднијех грацијâ, оно огрће чаровном копреном драгостно, а тиме га велича; чим се мање показује, тим је милије.

Благо (mild),

Љубко (lieblich), обоје има значај кроткости и смјерности.

Умиљато (einschmeichelnd), што тражи да се допане с неким смјером.

Мило (lieb), што се допада без свакога разлога.

Лијепо, *љепушкасто* (hübsch), нижи ступањ асногa.

Њежно (zart), гдје је начин или подоба размјера танана, углађена.

Убаво (anmuthig), као лијепо уз неку драгостну миливу. Ова ријеч је корјеном бугарска и значи онамо то што лијепо, и раби се понајвише у сусједству бугарском. Упомањкању ријечи за овај појам могла би се рабити за anmuthig, amoenus — тим више, што јој има трага и у нас, н. п. неко врело у Фрушкој Гори зове се Убавац.

Прикладно (gefällig, hübsch), лијепо неопредјељена ступња.

Кићено, *китњасто* (geschmückt), што је умјетно или по нарави украшено само красоте ради, да се боље допада.

Гиздаво, *поносито* (stolz, у племенитом смислу), изражена тежња за спољашњијем одликовањем.

Ситно, *сићушно*, *миње* (niedlich), малено у лијепој подоби.

Безазлено, *простосрдно* (naiv), кад тко указује опрјеку између наравнога и друштвено образованога, без да он то и опажа, да има разлике.

Недужно, *безгрешно*, *невино* (unschuldig), што је непорочно пред законом ћудоредности.

Стидно (schamhaft), свјестна безазленост.

Смјешно (lächerlich), што се узноси без икакова темеља и достојанства свога;

Смјешљиво (lachbar), што има у себи разлога смјешному. — Ово обоје противник је страховитога. Значај му је равнодушност.

Шаљиво, комично (komisch), разумом и маштом оплемењено смјешљиво. *Високо-комично*, кад се пази на законе углађенога укуса; противно је *низко-комично*. Овдје се боре двије силе прилично једнаке, па се свале у пијесак, и устану опет читаве, само понешто запрљане.

Хумористично, када се сбија збиља и шала оштроумљем и добром вољом. То је суза у оку, која се смије, каже *Жан Пол*.

Титраво (tändelnd), кад се с неким шали, намјером да га заведе.

Гањиво, троњиво (rührend, sentimental), што дира наше чувство и буди га на сажаљење. Краснијех примјерâ трољивога има у нашијем народнијем пјеснама: „Косовка дјевојка“ — „Царица Милица“ — „Смрт војероде Пријезде и љубе његове у Сталаћу граду“ и т. д.

Трагично (tragisch), када се узвишено бори са судбином, па се у тој борби сруши.

Изврсно, класично (klassisch), што је савршено тако у погледу садржаја као и подобе или облика.

Значајно или *характеристично*, што већ подобом својом означива читаву врст сличнога.

Романтично, кад се нешто представља као слутња веће будућности, него ли јој је простора на земљи.

Пустоловно (abenteuerlich), све претјерано и ненаравно, да паче немогуће, за чим грамзи необуздана машта људска.

Страховито, страшно (furchtbar, schrecklich), чему мјере не познамо, чију нараву докучити не можемо. То је царство мрака, гдје се за узроке не зна.

Грозно, грозовито (schauderhaft, schaurig), кад страховито управља свој чин управ противу нас.

Низко, простачко (niedrig, gemein), што проузрочи уз презирање и зловољу, јер је дубоко изпод нашега становишта.

Гадно (eckelhaft), најнижи ступањ низкога, гдје већ престаје душевна, па настаје и тјелесна борба проти неугодности ружнога.

Охоло, кичљиво, (hochmüthig), што се узноси изнад свога правога достајанства и заслуге.

Објестно (muthwillig), ради све уз пркос без повода и разлога.

Срамотно (schändlich), што се већ противи законима ћудоредности и обичаја.

Безобразно, цинично (schamlos, cynisch) најнижи ступањ несрама.

Надувено (aufgeblasen, bombastisch), гдје се што представља начином не њему, него нечем узвишенијем пристојнијем.

Подругљиво (spöttisch, burlesk), гдје се просто изврће каково добро својство на противно с намјером увриједе.

Овешчано (veraltet, roccoco), слика давне прошастности безукусне.

Засукано (barock), што излази из реда обичнога начина мишљења и обичаја.

Мразовито (frostig), гдје није чувства, ни маште, дакле ни одушевљења.

Водњикасто (wässerig), што је одвише размлављено, или разтегнуто, да никакова значаја нема.

Досадно (lästig, fad), што се намеће као потребито и знатно, ма да и није.

У свакој умјетности ваља да се нађе:

1. *јединства у многоврстности:* да је при својој различности у појединостима, ипак само једна цијелост;

2. *племените једноставности*: да није пренакићења;

3. *лахкоће*: да се не опажа мука тешкога рада у предмет положенога, него да је, као што вели Шиллер: Од градива муком не отето,

Танко, лахко с ништа сатворено;

4. *наравности*: да није силом сједињена подоба с градивом;

5. *истинитости*, која произлази из наравности;

6. *разговјетности*: да се све разумијева без тумачења.

7. *подпуности:* да не преостаје ништа за жељети;

8. *сталности и складности*, тако у цијелости као и у дјеловима;

9. *правилности* (коректности) у рађењу технике.

Чему то све мудровање — рећи ће тко — кад имамо доста примјерâ, да људски разум право суди, а значајни човјек право ради, ако и не има знанствена спознавања о свом мишљењу и о својој радњи? — На то питање одговорити нам је, да знаности није баш задатак, да она кога учи, како се ствара красна умјетнина, ипак знанством није одможено. Чувство је без њега слијепо, и човјек при раду своме тумара много у тами, кад бар путовâ не позна, куда су други већ пред њиме ишли. Свакако је велика срећа, ако тко без правога знања погоди прави пут, што га иначе ни полак муке стало не би. „Наука и настава — вели Ф. Т. *Фишер*. — имаду да се опиру обичноме

бездуховитому опонашању краснијех подобâ и нагибању за умјетносћу размаженом и безначајном.“

Ако ћемо да у кратко означимо шта је красно́ у умјетности, ваља нам напоменути Шиллерове ријечи:

Најкрасније на овом је свјету
Красна душа у подоби красној.

II. О красном у нарави.

Ријеч бијаше о красоти у умјетности као предмету краснословном. Ал и *нарава* је красна, па ћемо наћи да је и ту красно само оно, гдје се слажу појединости са цијелости у угодну складност. Сваки умјетник мора да озбиљно и помњиво изучава нараву и њезина појављења; мора да оштријем оком мотри и памти све што у нарави бива и обстоји, у колико у његову струку умјетности засјеца, иначе нема правога градива за умјетнину у својој маштн, нити ће погодити пут до наравности и једноставности у своме раду.

Само опонашање или преписивање нараве ипак није доста за стварање умјетнине, него умјетнику ваља оно што нађе појединце краснога и племенитога у нарави, да то прими у топло крило душе своје, да му се ондје стопи у цијелост, и да дозори само по себи, као градиво за нове подобе, које хоће да ствара калупом творнога духа свога. Мора све да стоји једно према другом у складном одношају. Друго је када уберемо један цвијет и задјенемо за шешир, а друго је када савијамо киту цвијећа или читав вијенац. Ту већ ваља естетична осјећања, ваља неки бар појам о цртању, о прикладности и складности бојâ, за моћи разабрати, који цвијет пристаје уз

који други, и која боја одговара којој другој. То савијање ките цвијећа или вијенца већ је врст мале умјетности, појезије.

У сваком друштву опазити је уплив међусобнога одношаја особе једне према другој. Красна лица у истоме друштву губе међусобно, јер једно друго побија. Али мање лијепа или ружна лица чине да лијепа сјају још већма; то знаде свака провијуша, која неће да има у своме друштву друге красоте за живу главу. То је једна из естетичнијех истинâ.

За сврхе умјетничке од важности је у нарави прије свега начин *кретања* или *гибања*, па *глас* и *свјетлост*. Свака пруга (линија) јест изражај *кретања*, напредовања. Управна пруга слика је безконачнога простора. Пруга окружна слика је вјечности, али заједно и окорелога јединства у промјенама; јединства угоднога додуше, али такођер и силовнога. Управна пруга има да буде заиста управна, а када се пребија, да чини углове. Окружна или савита ваља да остане вијерна своме значају. Пруга завојита (змијећа) или валовита, јест — по Хогарту — нарочито пруга красоте; али не за све предмете умјетнинâ, н. п. никако за грађевине. И кретање у плесној игри има своје ритмичне пруге. Кас коњски означује све саме трокутне пруге рецкавице, а ђисак (галоп) прави све сводове. Пребрзо као и прелагано или споро кретање јест неугодно. Лагано као без трага, без муке, гибље се и креће драгостнó. Несигурност у кретању означива све саме кукасте и оштре пруге. Ово је од велике важности за љепоту кретања тјелеснога, особито на глумишту, у друштву и у плесној игри. Има младијех људû, који с такове невјештине у кретању и држању не знаду мјеста себи да нађу; све врцају овамо и онамо, с рукама не знаду камо; а говорећи

млате њима као вјетрени млин. Женскињи је и у томе прирођена нека вјештина; у обће ова осјећа без подуке лагље што је пристојно, него ли неотесани и засукани младић, па тако и у погледу красоте кретања.

У сваком *гласу* је живота, јер је он основан на кретању живља у којем постаје, т. ј. зрака. Подпуна тишина је грозовита. Умјереност, хармонија и јасност гласа, ма какова, особито људскога годи нам. Сајмовна граја и дјетиња дрека досадна је. Једногласност је ружна као и свака нехармонична смјеса гласова̂. Грмљава, глас грома, јест страховита, као и олуја.

У *свјетлости* је живот, без ње и нема га. Човјек, живинче, растиње, створови су свјетлости; све јој се весели. Стан, гдје не допире свјетлост, жив је гроб. Дивна је ведра ноћ, небо осуто звијездама, које нијесу само случајно по небу просуте, него свака има своју стазу за себе окό свога сунца. Све је ред и јединство уза сву различност. И наша земља и мјесец то су звијезде, које се окрећу окό веће звијезде, т. ј. сунца, господара јата својијех звијезда; ал и оно има у некој другој, већој и савршенијој звијезди господара свога. Безконачност свијетли нам озгора, све сами свијетови над свијетовима. Само нова звијезда (репатица) чини нам се да нема праве стазе, ал и то је тако само привидно; не бојте се да ће застранити на стазу друге које звијезде. Тому се противе вјечни закони кретања њихова по стазама сталнијем и по законима без промјене. Млади мјесец, уштап, узмак и мијена, означују нам мјесечно доба, као што чини сваки дан мијена ноћи и дана; а четири годишта годину дана̂, за које доба наша земаљска звијезда обиђе унаоколо дугачку стазу своју окό сунца. Од њега оно црпи свјетлост и живот. — Каково големо врело красоте и радости срцу човјечнијему само од туда, када

мисли о извору и узроцима свјетлости овога свијета, и када човјек помисли, да свјетлост посуђена од сунца (т. ј. ватра) тјера макине парнијех лађâ и гвозденијех путовâ; да *свјетлост* у заједници с другијем сроднијем силама, топлином, муњевином, магнетизмом, тежином — што ће опет сигурно имати све један извор — *зиђе и образује тјелесни свијет овај* *). — Исти обични пламен земаљске ватре наше весели нас као свјетлоноша. Свјетлост и сјена подпомажу друг друга и у умјетности, особито у сликарству. И свјетло-мрачно или полутамно има своје мјесто, особито када се хоће да представи шта големога великанскога, страховитога.

О нарави и складности *бојâ* писано је много. *Њут'н* и *Гёте* и многи други основали су разне науке о том, и препирали се без краја и конца. Ствар је веома замршена, ма да се лахка чини. *Њут'н* каже, да се бијела свјетлост састоји из бојâ, које се виде у дȕзи; зрака сунчана да се разствара на оно седам бојâ дȕге: црвено, наранчево, жуто, зелено, свјетломодро, чивитно и љубично. Црвено, жуто и модро — вели — да су главне боје, из којијех се састављају друге; н. п. жуто и модро даје зелено; и т. д. Црно се указује по *Њут'ну* одсућем свјетла или кад се оно сасвијем разплине (прогута), а бијело кад се сунчана свјетлост сасвијем одбија. Кад се зраке прогутају, па само један становит дио зраке одбије, н. п. црвено, тада се указује нешто у тој одбитој боји, дакле овдје црвено. — *Гёте* пак обара ту науку. Он узимље бијело и црно, свјетло и тамно. Бијело кад се замути, постане жуто. Црно кад се разсвјетли, буде модро. Замути ли се још већма, може свјетли који предмет од најслаби-

---

*) Види *Louis Bichner's* Naturphilosophie.

јега жута постигнути црвен рубина; а модро, кад се боље разсвјетли, најљепше љубично. Зелено да постаје из жута и модра. Јер је модро сродно с црнијем, тако даје већ и жуто с црнијем зелено. — *И Гёте* има дакле осим црна и бијела још три боје: жуто, модро и црвено. Црвено и модро даје љубично; црвено и жуто наранчево; жуто и модро зелено. Сиво постаје из жута, модра и смарагдово-зелена с толико црвена помјешано. —

Бијело је свјетлост, радост. *Црно* тама, жалост; њиме се дакле и коротује у нас. Мутно бијело даје *жуто*, а ово подражава, узбуђује; у својој чистоћи јест весело, драгостно, топло, угодно. Разсвјетљено тамно даје *модро*, а ово умирује, утишава, одморава. У највећој чистоти постаје модро само некаково њежно ништа. Модро даје дакле осјећање студени, еле опомиње на сјену. Собе модро бојадисане чине се шире, али хладне. *Црвено* долази из жута и модра. У њему је озбиљности и достојанства од модрога, милина и љубкост од жутога. У скерлету је озбиљно и велелијепо. *Зелено* постаје од једноставне смјесе жута и модра, па је као некоје јединство боје за око најугодније. У *црвено-жутом* осјећа се топлина и разкош. *Жуто - црвено* (гдје прво надмашава) чини се као нешта силовнога, да се поднашати не да; оно узнемирива и раздраживa не само човјека него и бика.

На кратко: црвено сјећа на крв, наранчево на ватру, зелено на поља и планине, дакле на површје земље; модро на небеса, дакле на даљину; мрко (смеђе) на земљиште, боја користности; сиво као посредник између црна и бијела, тихано утишава.

Бојама дају и друго становито значење: Бијело значи *чистоћу*, црно без блистања *жалост*, исто и љубично, у коме није свјетлости ни топлине; зелено

значи *наду*; црвено *љубав*, велељепоту и моћ; жуто чисто злато, али такођер невјеру, издајство, *љубоморност*, јер се лахко забрља; модро је боја *вјерности*, еле сјећа на небеса, на стално, а не брља се лахко *).

Важна је наука о *складности боја̑*, јер је познато, да су некоје боје веома неприкладне једна покрај друге. Ако узмемо да бијела свјетлост садржава у себи све боје, кад се она разствори, тражи наше око нехотице сличности или јединства свјетлости, па хоће да нађе ону боју, које ту нема. *У зеленом* нема црвена, еле постаје само из смјесе од жута и модра, хоће му се дакле *црвена. У жутом* нема модра ни црвена, оно захтјева дакле према себи *љубично. У модром* нема жута ни црвена, захтјева дакле *наранчево. У* црвеном нема жута ни модра, оно хоће дакле *зелена. У наранчевом* нема модра, хоће му се дакле *модра;* и т. д. То је разлог да назиремо покрај зелена и црвено, кад се чврсто загледамо у зелен. Одјећа свјетле боје весели човјека. „Одјевајте се свјетлије, па ћете бити и веселији, задовољнији“ — каже Лемке. **)

Чисти, бистри провидни зрак, особито на горама, пробуђује најугоднија осјећања, ведро небо као да нам указује боју, а вјетар живот, кретање његово. Олуја је као борба невидовнијех сила̑ небеснијех, тијем грозовитија, што им не видиш твари (материје). Дивно је гледати лађу на мору у часу олује, а још дивнија, управ узвишена срчаност је човјечија која сигурном

*) *Лемке* „Populäre Aesthetik.“

**) Обширније о бојама у *Гётеовој* „науци о бојама“, у *Брикеовој* „Physiologie der Farben.“ Унгер, Шеврељ и. т. д.

руком управља и та́да лађом и пркоси узбујанијем валовима морскијем.

Подобе зрачне најбоље се угледају у *облацима*.

Вриједно је да и ми знадемо разликовати и именовати разне врсти облака̂. Ге̂те је разредио и крстио облаке овако: *рунаши* (cirrus): лагани и разтргани облаци као од памука; *хрпаши* (cumulus): што су као стрпани на велике хрпе један изнад другога, па се помичу властитијем кретом; *витлаши* (stratus): што се повлаче као витлови горама и мочварама; *временаши* (nimbus), кад се олујни облак простире изнад широкијех предјела̂; *стајаћи облак* (paries), као зид на обзорју. Има их и помјешанијех, тада им припада и више односнијех имена̂.

Ватра је такођер предмет естетичнога разматрања. Боја јој се просуђива по науци о бојама. Страшна је у пожару, а грозовита кад шума гори. Свијетли пламен знамење је чистога, које се отимље земаљскому.

Вода тече правцем завојнијем лаганијем током, а када је мирна тада је попут ведра огледала. Милина је гледати бистру ријеку, као сребрен појас којега предјела. Отајствена јој је боја, особито на језерима и на мору; угодно жуборење поточића по камењу; величанствени су водопади великијех ријека̂ и њихово бучање. Течај воде опомиње на питање: од куда? камо? Из врела̂, из облака̂, па у сиње море, тај водени свијет на овоме свијету, бездану бездана̂, страхоту страхота̂, ну које се ипак не боји слаби створ, који се зове човјек! Тко да опише његове красоте, његове грозе и милине! На против у умјетном водоскоку има нешта ненаравнога, присилнога, што готово нема ништа естетичнога.

Простор земаљски има своје особите красоте ондје,

гдје је различност равницâ, брегôвâ и горâ; дивне су зелене горе, кад сижу у облаке; жалостна осамљеност притискује нам душу ондје, гдје није разгледа у склопу горском. Узвишенó и страховитó престолује на горама, на њиховијем ледовитијем висинама, у глувој планини, у гвозду. Страховити и грозовити су потреси земаљски.

Тко да изброји и опише зелено билинства царство, од вите јеле и јавора, нашега дрвећа пјесничкога, и горостаса планинскога, храста, до сићане маховине на његовом трупу. И ту је живота, крви — сок — и тјелеснога бар осјећања; и дрво, и биље боли кад га сјечеш, кад га осакатиш или посјечеш. Не вјерујеш ли гледај га, како увене и труне, кад га разставиш од матере земље, кад га посјечеш у живац његов. Није нам овдје довољно простора да говоримо обширно о најкраснијој дјечици билинскога царства, о руменом цвијећу, па нека о њем говоре народне пјесме наше.

На највишем — ако и не на једином ступњу осјећања и чувства стоји у живинском царству човјек; ал и друга животиња мала и велика сродна је човјеку по увјетима живота, и барем по тјелесном болу своме. Човјек се брани сам од нападања људскога и звјерскога. Али он не мисли свагда на љуте муке и болове тужнога роба свога, живинчета, које му пружа већим дијелом храну и одјећу. Човјек добра срца, њежна чувства и просвјетљена духа, није кадар хотимице да мучи животиње. Дијете које навалице набада бубице на иглу, па се весели њиховом копрцању, није на добром путу васпитања, а најмање естетичнога.

Поједине звијери горске опомињу нас на добра и хрђава својства људска, што даје доста повода и згоде упорављењу тијех наличностй средством умјет-

ности. Дивити се је сићушнијем небројенијем створовима, које наше очи нијесу кадре ни да разаберу, као да их и није на свијету, ако не узму у помоћ оруђе, које му даде у ситнозору знанство у руке.

Људске и народне особине, језици, друштвени односи, вјерозакон, начин живота, хисторија, обичаји, одјећа, забава, пјесме, јунаштво, и т. д. све је то предмет дубокога естетичнога разматрања од стране краснословацâ образованога свијета, у што се овдје није моћи даље упуштати.

III. Умјетност.

Дух човјечији, тај живи дах Божији, тражи у свом спознавању истине и добра пландиште своје, гдје ће да се одмара иза тешкога рада у зноју лица свога, тражи да нађе закон или кључ јединства у превеликој различности појављењâ. То естетично пландиште — веле — јест красота, умјетност. Тко иде за красотом, за умјетношћу, има да сасвијем зарони у свој предмет, да га творнијем духом својијем изпуни до језгре његове, па да му се дух онда прелије у ове подобе и облике, да изрази не само образину, него управ живи дух, како се он указује у појавима овога свијета. Дубоко је засађен у срцу људском нагон умјетнички, који се у већем или мањем ступњу указује у роду људском, дакако веома различно, по духовном дару и напредку образовања свакога поједниога. Умјетност је — кажу — цвијет човјечности као сувишак естетичне радости живота.

Под чудотворном руком умјетничком оплемењива се твар тјелесна и духовна: земља, камен, платно, глас, ријеч, крет, миг, па и исти човјек, друг умјетника. Многи се оплемени и прослави, тко с њим у до-

тицај дође, као да се дотакнуо одјеће безсамртника. О томе би знала приповиједати и љуба свакога правога пјесника.

Питате ли како се зачиње и ствара умјетнина, казат нам је: само *надахнућем* (одушевљењем). А шта је то надахнуће? Како и од куда долази оно? — Сине ти нека духовна муња нагомиланијем облацима мислй твојијех, и ужди пјесничко гориво твоје, па ето ти!

Надахнуће је нека истинабог из нашега естетичнога разположења долазећа, али од наше воље сасвијем независна домисао; то је она искра небесна која изненада долети, па упали ону духовну атмосферу, из које хоће да се створи нови умотвор умјетнички. „Дође ли тко — вели Платон — без овога надахнућа пред умјетности храм, па мисли, да ће га његова вјештина учинити пјесником (правијем умјетником), тада ће му бити као мртвому међу живима, еле његово стварање као човјека само разумна, бит ће као ништа према крилатијем језицима одушевљеника̂. У том огњу топи се руда умјетничка, што се за лијевање краснијех подоба̂ приправља.“

„Еле кад уз онај нутарњи нагон на творење узколеба се сила маште, и одушевљењем прими ону клицу небесну, када из ризнице памћења лагано плине и заметне се умјетнички помишљај, из почетка само још маљушак, магловит, али скоро потом све више и више оподобљен, када сва снага удари к њему, те му све приноша, што му треба, па кад естетична радна сила разсудна стане да просуђује сваку мрвицу градива тога, једном ријечи, кад сва умјетничка снага у радњу доспије — тада је онако, као да се сјаји огањ душевни, у којем се сагорјева све нечисто, временито, или разлучива троска од добре ковине. То одушевљење не зна шта ради, оно поступа само нагоном, чини се

да је слијепо, махнито, као што га називаше стари. Оно завлада умјетником, па ето ти чуда; умјетнина се роди." — То је знамење умјетничкога звања, то није само способност ни таленат, него *велеум* — геније. Без ове огњене искре небесне није праве умјетности.

Тиме није речено, да умјетнику не треба науке, дапаче она му је нуждна, као што је тесару нуждна сјекира да изради грађику из храста. С тога ваља да умјетник образује свој дух, па да га припрavља за осјећање свега краснога, истинитога и доброга; да спозна шта је права умјетност и како да постигне сврху своју. Али душа умјетника налик је биљци, која не може без сунца да расте. „Умјетниково сунце јест разумијевање и признање сувременикâ својијех" — вели Лемке. Дакле *слава* је умјетниково сунце, и с тога говори Шиллер:

Од свег блага што је кому драго,
Највеће је *слава* наше благо.
У прашину тјело ти погине,
Ал над њоме славно име сине.

Уз признавање сувременикâ треба особито наша млађана умјетност и дјелатне подпоре и заштите великодушнијех Меценâ, ма да самијем меценаством није моћи постигнути смјера у погледу бујнога развитка умјетности. Меценаство је умјетности и књижевности оно, што је примаља и дадиља новорођеном дјетету. Оне га не рађају дакако, али без њихове помоћи много ће их, премного скапати. *)

Дух умјетничкога предмета ваља да је живо изражен у подоби својој, па о умјетнику, који је кадар да видљиво или чутко изрази оно што духом гледа и

*) Обширније о меценаству књиге наше у моме спису „Мисли о важности, правцу и средствима унапређивања књижевности србско-хрватске". Биоград 1869.

срцем чувствује, каже се да има добар начин (stil); гдје тога није, не остаје друго, него мајсторија (manier). Красно захтјева истину, мајсторија је лаж. Le styl c' est l' homme; т. j. из начина људскога рада види се шта вриједи човјек. По шапама позна се лав. Из истога рукописа спознавају вјештаци значај и образованост чељадета.

Уз праве умјетнине пристају и умјетнички обрти, којијех је задатак, да и они његују красоту при стварању обичнијех предметâ потребе људске, кићењем и украшивањем људскога стана, покућства, посуђа и т. д. Свачему је моћи дати уз достојан обзир на користност такођер и угодну, красну подобу. Текнично и естетично образовани занатлије користе се веома таковијем кићењем и пољепшавањем рукотворинâ својијех.

Ево нас на раскрстницама путовâ у појединe умјетности области. Стари Јелини раздјељивали су слободне умјетности мање по средствима оподобљења сваке струке, него ли по становитом замишљају. Славили су *девет музâ*, по именце ове: *Клио*, музâ повјестнице народâ (епоса); *Мелпомене* трагичнога, а *Талија* шаљивога глумства и таковијех пјесамâ; *Калиопе* јуначкијех пјесамâ; *Терпсихоре* муза плесне игре; *Евтерпе* гласбе свиралне, *Ерато* љубавнијех пјесамâ; *Уранија* звјездарства; *Полихимнија* говорништва и музике. Тко је извајао подобу трагичнога јунака, тај је исто тако служио *Мелпомени*, као и трагични пјесник.

У новије доба, за средњега вијека, почело се раздјељивање умјетности струкâ по средствима оподобљавања њихова, на *седам слободнијех умјетностû*; т. ј.

а) *образовне:* 1) наимарство, 2) вајарство и 3) сликарство;

б) *гласовне:* 4) гласба, 5) говорништво, 6) пјесништво;

в) *дјелотворне:* 7) глумство, (којему спада и плесна игра, мимика).

1. Наимарство.

Свака висока грађевина не спада у врст умјетности, него само она, која има у себи значај краснога. Красота просторна има ту да се изрази у свему; красно разположење просторијâ, складност једне према другој, красни размјери у великом и малом. Ту мора да се слаже замишљај и подоба, ствар и појав, с обзиром на сврху, да се средством красне подобе градива постигне красан утисак. Преображење неорганичнога, одуховљење његово тиме, што се учине видовни закони његови, разумнијем обрађивањем наравскога градива са сврхом красоте: то је смјер наимара. У овој струци умјетности мора да се ради громадама (масама), а само узгредно с појединостима; свагда и свагдје пак ваља се сјећати, да све те неорганичне громаде подпадају законима тежине.

Најразличнија осјећања моћи је у нама пробудити красном грађевином. Све зависи од начина грађевине. Има дворова, дапаче кућâ, гдје те обузима некакова милина, кад им преко прага ступиш, а већ ваньска подоба очарава гледаоца. Има црквâ, које својом умјетном грађевином, краснијем и складнијем размјерима, или великијем просторима, кићенијем ступовима, свакога на озбиљну и узвишену сврху дома Божијега опомињу, пробуђујући у нама чувство дубоке побожности.

Благоугодни размјер појединијех дијеловâ и просторâ које сграде к цијелости њезиној, зове се *евритмија*, а и тому су већ познати становити закони.

Најљепши је размјер н. п. једне собе, кад њезина ширина као и њезина висина изнашају двије трећине њезине дуљине. У обће царствује *златни крој* и у грађевној умјетности. Најкраснија и најсавршенија грађевина јелинска, *Партенон* у Атинама, доказује то очевидно. Овај прекрасни храм био је посвећен *дјевичанској Атини* (Минерви) наврх главице, *Акрополис* назване у Атинама. Мали примјер сличнога стила налази се у Бечу, *храм Тезеов* у пучком врту. — На истом мјесту у Атинама био је храм Посеидонов, драгостнога стила јонскога: Ерехтејон:

Најглавнија потреба наимарске умјетности јест дакле *складност у различностима*, чега ради је красна грађевна умјетност по Фр. Шлегелу названа *смрзнутом музиком*, јер њезини предмети чине такав узносит утисак на душу, као и какова красна музика (симфонија), у којој вјештаци назиру такођер подобе од гласовнога градива. Друго главно својство ове умјетности јест *племенита једноставност*, јер сувишан накит и претоварење с маленкостима, веома неугодно дира углађен укус. Треће својство јест *сврхисходност*, која је у обичнијем грађевинама први увјет, гдје се иде само за корнсти њезином. Сврха сваке такове грађевине мора да се види на први поглед.

Народ јелински слови и дан данас са својијех дивнијех наимарскијех умјетнинâ, својијех храмовâ, дворовâ, славолукâ. Његово наимарство ишло је, особито шта се тиче храмовâ, за драгостнијем, за јасности и милином. Римско наимарство тражило је својијем сводовима, да уподоби неизмјерност простора; готско пак високијем, оштријем звонницима као да сиже у небеса. Красан примјер готскога стила грађевнога има у Бечу: црква св-Стјепана, и нова црква завјетна (Votivkirche). — Кад човјек чита описе је-

линскијех грађевинâ, чини се да је управ немогуће, да је шта тако дивнога, тако естетично савршенога могао створити, има тому 2300 годинâ — тако мален народ као што бијаше јелински. Али останци те славе његове у развалинама онијех прекраснијех зградâ доказују нам у Грчкој и дан данас живу истину високога естетичнога образовања духовитога народа јелинскога. Његов начин красне грађевине служи на оглед читавому образованому свијету, ма да се покрај тога раби и римски, готски и византски начин грађевни.

Од особите красоте исто тако као накит, и као користна само подпора тешкијех бременâ служе *ступови*, од којијех су јелински ови: *дорски*, *јонски* и *коринтски*, затим је *римски*, *тоскански*, *мисирски* и т. д. Бољега разпознавања ради прилажемо овдје у обрису прва три реда ступова на оглед, први дорски, други јонски, а трећи коринтски; а остали су мање више овијем налични, изим мисирскога реда.

На први поглед разликују се ти редови ступовâ *наглавком.* Најстарији је ред ступовâ дорски; висина му има *седам* његовијех дебљинâ (промјерâ), мјесто наглавка има озгора најприје покривач у четврт одсјечен, затим олучак и облу гривну, а накомице је стабло ступа изолучено, и стоји без подножја на земљи. Јонски ступ познаје се са два увојка на наглавку налик на витице косе дјевојакâ јонскијех; висина му је *осам* дебљинâ. Коринтски ступ је најгиздавнији, управ велелијеп; наглавак му је накићен акантовијем лисћем, уз два увојка на сваком ћошку. Висином има *девет* својијех (такођер изолученијех) дебљинâ; римски ступ пак *десет* дебљинâ. Сви ступови узети су као обликовина, или дрво што у вис расте, па су и они доље дебљи, а горе све тањи (подмлађени). Дорски

СТУПОВИ.

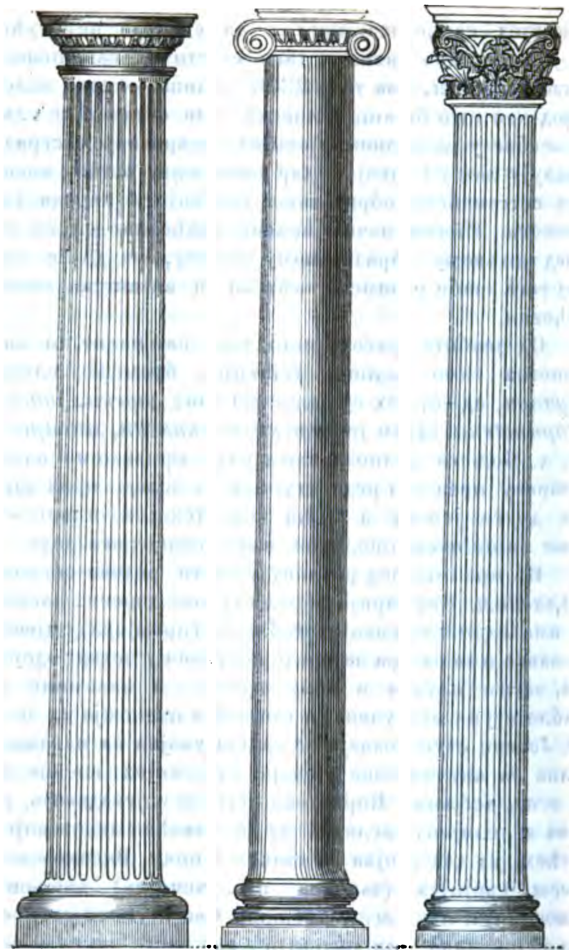

дорски. јонски. коринтски.

ступови узимљу се за сграде, гдје је чврстоћа, јонски гдје је милина, а коринтски гдје је велељепота главна сврха грађевине.

Дињем по ступовима лежи најприје *архитрав*, дебела греда, на овој *фрис*, попрјечне греде, између њих одушци (прозорчићи) с разнијем ситнијем накитом од камена у подоби бичије главе с роговима, коњâ, јунакâ, и. т. д. а над тиме *карнис*, вјенчаница. Над свим тијем стоји с приједа трокутно *прочеље* (Frontispitz), и оно накићено с полуузвиситијем вајарскијем подобама, које означивају опредјељење сграде.

Осим овијех правијех ступовâ има и *полуступовâ*, и четверокутнијех ступовâ с наглавцима свога реда.

Величанствене су кубе римскијех, талијанкијех и византинскијех цркавâ. И *старе* србске цркве, особито манастирске по Србији и понешто у Фрушкој гори, имаду красне кубе, у грађевинама из славне добе независности србске, које дан данас народу нашем на дику служе, и високи ступањ тадашње његове образованости доказују. Цркве у Раваници, Манасији, Студеници у Србији, онда у Високијем Дечанима од бијела мрамора, ова и с ружичастијем и сивијем заједно, па украшена грбом Немањићâ, двоглавијем орлом бијелијем и љиљановијем цвијетом. Гиљфердинг је описује као грађевину тако дивну и сјајну, да човјека обузимају узвишена чувства и милине са тога наимарства од особите јасности и сјајности. Та је црква као чудом Божијем до дан данас остала читава усред дивљега живља арнаутско-турскога.

Србски народ као сусјед, вјерозаконски брат и пјеснички рођак јелинскога, упућен је у обзиру красне грађевне умјетности на примјере и узоре јелинске, а задатак је нашијех наимарâ, да у склад доведу укус

јелински са потребама нашега времена и нашега повешто оштријега поднебља.

И наше обичне само користне грађевине, куће градске и сеоске, дале би се бољијем укусом градити без много већега трошка, као што се то већ почимље да ради и у нашем Биограду и Загребу. По селима пак не би требало запуштати народнога начина грађења кућâ на „чардаке", само би ваљало мјесто турскога, држати се више *швајцарскога* начина тијех грађевинâ *).

Толико нашијем наимарима; а мудром једно око доста.

Уз наимарство као оквир краснијех сградâ — да напоменемо овдје и умјетност оснивања перивојâ или парковâ, у обће баштâ од забаве. Ово красно вртларство рачунају некоји краснословци к сликарству и назвали су га пластичнијем сликарством, јер мјесто боје рабе се ту читаве хрпе растињâ (дрвећа, цвијећа), за да се њима уз умјетне пећине, ријеке, језера, рибњаке и сграде састави красна цијелост, као нарава пољепшана и оплемењена. Главно је начело ту оно, да се нарава не присиљава на оно чега нема. И ту мора све да одговара наравској истини, да све на близо онако буде, како се негдје ма и на далеко налази у нарави. Француски начин краснога вртларства, обрезивање дрвећа, нешто је ненаравнога, дакле некраснога. Далеко краснији је начин инглезки, по којему се држи више нараве, пошто се ту само наравске красоте узорно састављају, па сврха хармонијом и примјернима кон-

*) Баш би вриједно било потање разабрати нијесу ли чардаци управ старо-србски начин грађења кућâ, и нијесу ли га Турци примили од нас, као што су Мађари примили нашу народну ношњу, наш државни устрој и т. д.

трастима постигава, све дакако с обзиром на климатичне околности којега предјела.

И самртни вртови људски — гробља — мјеста су такова, гдје се даде нешто учинити да и они задовоље осјећању нашем естетичном. Покажите ми гробље ваше, одмах ћу вам казати, на којем сте ступњу образовања естетичнога, како ли почитујете мртве ваше.

2. Вајарство.

Овамо спадају умјетности пластичне у ужем смислу, које своје производе стварају у подоби округлој или полувисокој. Вајарство је дакле оподобљење краснога у простору, да је моћи дотичну умјетнину гледати и пипати као и жив створ који, овдје подобом представљен.

Оподобљење органичнога, и то у најсавршенијем и најкраснијем организму на свијету, у човјеку, то је главни задатак вајарства. Ово је вањска умјетност, по тому, што јој је подручје само површје тијела. Наимарство ради изнутра да оподоби свој предмет; вајарство пак ради противно, извана, докле допре до подобе; а за нутарњост његова градива не брини се оно. Али баш то је потешкоћа тога задатка, *да површје умјетнине мора да буде огледало њезине душе, њезина чина.* Умјетник мора ту да стоји сасвијем изван свога градива, па ваља *да га преобрази.* Највећу страст, најжешћи бол моћи је овдје оподобити, само ако су та чувства душевно у подоби основана. Како се у камену даду изразити и најжешћи болови тјелесни и душевни, види се на групку *Лаоконову*, у коме је представљен отац са два сина, како су их змије заокупиле, па им се свијају око тјелеса̂ и гризу их; страхота погледати. Ни ту не помаже мука цигло-

га опонашања нараве, него онај виши духовни живот, којега је збиља моћи указати умјетносћу вајарском и одкуда једино долази дражест таковијех умјетнинâ.

И ту мора да се пази на закон тежине, без да се тај смјер и мало опажа. Ваља подобу створити начином најљепшијем и најсавршенијем, без да се с градивом насилно поступа, и од њега захтјева оно, што не подноси. Вајарски умјетник има се држати овијех главнијех правилâ:

1) да оподоби племениту, на највишем ступњу органичнога биства стојећу нараву људску, у неком значајном и знаменитом часу рада свога. „Најдостојнији предмет образовнога представљења“ — вели Ф. Т. *Фишер* у својој естетици — „*јест подпуни мир и тишина душе и њезине тјелесне подобе.*“ 2) да изрази значај дотичне особе, да је моћи исти већ по њезиној подоби разликовати од другијех обичнијех људи; 3) да оподоби мировање или гибање у потребитој мјери; 4) да нараву узвиси до узора тако да племенити израз не избрише ни најжешћи бол, ни најјача страст, јер никада нема заборавити на то, да складносћу и племенитосћу подобâ ваља ублажити све неугодно; 5) да пази на оно што је естетично пристојно.

Вâс утисак пластике мора да се састоји у чистоћи подобе, с тога се у обће држи, да бојадисање вајарскијех подобâ не ваља, ма да је у Јелинâ и таковијех дјелâ на гласу било. Како су они такове подобе бојадисали, не зна се данас.

Најбоље градиво ове умјетности јест бијели мрамор, ал и ковина (гвожђе, мједо, злато, сребро) оловача, восак, дрво и т. д. раби се у ту сврху.

И у овој струци умјетности створили су Јелини узорнијех умјетнинâ. Њихове стаске (статуе) боговâ, бо-

гиња̂, јунака̂, умјетница̂ Вила̂ (муза̂) остати ће довијека узори умјетности вајарске, жалибоже разсијани по свијету, да једно за друго не зна.

Они су у сваком свом божанству уособили неко духовно својство: у Зевсу Фидијевом највећу моћ и достојанство; у Минерви разум и премудрост, у Поликлетовој Јунони величанство, у Фебу Праксителеовом свјетлост, у Херкулу Алкаменову јакост, у Афродити Клеоменовој смјерну драгост. Један од најкраснијех предмета̂ вајарства јест красота женска у подоби *Венере* (Афродите). Дивно је до какове висине се кадра попети ова умјетност, кад човјек мотрећи изразе височи и небесне красоте на таковој умјетнини, као сасвим заборави на драгости земаљске на подоби истој.

Тко није у стању да види умјетнине ове врсти по великијем градовима, може лахко набавити бар њихове снимке (свјетлописне слике) којијех је добити за неколико новчића̂ и у Бечу од најгласовитијех стасска̂ јелинскијех, римскијех, њемачкијех и т. д. Има и одливака̂ од садре (гипса) дости лијепијех и јефтинијех, као и онијех у малом израђенијех од мрамора или какове смјесе. У Загребу је међутим једна прекрасна умјетнина ове врсти, најљепше дјело Ферикорново споменик Бана Јелачића на коњу, у часу полазка свога с војском у Угарску 7. Септембра 1848; саливен од мједа; и вриједно је да ту иде наш свијет, да гледа ову нашу једину знамениту умјетнину вајарску која надмашава све бечке умјетнине ове врсти. Овај прекрасни споменик служи нашем народу у тројединој краљевини заиста на славу и дику.

Најкрасније умјетнине ове врсти јесу у животној величини, јер умаљивање таковијех предмета̂ изврже

се у ситнарију. С тога се појединости, као длаке у коси, зеница у оку, нема да израђива потанко.

Оваковe умјетнине дијеле се на опрсја, стаске, и грунке, затим на округло високо и низко узвисито. Има умјетника̂ вајарскијех, којима иде боље за руком прво него ли посљедње, и обратно.

За оцјењивање оваковијех умјетнина̂ важно је и то, како тко мотри коју подобу вајарску. „Тко хоће да образује свој поглед — вели Лемке — ваља да често и по дуље времена мотри које красно дјело пластично ма да већ на први поглед види, да је све лијепо, па ипак не може да схвати што је ту тако особитога. Нека не буде неузтрпљив, него нека свој поглед добро уједини на предмет мотрења, ни десно ни лијево: па ће мало по мало опазити, како мртви облик мраморни оживљава, како црте његове више нијесу тврде, него да се међусобно слијевају, па како се чини, да у тој подоби било живота стане да удара“.

Овамо броје се још некоје ниже врсти вајарске умјетности, именито резарство, бакрорез, мједорез, па разне подобе, особито ситне, у дрвету, кости, наду, обичном и драгом камену и т. д. Драго камење, на коме је изрезана какова ситна подоба на поли узвисита, зове се *камеје* (Cameen), а гдје је подоба урезана дубоко, зове се *геме* (Gemmen).

3. Сликарство.

Умјетност сликарска не ограничава се на оподобљење органичнога, или на красне подобе неорганичнога, него јој је задатак, да представи све из свê нараве начином привиднијем. Читаво царство појава̂ видљивијех присвојава ова умјетност области својој. Она ради само као с дахом од градива, с бојом, па

неће да представља само једну ствар, него више ствари у савезу. Сликар има да изумије виши духовни живот у својој умјетнини, па с тога мора да крије потешкоће тварне, и да средством свјетлости и боје створи свом предмету као етирску одору, по којој само слутимо узорнό и надчувственό. Његово дјело ваља да је изразито, али умјетност може да укаже духовнό само утолико, што је тијело огледало душе. Јединство простора, то је темељни закон сликарства.

Свакој доброј слици основа је обрис (нацрт), оно што су тијелу кости, које му дају чврстоћу, правац и подпору. Без добра обриса нема добре слике, ма да сам обрис без сликања не чини слике, јер обрис без боје, то је мелодија без хармоније, која да ју прати. Добро око најбољи је сликар.

Сврха је сликарева да нам покаже предмет као нешта истинитога, ал ипак не онако какав је, него како се указује у становитој даљини. С тога имају у правом размјеру стâти све појединости к цијелости, сјена и свјетлост примјерно освјетљењу, и т. д. Али баш око је велика варалица. Требало је дакле обрести од ока независне математичне законе разгледнијех одношајâ између ока и ствари које оно мотри, и та потреба дала је повод науци о догледу (перспективи). Тко год није слијеп, гледа догледно, т. ј. очињијем стожером (Augenpunkt); све је опредијељено у свом становишту; што је десно и лијево од управнога погледа, то се повлачи његовијем правцем, као што то учи наука о догледу; па ипак је више тисућâ годинâ требало, докле се подпуно спознала та истина. Наука о догледу дијели се на два дијела: 1) *зрачни доглед*, који нас учи, за колико су нам нејаснији удаљени предмети него близи, по тому што их заклања зрак између њих и нас; 2) *просторни* (линијски) доглед,

који нас учи, за колико је већи дотични предмет на прочељу, него ли даље у средини или отрага.

Сваки поглед пружа нам тим догледнијем савезом ствари јединствену слику, али ми то све не опажамо, а са шта? с тога, што човјек све слабо се сјећа нараве, него све хоће да изпреде из своје главе, мјесто да он када се ради о наравноме, црпи из отворене књиге, па да њу узме за вођу, а све друго само за средство к своме циљу. Наравност и истинитост и овдје је главна ствар, а наука о догледу подпомаже и оружа сигурнијем оружјем слабо око људско. Жива је истина, да је сликар с добријем оком кадар с малијем потезом указати какову пластичну подобу, као што то други с великом муком, ни средством сјене и свјетлости не би био кадар да постигне. Свакому сликару нуждно је да учи анатомију, т. ј. науку о нутарњем саставу људскога и у обће живинскога тијела. Који сликар не позна нутарњи устрој човјечијега тијела, па не зна ни за положај ни за радњу мишицâ, тај није кадар да обрисом правилно означи човјека у своме хитријем кретању, нити кад се у њему узколебају силе душевне. Он ће остати прави мазало, нити ће икада бити живота у сликама његовијем. Тко за умјетност ову нема дара, па уз то ни науке, тај нека се окани јалова посла. Красно приподабља сликар *Менгс* сликарску умјетност красној младој дјевојци, која се ослања на своју старију сестру: умјетност цртарску.

Сликарство је дакле умјетност оподобљења наравнијех или узорнијех предметâ на равном простору цртама и бојама, средством којијех, као и сјѐном и свјетлосћу, око се забавља, па уз сходно упорављење задовољава се естетичному чувству. Сликарство је живахније од другијех умјетностû посестримскијех, па

зато се од њега и захтјева много више у погледу избора, оживљења и оплемењења нараве. Сликару ваља да изабере само предмете такове, који су вриједни оподобљења, а његова је заслуга кад умије да уједини обрис с красном бојом.

Он има да раби боју наравну, без сувише ватре, што би као шарено у очи ударало, него све се мора да топи и прелијева једно према другом, а све по законима складности бојâ, о којој говорисмо горе. Шарање с много бојâ без свакога прелаза, доказује да сликар нема добра укуса.

Свјетлост подражава, сјѐна умирује, па с тога је племенита средина између обадвога *свјетлотамно,* у којему се састају различни бојани осјенци (тонови), као у складном јединству. Наравнијем и њежнијем прелијевањем сјѐне и свјетлости заведе се око, јер оно свјетлотамно указује најбоље размакнуће предметâ један од другога. Правилнијемра бљењем свјетлотамнога одликовали су се највећи сликари, као што је Рафаел, Тициан, Коређо, Рембранд и т. д. па тако у њиховијем дјелима нигдје није наћи само мрачнијех мјестâ.

Предмет сликâ мора да се смисли ново и изворно. Разпоређење слике има да буде јасно и да се разумјева без тумача. Важне подобе спадају у сриједу. У слици грунчаној не ваља једнака висина подобâ, него да буде на начин пирамиде или грозда, да се одмах види како је највиша подоба господар тога грунка. Све оштрине ваља уклонити, сви потези да су таласити, еле највише се тражи у сликарству грациозне милипе и угодности за око. У том обзиру служи за примјер красна слика Леонарда да Винчи „Света Вечера“, гдје Исус сједи за столом у средини, а апостоли у три грунка пра

столу, али се одмах види гдје је глава тога друштва, и како је све удешено према тој глави.

Израђење слике темељи се на правилности обриса, т. ј. на анатомичној, догледној и ванмарској истинитости, на наравном и угодном бојаном цвијету, на правилном разређењу и заклањању свјетлости, које свагда има да је образложено, а никада не смије да се пресјава (лепрша).

Сликарство се дијели по избору предмета на мирно живо, цвјетовно, садовно, марвено, сеоско догледно, и хисторично, па „al fresco“ — сликарство. Хисторично сликарство је најважније по тому, што се оно бави с човјеком у његовој савршеној дјелатности, па тако сједињава најплеменитију подобу с најживљијем изразом духовнијем. Портретирање је најнижи ступањ сликарства, еле му није други задатак до опонашања нараве; вјешт умјетник и ту има згоде, да изрази и душевно расположење особе.

Како је у правом умјетничком духу изведена красна слика кадра да нам очара дух и узколеба душу, види се на прекрасној слици ческога брата нам Јарослава Чермака „*Робље из Херцеговине.*“ Ова слика спада на прво мјесто, гдје се говори о нашем сликарству, ако не по сликару, а оно бар по предмету дивне слике ове, која би имала да се нађе у свакој честитој кући србској и хрватској. *)

4. Гласба.

Гласба је непосредно изражавање чувства средством гласовâ, дочим га пјесништво заодјева тек у ри-

*) Види образ 158 ове књиге. Ту слику добити је у финој парижкој фотографији при књижару Чермаку у Бечу (Шоттенгассе); а нема се да промјени са сликом, коју нетко продаје уз моју пјесму „Робље“ средством неповлашћена натиска и пафотографије.

јечи. Гласба је дакле појезија с неопредјељенијем, неартикулиранијем гласовима, и кадра је да изрази, као слутњом, најдубља и најњежнија осјећања, која се ријечима никако изразити не могу. То је језик отајствени срца и душе, и красно каже опет Шиллер о гласби: „Животом дише умјетност ва̂јарска, пјесник ваља да има духа; али Полихимнија само изражава душу."

Живаљ, у којем се обража̂ва глас, јест *зрак*. Без зрака није гласа, пошто глас није друго, већ језик зрака, којијем се он јавља, кад се потресе овијем или онијем средством. Кад тко викне, кад тко лупи чиме о што, кад пушка пукне, кад вихар дуне, кад дирнеш жицу од гусала̂ или од гласовира, све то заљуља некоји дио зрака, па га стане зука. Ово зујање је јаче или слабије, како и колико пута̂ се потресао зрак трепетањем или дрхтањем дотичне ствари, н. п. жице од гусала̂. Знаност знаде већ да докаже и број трепетања које жице при сваком поједином гласу. Тако ће ударена жица на гласовиру морати управ 430 *пута̂ у једној секунди* да се потресе и да исто толико пута̂ заљуља или заталаса зраком око себе, за да ми чујемо музикални глас А. Музикално употребиви гласови заузимљу од 30 до 4.000 зра̀чнијех таласа̂, дочим се слабији гласови веома слабо, а изпод десетак потреса̂ већ за наше ухо ни мало не чују. Они преко 4.000 потреса̂ опет тако су оштри и неугодни, да их у гласби употребити није. Јакост кога гласа зависи од замашности (ширине) зрачнијех таласа̂, јер чим су шири, тим јачи глас. Ал и сваки, ма једнаки глас, различан је по нарави средства или особе, од куда произлази, а то се зове боја гласовна. Дрво гласи иначе него ли ковина, или жица од цријева. Не разликује се само свирала од трубље, него и једна свирала од друге, ма да обе свирајући становити глас, заталасају зраком

посве једнако за исто вријеме. Нека стотина пјевачâ запјева исти глас, ипак ће се чинити, да је стоврстан онај исти и једини глас. Осим посебности свакога пјевача долазе ту у обзир и обћи редови од *баса, тенора, алта* и *сопрана*.

У текућем реду гласовâ опредјељенијех по њиховој висини и низини, има становитијех ступањâ, а сваки ступањ раздјељен је опет у себи по становитијем размјерима. Из тијех гласовнијех одломакâ зиђе се свако дјело музикално. Сада је обће примљена седмогласна љествица гласовна. О томе уче посебне науке о музици и слагању музикалном.

Ето дакле од куда гласбеном умјетнику градиво за његове умјетнине. Горе већ рекосмо како се умјетнине наимарске називљу смрзнутом музиком; ми би назвали умјетнину гласбену *сградом гласовном*. Гласбеник је ту гласовни наимар, који је замислио и израдио основу гласбене сграде, свирачи и пјевачи су му аргатари; а мале ствари може један и основати и извести. У гласбеном дјелу указује нам се прозрачна сграда, у којој видимо јасно све саставине њезине, и с тога мора да је ту сваки глас чист, јасан, и слиштан, ма колико их стотинâ било, да у слози ту дјелују. Ту морају да се слажу сви одношаји гласовни онако, као што се слажу одношаји просторни у наимарству. Гледајући коју красну сграду, цркву, двор, судимо из вањске подобе на чврстоћу и правилно слиштање градива у унутарњости зидовâ. При гласовној умјетнини стојимо у сред ње, па красота њезина пролази око нас и изнад нас, мотрећи слухом нашијем (на мјесто оком) како се у исто доба тек зиђе и слиштава сграда гласовна. Вјештак ће ту одмах опазити сваку погрешку, сваки недостатак, сваку нескладност, исто онако, као што ће то већ оком да опази наимарски вјештак сваку

погрешку и нескладност, сваку избочину или сувишни ћошак у којој грађевини. У великој вреви гласовнога зидања запиштати ће сваки нечисти глас и увриједити нам ухо, као нешта странога, што овамо не спада. То је онако, као да тко зиђе двор од бијела тесана мрамора, па да се нађе тко да постави негдје у том зиду мјесто тога градива какав неотесан црн или црвен камен, којему ондје никако мјеста није. С тога има сваки глазбеник да буде прави наимар, или барем образован каменар, а никада пак само прости зидар *).

Велика је разлика у својствима и значају поједининјех оруђâ гласбенијех. У арфи вјетровној гласбеник је вјетар, мамећи из ње гласове нараване, али вјештому уху људском дивне и чини се врхунараване. То је гласба наравна, па и не може се да рачуна у врст умјетнинâ. При оргуљама ради такођер вјетар, али ту већ помаже човјек; он равна и реда наравне силе, ма да особно на њих не дјелује. Особити чар и голема снага указује се у том оруђу гласбеном. То је гласба за велике просторе, и као што олуја у зраку надгласи пјевање људско, тако и сила вјетра из оргуљâ. То је осим гласа људскога гласба једина, која је прикладна за Божију службу, и само звоно још пристаје донекле уз оргуље, јер и то је гласба, разлучена сасвим од људске особности. Виолина је најнеспоснија гласбено оруђе у невјештој руци, а најмилогласније, најслађе, најњежније и најчистије у вјештијем рукама; њезин глас је и најближи гласу човјечијем, и краљица је међу гласбеним оруђем. Гласовир су приподобили бакрорезу напрема бојаним сликама богатије сложене гласбе разнога оруђа гласбенога. Овдје су гласови сви готови, само их ваља

*) Ленке (о гласби).

погодити, и с чувством ударати, иначе је проста звека. Наше народне гусле саме за себе не ваља бројити међу гласбена оруђа, него узимати само као спроводно оруђе гласбено народне пјесме, коју оне прате. Тко од гусалâ захтјева више, тај се дакако превари, али све није за свашто. И овај начин пјевања народнијех пјесамâ јуначкијех, напола пјевање а напола говорење (recitativ), нема се сматрати за пјесму, иначе је дакако самогласна (monoton), него управ само за врст рецитатива. Тако су и Јелини пјевали своје народне пјесме јуначке. Али наћи ће се с временом и какав србски Паганини, који ће можебит гуслама такођер творити чудеса, као и талијански на једној жици виолине.

Глас човјечији у пјесми најкраснија је гласба овога свијета, и разликује се од сваке друге гласбе по тому, што је гласба ове врсти к једну и говор људски. Гдје тога није, као при звиждању, њемачком јодлању и т. д. ту се врста и глас људски само међу справе гласбене. Пјевачи и пјевачице славе се дан данас више него икоји други умјетници. А са шта? Јер ова умјетност највише је кадра непосредно угријати и узнијети људско срце до милине и блаженства истога. Глас човјечији најближи је од свијех гласовâ нарави људској, и тако је он већ по нарави цар у гласбеном свијету. У опери је сједињено пјевање с музиком, с глумством и с пјесништвом, којему је гласба дакако подчињена, пошто оно пружа предмет и обрис, гласба пак боју и сјену у свијем потанкостима.

Висином и низином, брзином и спорошћу, мехкоћом и јакошћу гласовâ, како иду узастопце један за другијем, изражава пјевач наравно чувство своје савршенијем благогласијем, које *мелодијом* зовемо и која редовнијем и угоднијем слиједом гласовâ сачињава гласбену

цјелину; а њој је противно *злогласије* (диссонанција). Ну ако и јест у мелодији већ читава музика, ипак јој је нуждна *хармонија* до савршенства. Она није друго до ли редовито угодно складно слагање више гласовâ, који се заједно састају. Како гласови у погледу трајања и брзине слиједити, и *такт* или гласбени *ритмус* образовати т. ј. како се неке редовите угодне, гласовне дуљине измјењивати имаду, за то је наука коју *ритмиком* називљемо. Најнижи раздио слиједа гласбенога времена јест *такт*.

Из свега тога увиђамо, да сврха гласбе није само вјештина у грохтању или у брзини прстâ, када се они — како вели Фишер — помаме при свирању које гласбене справе, него изражавање некога красногa замишљаја чувством и духом до такове савршености да нам гласба опоји и занесе до блаженства душу, све угоднијем предмету прикладнијем гласовима, онако, као што то чини појезија својијем говором узвишенијем и племенитијем. Талијанска пјевачка школа иде више за вјештином пјевaћијех органâ гласбе, него ли за умјетносћу нетом, дочим њемачка и славенска гласба удара противнијем путем, особито гдје се ова посљедна држи темеља гласбе народне; дакле овакова, гласба пружа далеко више праве умјетничке милине и насладе него ли прва.

Наш задатак у гласби има да буде: 1) да његујемо само праву класичну гласбу инијех народâ; а 2) да покрај тога у очевидност поставимо све наше народно гласбено благо, скупљајући праве народне напјеве, онаковом вјештином и пажњом на изворно народну струју гласбену, како је то чинио *Вук* у погледу народнога пјесништва, а *Кухар* (Кох) из Осјека славно започео у погледу народне гласбе наше, те би га ваљало и од стране србства подпомагати колико се како може;

а 3) да се нове гласбене умјетнине творе само у духу народне гласбе наше, и у обће славенске.

5. Говорништво.

Има сада краснословацâ, који говорништво и не броје међу красне умјетности, по томе, што оно обично има неку посебну, практичну сврху, а некоји хоће да спознају прави значај красне умјетности само у томе, што тобоже умјетност нема никакове сврхе, него да је биће њезино само живот у најсавршенијем и најслободнијем дјеловању без праве сврхе. Кажу нарочито: „Кад Димостен наговара Атињане да попану оружје проти своме непријатељу маћедонскому, истинабог, намјера му је племенита, али он има свој смјер, душа му је узбуњена од страсти, па дубока жалост обузме га, када види, да громовити глас његов није кадар, да заведени народ наговори, нека ради за обће благостање своје. — Гдје је ту слободна игра маште, непомјешана чиста допадност на красноме, истинитоме и доброме?“ — Говорништво је, кажу, племенита, добротворна, обћекористна умјетност, али *красна* умјетност није, као н. п. наимарство, вајарство, сликарство, гласба, пјесништво и глумство.

У таковом мудровању не можемо да нађемо што друго, до ли познатога учењачкога мудровања, које обично свагдје и посвуда све анализира, разствара и руши, а мало тога зиђе творном синтезом духа. То мудровање све дијели душу од тијела, а дух од душе, ма да у истину све стоји у савезу, нити се даде у животу разлучити без штете друга свога. Ако и није баш значај умјетности, да иде за крухом, т. ј. да има изкључиву, опредјељену и навалице натакну-

ту сврху, ипак не може се рећи, да је без сврхе друге, осим једине красоте. „Пјесници хоће да користе или да веселе; али онај жање најбољу награду, у којега се нађе обоје заједно" — вели римски пјесник *Хорац*. Бар мало је, веома мало таковијех умјетнинâ, у погледу којијех се то тврдити може, а најмање би се могло наимарство рачунати међу красне умјетности, које мало гдје шта ради без некоје праве практичне сврхе.

Ако није више говорништво красна умјетност, тада би могао сватко бити говорником, имао тому не имао посебнога дара од постанка.

По нашему мњењу баш је ово главни значај красне умјетности, што се сваки умјетник, па и говорник као такав родити мора. *Што не умије сватко да изведе него само гдјешто, уз особит прирођен дар више надахнућем него ли вјештином људском, то је,* по нашем мњењу, *умјетност.* А ово знамење небесно носи на челу своме и говорништво, еле није ли доста људî учениjех, разумнијех, паметнијех, па није кадар да јавно изрази живом ријечи своје красне и узвишене мисли, које ће други без сваке муке просути као из рукава, те уз мало помње створити ће живом бесједом не само логично правилну, него управ и бесједно кићену зграду, која је дакако нешто трјезнија у основи својој, али у изведењу служи се великијем дијелом средствима истога пјесништва.

Ми схваћамо дакле говорништво као други краснословци, који веле, да је то умјетност, којом се изражавају мисли живом бесједом и некијем узвишѐнијем, умјетније основанијем начином, ма да се не прелази у погледу вањске направе и накита говора сасвијем на поље пјесничко. Говорништво је дакле украшивање говора као више средство саобћивања нашијех поми-

шљаја̂. Оно не иде само за бесједом разумно̂м и логичном, него настоји да је заодјене у одору красну, сабо{ ну, светчану, узвишену, како се то пристоји свијету на видику, на мјесту погледну. Да тому није тако, могла би се свака бака назвати говорником, еле много говорење само по себи, без основе, без реда и накита још није говорништво.

И ту се хоће као и код другијех умјетности̑: *основе*, *разпорећења* и *изведења.*

Шта се *основе* свакога говора тиче, ваља говорнику најприје добро знати о чему да говори, и у којем пространству, па добро разабрати одношај дјелова̂ к цијелости говора, да сувише не троши ријечи̑ на маленкости, да не дуљи бесједе без нужде. Пошто говорник хоће да некога увјери о нечем, мора и сам да буде увјерен о предмету говора, јер се свако увјерење темељи на непосредном осјећању истине, па нитко није кадар другом да даде оно, чега не посједује и сам. Ваља све казати начином логичнога реда, начином достојанственијем, краснијем, разумнијем и разумљивијем, а не мјешати све као сламу и сијено, започевши отрага или са средине мјесто с прijеда, па не пазећи ни на ред логични ни временословни. У добру говору мора да је неки свијетли стожер, око́ којега се сва бесједа окреће.

Разпорећење односи се 1) на *увод*, гдје ваља на кратко споменути предмет и његову важност, да се тиме обрати пажња слушаоца на ствар; 2) на *разложење*, гдје треба обширно разложити и разјаснити предмет, о којем је ријеч; ако је што хисторичнога, ваља све редом временословнијем изприповиједати, без прескакивања, тако да се све подпуно разабрати и схватити може; 3) на *образложење*, а ту ваља споменути и поредати доказе, који су кадри да дјелују на

разум и вољу слушалацâ; 4) ваља и на *чувство* слушаоца учинити кратак јуриш, или тиме, што настоји да пробуди саучешће за своју ствар у срцу слушаоца, или што гледа да свога противника учини смјешнијем пред слушаоцима, што је вишепут од великог утиска; 5) на *концу* свога говора скупи говорник и спомене све главне точке бесједе своје на кратко, па одсјече бесједу некојијем важнијем разлозима, и закључи живахнијем ријечима, које доказују подпуно увјерење о праведности и истинитости предмета свога. Лутеров савјет младом говорнику: „*Ступи черсто напријед, отвори добро уста, па престани наскоро*“ — садржава у себи врло корисно начело, које би ваљало да сваки говорник на уму има, еле досадно је слушати смишљање и намјештање голијех ријечи̂ на виле на куле, гдје је ствар већ доста јасна.

У погледу начина *изведења* говора ваља памтити, да красни говор стоји између говора свагдашњега, обичнога, и говора пјесничкога. Први задовољава, ако је правилан шта се тиче језика, другому пак треба живахности и разгледности; али говорнику треба једнога и другога, да увјери разум и да гане чувство. На вољу му стоје и све цвјетне подобе говора пјесничкога само не смије да рабн пјеснички слог и срок, што никако не иде у његову област.

Говори се луче на *низке*, *средње* и *узвишене*, затим 1) на *свјетовне* (политичне, судовне, ласкаве, војничке); 2) *свећеничке* (вјерозаконске, хомилитичне, посмртовне, вјенчане и т. д.) 3) *поучне*.

Шта се самога језика тиче, има говорник исто тако као и глумац, да бесједи језикословно правилно, да нагласује ваљано, и пази на потребите одморе. У красном говору (декламовању) ваља да разликује, да ли говори о својој особи, дакле да ли изражава своја

чувства, *лирично*; или приповиједа, да ли му је дакле говор нарави *епске;* или наваћа само говор трећега *драматично.* По размјеру читања, декламовања, проповиједи или глумске игре, и по самому садржају говора равна се и држање тијела, лица, руку т. ј. миг и крет, за што има такођер наука посебна.

6. Пјесништво.

Као што свака друга умјетност има своје градиво, из којега твори своје умјетнине, имаде пјесништво своје у говору људском, па тако је умјетност пјесничка сродна с умјетношћу говорничком. Ал ипак разликују се од оне у велике, јер прва је као зрио човјек трijезна, озбиљна, практична значаја; а друга је вазијек као младић занесена, весела, страствена, пуна узорâ, наде и надахнућа.

Поредај неки број појмовâ, па их свежи међусобно у цијелост; или савиј од какове коване жице вијенац: *то си мислио.* Поредај пак уз ту жицу разлика свјежа и мирисна цвијећа, све једно према другом по законима складности бојâ и величине свакога цвијета, па тако савиј овај кићени вијенац: *то си извео пјесму.* Прави пјеснички говор пун је краснога бесједнога цвијећа, па с тога је и моћи мало не сваки стих добре пјесме насликати. Све је ту живо, све пластично, све оподобљено, ништа мртво, сухариково или абстрактно.

Пјесништво је у обће много налик на сликарство. Али то је ипак предност сликарства пред њим, да сликарство предочива читав свој предмет на један пут, а пјесништво не може тако, него само узастопце, ријеч по ријеч. С тога баш и не смије пјесништво да иде тако далеко, као да би хтјело да оподоби који

предмет попут умјетности образовне (наимарство, ваjарство, сликарство).

Пјесништво је дакле оживотворење којега замишљаја у сходној красној подоби средством узвишена, племенита и цвјетна говора. Њему је као и свакој другој умјетности врело у духовно-творној сили ума човјечијега, и зове се на кратко *умјетност, која ријечима красне узоре ствара.* Она се вија између неба и земље, јер спаја земаљско с небеснијем, коначно с безконачнијем. Њезина је област царство мисли̑. Красно говори о пјесничкој умјетности Шиллер:

Није свезе да ми крила стеже,
Слободно се простором узвијам,
Неизмјерно царство ми је мисо̑,
А бесједа оруђе крилато.
Све што небом и земљом се креће,
Што нарава у потаји снује,
Све то мора да ми се одкрије,
Слободно је у свему пјесништво.
Па да тражим колико ми драго,
Најкрасније на овом је' свјету
Красна душа у подоби красној.

Као што говорник хоће да докаже разуму, тако хоће пјесник да докаже срцу, па служи се средствима, која му пружа помишљај у подоби красној. Он зиђе своје куле говором краснијем, цвјетнијем, узорнијем. Али тај његов говор мора да је к једну и пун духа, красна узвишена смисла. У пјесничком дјелу мора да остане нешта паметна и разумна и онда, када му сасвијем разчијаш све цвијеће из којега је састављено, као кад би изтресао из цвјетна вијенца зрелога сјемена, што је сазорело у цвијећу његовоме. Гдје тога није, па гдје нијеси кадар да нађеш никакове ми-

сли у којој пјесми, па да је кажеш и простијем ријечима, то је знамење, да су биле само голе ријечи, пљева без икаква зрња.

Живо сбивање нечега мора да је жгарица пјесме. Живот, којијем пјесник хоће да надахне творове своје, мора да има своје врело у неком замишљају, а тај може само да буде виши начин мотрења свијета. То се зове пјесништво, и оно мора да изражава такове мисли и осјећања, која уздижу успомене живога свијета до праве узоритости. Као што рекосмо горе, сврха пјесништва није само да забавља и весели, него такођер и да подучава, и да побуђује на све краснó, истинитó и добрó, да оплемењива ћуд људску, да војује проти свему што је неваљало и зло; заклети је непријатељ сваке неправде и свакога тирјанина.

„Прави и користни појета — говори руски критик Д. И. Писарев — ваља да зна и разумије све, што у једно доба занима најбоље, најумније и најпросвјећеније представнике његова вијека и народа. Подпунце разумијевајући дубоки смисао сваког покрета друштвенога живота, пјесник као човјек страстан и раздражљив, без изговора ваља да свом снагом својега бића љуби оно што му се покаже добро, истинито и красно, и да светом и огромном мрзосћу одбија ону огромну масу ситнијех и безпосличарскијех глупостȋ, која смета замишљајима истине, добра и красоте, да се претворе у тијело и крв, и да се обрну у живу истину. Та љубав, неразлучно свезана с том мрзосћу, и састављa и ваља да састављa у правога појете душу његове душе, једини и најсветији символ свега његова бића и све радње његове. „*Ја не пишем мастилом, као остали*," говори Берне, „*него пишем крвљу срца свога, соком живацâ својијех.*" Тако и никако друкчије и ваља да пише сваки писац. Тко друкчије пише, боље

му је шити чизме и пећи лепиње. Појета је најстраственији и најраздражљивији од свијех писацâ, па зањ највише и вриједи оно правило. А да би тко узмогао у истину писати крвљу срца свога и соком живацâ својијех пријека му је потреба, да љуби и мрзи безгранично и из подпуне свијести. А потребно је много мисли протурити и много сазнати, да би се могло љубити и мрзити, и да би та љубав и та мрзост остале чисте од сваке сумјесе личне користи и ситничарске таштине. Па кад је све то учињено, и кад је појета својим силнијем умом схватио сав велики смисао човјечанскога живота, човјечанске борбе и човјечанске невоље, кад се задуби у узроке, кад ухвати силну свезу међу појединијем појавима, кад схвати шта ваља, шта ли се може чинити, у коме правцу и којом снагом ваља радити на ум читалацâ, онда стварање без циља и без воље постаје зањ сасвијем немогућно. Друштвени задатак његовога живота и његове радње не да му се ни часка смирити; тај га задатак мами и привлачи; срећан је, кад га види пред собом као ближе и јасније; долази у усхићеност, видећи да и други људи разумију страст која њега мори те и сами с дрхтањем наде, која их чисто топи, гледе на далеко, на тај исти велики задатак; он страда и пролијева му се жуч, када се задатак изгуби у магли човјечанскијех глупостî и када му околина пође натуцајући, једно друго потискујући с правога пута. А ви сте, господо естетичари, ради, да се таки човјек, прихватајући перо, претвори у торокљива младића, који ни сам не зна, што и рашта зборе ружичне му уснице! Ви сте ради, да се он тек онако, *ни за чији рачун, забавља шареним сличицама своје маште и то у оне велике и освећене тренутке, кад се његов силни ум развије у процесу стварања, лијући у умове про-*

сли у којој пјесми, па да је кажеш и простијем ријечима, то је знамење, да су биле само голе ријечи, пљева без икаква зрња.

Живо сбивање нечега мора да је жгарица пјесме. Живот, којијем пјесник хоће да надахне творове своје, мора да има своје врело у неком замишљају, а тај може само да буде виши начин мотрења свијета. То се зове пјесништво, и оно мора да изражава такове мисли и осјећања, која уздижу успомене живога свијета до праве узоритости. Као што рекосмо горе, сврха пјесништва није само да забавља и весели, него такођер и да подучава, и да побуђује на све красно́, истинито́ и добро́, да оплемењива ћуд људску, да војује проти свему што је неваљало и зло; заклети је непријатељ сваке неправде и свакога тирјанина.

„Прави и користни појета — говори руски критик Д. И. Писарев — ваља да зна и разумије све, што у једно доба занима најбоље, најумније и најпросвјећеније представнике његова вијека и народа. Подпуно разумијевајући дубоки смисао сваког покрета друштвенога живота, пјесник као човјек страстан и разд
љив, без изговора ваља да свом снагом својега бі
би оно што му се покаже добро, истинито и
да светом и огромном мрзосћу одбија
масу ситнијех и безпосличарскијех г
та замишљајима истине, добра
творе у тијело и кор
љубав, неразл
и ваља да саст
једини и нај
радње његов
ли"
с
н

му је [redacted] -
из-
ци-
мо
а и

мисли проту[illegible] љају
бити и мрзити, [illegible] мета.
чисте од сваке [illegible] језик
таштине. Па [illegible] зе, ту
својим силнијем [illegible] каже:
вјечанскога живота, [illegible] *руже*:
невоље, кад се [illegible] *ломи* те
свезу међу појединим[illegible] ечи, које
шта ли се може [illegible] маду своје
ваља радити [illegible] дје се једна
и без воље пост[illegible] ша на нешто.
вени задатак његов[illegible] да буде некога
да му се ни час[illegible] дотичне ствари.
влачи; срећан је [illegible] *аменит* мач. *Ме-*
и јасније; доли[illegible] нешта тјелеснога на
људи разумију [illegible] ли обратно: *грозовито*
дрхтањем [illegible] а друго духовно: *Отац*
на тај [illegible] мо) или од чега тјелес-
се [illegible] *златне витице*, (увојци).
[illegible] у мени. *Прилика* (парабола)
[illegible] гдје се дотични предмет задр-
[illegible] нешто друго сравњива. Исус
[illegible]орно у прекраснијем приликама. У
[illegible]одуљеној метафори, стави се срав-
[illegible] предмета сасвим на мјесто његово.
[illegible]лучује *прилика* по томе, што је ова
[illegible] живота истинитога. *Просопопеја* пак
[illegible] нека ствар оживљава, уособи (персони-

стијех и мрачнијех људй читаве потоке свјетлости и топлоте. То никад не бива, нити може бити. Човјек, који се руком прихватио дрвета познања добра и зла, неће никад умјети, и што је важније, не ће никад хтјети повратити се у растињско стање првотне безазлености. Тко је схватио и цијелом дубљином узколебане душе осјетио разлику међу истином и заблудом, онај ће, с вољом или преко ње, у сваки свој створ метати мисли, осјећања и тежсња вјечне борбе за истину. И тако, по мом мишљењу, прави ће појета прихватајући перо, најприје дати себи оштар и јасан рачун о томе, *каковому ће друштвеному задатку тежити нови створ његов, каков уплив ваља да изведе на душу читалачку, какову ће им свету истину доказати својим жарким сликама, какову ће штетну заблуду у коријену подровати.* Појета је или — велики бојник мислй, витез духовни без страха и пријекора, како вели Хенрик Хајне, или ништави чанколиз, који весели друге ништаве чанколизе ситничарскијем играма и звиждањем својим. Нема ту сриједе! Појета је — титан што потреса горе вјечнога зла, или црвак, који се премеће по прашку цвијетака̂. То је страшна психологична истина!“

Превелик је дио пјесништва на упитомљењу људскога поколења. Пјесник мора бити кадар, да изрази мисли свачије, и да то погоди тако красно и привидно лахко, да сватко помисли: „Та и ја бих то тако био рекао.“

Ал истина је жива, да је лагље разумјети сваку другу умјетнину, него ли кадикад малену коју пјесму особито онда, *када је она једноставна, без много пјесничкијех слика̂, без бесједнога накита и изабранога благогласја.* Такову пјесму разумије само онај, у кога је образовано и углађено духовно чувство

да ту разабере красно живо и узорно. Такове су многе наше народне и оне учењачке пјесме, које се изводе на народну. На против тога мисли човјек кадикад, да чита Бог зна како красне појезије, а кад тамо оно ти није друго, до ли празна зановетања без духа и правога смисла.

Језик пјеснички мора да буде свагда помишљају сходан и прикладан, да се слаже с духом предмета, еле му је чувствена подоба његова. Пјеснички језик је бујан, цвјетан, кићен. Гдје ће други рећи: *сузе*, ту ће пјесник рећи: *роса од очију*; гдје други каже: *красно лице*, пјесник ће рећи: *красна лица руже*; онај говори: да *љуби* то *лице*, а овај: да *ломи* те *руже пољубљајима*. Оваковe цвјетне ријечи, које само замјењивају друге говора обичнога, имаду своје обично грчке називе, као што су *тропи*, гдје се једна ријеч узимље у другом смислу и пренаша на нешто, к чему баш не спада; али ту мора да буде некога сродства између пренесене ријечи и дотичне ствари, н. п. *оштар* језик, *тупа* глава, *пламенит* мач. *Метафора* је оно гдје се преноси нешта тјелеснога на духовно, н. п. *крман државе*, или обратно: *грозовито* море; или од чега духовнога на друго духовно: *Отац муза̂* и *слуга памети* (писмо) или од чега тјелеснога на друго тјелесно: *злашне вишице*, (увојци), *злашна коса;* крв *кипи* у мени. *Прилика* (парабола) јест таково сравњивање, гдје се дотични предмет задржи, па се с њим само нешто друго сравњива. Исус Христос је много говорио у прекраснијем приликама. У *алегорији*, као продуљеној метафори, стави се сравњено̑ као слика предмета сасвим на мјесто његово. Од *басне* се разлучује *прилика* по томе, што је ова свагда узета из живота истинитога. *Просопопеја* пак је оно, гдје се нека ствар оживљава, уособи (персони-

фицира) н. п. *ђаво* освете, или: развалине града *зову* младе јунаке на освету; или: облак *пријети* громом; глад га ломи. *Метонимија* (промјена имена) такова је замјена појмовâ, који стоје у неком савезу и одношају међу собом, пак их је моћи лахко наћи сродством замишљајâ, када се мјесто имена ствари, каже за *узрок* њезин, н. п. *облаци капљу благословом*; знамење мјесто предмета, н. п. *ловор* задобити; градиво мјесто саграђенога, н. п. *гвожђе* мјесто мач; — мјесто или доба на мјесто предмета, н. п. *заклао* га Травник; *изјела* га ноћ; — или савременó мјесто ствари саме, н. п. *дан* садовски стајао га живота. *Синекдохе*, кад се цијелост узме за један дио, н. п. *пусте зидине* Рима показују нам живу *прошастност*; — једно за много, н. п. *човјек* се вавијек нада; — својство мјесто особе, н. п. *безгрешност* гане свако срце.

Сатира шиба лудости и слабости људû и поједињијех сталежâ. *Иронија* је супорност између ријечи и мисли, јер се смјера противно од онога што се говори. Чини се да хвали, а он ти куди. *Сарказам* је већ горко ругање. *Хипербола* сувише претјеравање у величању или куђењу, умаљивању. У *пародији* задржава се подоба, које озбиљне пјесме и т. д. па се подметне сасвим други шаљиви предмет. У *травестији* пак задрже се главне мисли и подоба озбиљне пјесме или приче, па се предмет донекле само преиначи, подмећући некому лудорије и обичаје, да је смијешан. *Анафора* зове се оно, када више узастопце једна за другом слиједећијех изрекâ почимље све с једном те истом ријечи; — *епифора*, када се реченице докончавају таковом ријечи; — *асиндетон*, када се изпуштају савезне ријечи: и, па, те, такођер, и т. д.

„Пјесништво нам преставља — вели Езер *) — велељепоту прољећа, разкошје топле ноћи љетве, узвишену красоту горскијех висинâ, тако живахно, као да је све пред нашијем очима, и као да би ми то овај час доживили били. Оно даје да бјесни олуја страсти, оно води нас у вреву градску, у тихоћу планинску, на широко море. Оно описује различне људе по нутарњем и вањском бићу њиховом, тако лично опредјељено, живахно, пластично округло, као да би их извајао вајач. А за све то не треба пјесништву ни боје, ни платна, ни мрамора, него само ријечи̂, С њима се обраћа пјесник управ к духу нашем, а изречени глас није друго до ли средство, за да сходне помишљаје пробуди у души нашој. Ако и јест дакле појезија најдуховитнија од свијех умјетности̂, ипак није она као ни друге умјетности разлучена од свијета чувствености. Пјесник ваља да умије заодјенути све помишљаје своје у слику, и положити̂ своја осјећања у предмет, гдје му се нутарњост претвори у спољашност, и најтајнији живот срца одкрије. Мисли и осјећања ваља да се привиде савршено у ријечи, а замишљај мора да се укаже у слици; тада је красно, тад је ту појетичнога ужитка, и подпунога задовољства естетичнога. Кад није тога јединства, гдје се стапља нутарње и спољашње, дух с душом: тада не помажу саме надуте ријечи, не помажу мјере словкâ и срока, све слике и лијепе реченице (фразе).“

„Појезија, — говори славни повјестничар њемачки *Роштек* — најдрагоцјенији дар неба, довела је људско поколење пријатнијем путем до човјечно-

*) „Briefe an eine Jungfrau über die Hauptgegenstände der Aesthetik“ Leipzig 1870 11. Auflage.

сти, свладавши дивље страсти, пробудивши високе слутње, одхранивши племенита чувства, и наговјештавуајући милијем гласом озбиљне науке премудрости и крепости.“

И у пјесништву ваља такођер пазити на *замишљај*, *разпоређење* и *оподобљење*, о чему има посебна наука, коју зову *појетиком*. Разна својства појетичнога цросуђују се у обће по ономе што је горе казано о својствима краснога и ружнога.

Говорисмо о битности, или духу пјесништва. Да сад разматрамо *нутарњу* и *вањску подобу* његову. У погледу *нутарње* подобе или саставине пјесничкијех предмета̂ ваља нам најприје примјетити, да између пјесништва и гласбе има нешто сличнога, на име што у гласби имаду *тактови*, а у пјесништву *стопице*. Тај ритам или некоја редовита мјера гласова̂ и ријечи̂, што се све повраћа и понавља — веже попут чувствене свезе пјесништво, гласбу и плесну игру. Као што наше било неком становитом повратном мјером биљежи ток наше крви, а корак ход наш, тако захтјева и живо чувство краснога неку повратну мјеру у сваком предмету везанога говара пјесничкога. а то су *стопице*, из којијех се *стихови* слажу.

Стопицама зове се неки број словка̂, које зависе у погледу њиховога бржега или спорјега изговарања од неке мјере. Тако су стари Јелини и Римљани мјерили или вагали словке по *наравној* или односној дуљини и краткоћи; а у новијем језицима више се словке броје, него што се мјере и важу; али опет раби се и једно и друго заједно. С опредјељивањем ове пјесничке мјере и сличнијем предметима бави се *прозодика*. Тијех стопица̂ има од двије до пет словка̂, па хоћемо овдје да ставимо на оглед некоје најобичније уз њи-

хове називе грчке. Знамење за дугачку словку јест ово, — а за кратку ◡, за двојбену пак ⏓; дакле:

Трохеј	– ◡	и. п.	душа
Јамб	◡ –	,,	уздах
Спондеј	– –	,,	драга
Дактил	– ◡ ◡	,,	војвода
Анапест	◡ ◡ –	,,	изабран
Молос	– – –	,,	љеп млад благ
Коријамб	– ◡ ◡ –	,,	звјездице сјај
Амфимацер	– ◡ –	,,	красан дан
Амфибрах	◡ – ◡	,,	из душе
Пеон први	– ◡ ◡ ◡	,,	робињица; и т. д.

Свака ова стопица има свој значај: трохејска је озбиљна, њежна, љубка, туровна; јамбијска чврста, напредна, све се диже а не спушта; спондејска је тешка, трома; дактилска брза, весела; и. т. д. Из тијех стопицâ састављају се *стихови*, дуљи, краћи, како гдје. Кадикад су пак *мјешовити*, из различнијех стопицâ састављени, или су набрани у китице (строфе), па се и зову по већини стопицâ дотичне врсти, и добивају други значај. Подуљи стихови имаду негдје окó средине своје *одмор*, тако, да преко тога одмора не смије да заступи ни једна словка икоје ријечи, него се при одмору свака докончава.

Једнолично докончавање стиховâ у посљедњијем двјема словкама, за које се у Јелинâ и Римљанâ знало није, зове се *срок* словкâ. То је нешто као пјеснички акорд, који се уху врло допада, пажњу побу-

ђује, и памтење подупире. Нама није толико од нужде, као другијем народима, који не имају језика овако благогласна као што је наш. Срок се зове *мушки*, када је задња словка дугачка, а *женски*, када је кратка, па *клизави*, када се сроче не само двије него по три словке. Има и несавршенијех срокова̂, гдје се сроче само слични самогласници. Срокови с различнијем нагласком не ваљају.

Пјесници присвајају себи које каковијех слобода̂, тако у погледу језика, као и мјере стихова̂, и начина говора, све благосласја или нужде ради. Међу такове слободе рачунати је и оно, што се у народном стиху не држи посвуда правога нагласка у погледу дуљине и краћине. Ово је предмет препоран, који су почели тек учењаци опширније да проучавају *). Ево неколико најобичајнијех стихова̂:

а) *Трохејски*: Ој дјевојко душо моја.

б) *Јамбијски*: Та свакој рани има љека

в) *Дактилски*: Доста је чистима пресима утјехе; и. т. д.

г) *Шестомјер* (хексаметер), у Јелина̂ и Латина̂ стих за пјесме јуначке (епске) састоји се из дактила̂, спондеја̂ (и трохеја̂), па кадикад долази на мјесто двије кратке, по једна словка дугачка; само што *пета* стопица мора да буде свагда чисти дактил; и. п.

1. 2. 3. 4. 5. 6.

– ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ◡ ◡ | – ◡

или – – | – – | – – | – – | – – | – ◡ ◡ | –; **) и. п.

*) Види у „Књижевнику" I-3 1864 чланак „Хрватско стихотворство" од В. Пацела и А Вебера-Ткалчевића

**) А. Вебер-Ткалчевић предлаже да се у нас мјесто *спондеја̂* рабн *трохеј*; види „Књижевник" 1864. св. в.

— ◡ ◡̲ — ◡ ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡
Дух ми трепти узхитом и силно разкриљује крила.
— ◡ ◡ — — — — — ◡ — ◡ ◡ — ◡
И смионим оком хвата се неба високо
— ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡
Хоће да теби на част високо данас полети. (П. П.)

д) *Петомјер* (пентаметер)

1. 2. 3. 4. 5.
— ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | —

раби се само у двостиху заједно с шестомјером.

ђ) *Алкејска китица*, прекрасна слога; као да је — веле — снимљен са шумљења морскијех валовâ, кад пљускају уз обалу морску. Два пута зашуме узбујани валови, па се опет слијежу пљускајући. Трећи пут ето ти их све више и више, а четврти пут разбију се о хрид, па уз тутњаву силну разлијежу се опет:

◡ — ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡
А дост' је чистим прсима утјехе
◡ — ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡
За обште благо ако су дисале
◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡
И раван примјер многим дале,
— ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ — ◡
Ако их гониме браћа жале. (Мушицки).

Исто тако:

О Боже тко да смогне изњети на
Видик врлинâ твојнјех свеколико
Обиље. тко да сунцу свјета
Све изброји благотворне зраке. (П. П.)

По овом мјерилу изведене су и у овој књизи пјесме: „Путнику" — „Споменици небесни" — „Србски генијˮ. и т. д.

е) *Сафијска китица:*

— ◡ — ◡̲ — ◡ ◡ — ◡ — ◡
Здраво нам славни велики јуначе!

— ◡ — ◡̱ — ◡ ◡ — ◡ — ◡

С поносом гледа на милог си сина

— ◡ — ◡̱ — ◡ ◡ — — ◡ ◡

Земља нам родна, с поносом зове те

— ◡ ◡ — ◡

Народ љубимцем. П. П.

ж) Другијех мјешовитијех китицâ моћи је на све руке сложити, као што их има и у овој књизи састављеннијех из разнијех стопицâ.

А шта се тиче прозодије у нашнијем *народнијем* пјеснама србскијем, немамо се ни у том погледу да стидимо; дапаче дивити нам се творном духу неукога народа нашега сеоскога, који је створио толико различнијех мјерилâ пјесничкијех за излив наравнога осјећања свога у дивној народној пјесми нашој, без да наш пук слути законе прозодичне својнјех пјесамâ, Све је ту удешено само по слуху и по прирођеноме чувству пјесничке красоте, свагда према захтјевима и садржају које пјесме. Има дакако понешто неправилностӣ, о којнјем се ипак не зна, чије су то погрјешке, да ли су збиља народнога пјесника, или некога пјевача, казивача, преписивача, издавача, или чије. Народна прозодија србска једноставна је и изворна, као и појезија народна. А ни гласовите пјесме Омирове сигурно нијесу биле изпрва изведене шестомјером, него су у тај калуп преточене у позније доба по неком умјетнику књижевно образованом. Србске народне пјесме имаду поглавита мјерила ова:

1) *петостопни трохеј* с одмором посље друге спопицс, и на овом мјерилу основане су све наше народне пјесме јуначке (епске) н. п.

— ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡

Жарко сунце јес' колико рано

— ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡

Хоћеш скоро у приморје равно?

Али овај стих у народнијем пјеснама нашијем ријетко је кад згоља трохејски, него је помјешан с дактилима и т. д. али у *пјевању* узимљу се све стопице као трохеји, дакако кадикад с лажљивом дуљином или нагласком ондје, гдје тога по нарјечју штокавском бити не може. При слагању овога стиха пази се обично само на то, да има десет словкâ, и да иза четврте словке (иза друге стопице) буде одмор (усјек) *). При казивању таковијех пјесамâ пак или при дескламовању изговара се све онако како захтјева штокавско нарјечје и нагласак његов **). Али свакојако је складнији и милогласнији стих особито за пјевање ондје, гдје се нађу чисти трохеји бар у *прве двије* и у *посљедњој* стопици овога стиха. И не мора да буде *други* одмор после осме словке (како то неки мисле) него само чист трохеј, да буде стих благогласан:

2) Четири прохејске стопе с одмором у средини

– ◡ – ◡ | – ◡ – ◡
Сунце ми се крајем вије.

3) Три стопице; у почетку и на крају дактилске а у сриједи трохеј, одмор послије друге стопице:

– ◡ ◡ – ◡ | – ◡ ◡
Сву ноћ ми соко препјева —
– ◡ ◡ – ◡ – ◡ ◡
Преле су прелье с вечера.

---

*) Може ипак да буде прилично добар овај стих и без одмора ондје, гдје је четврта словка стиха веома слабо, а пета јако наглашена; н. п.
А кад Бог загрмље својим гласом —
Нек се сви веселе и радују —
Да их Бог услиши и укроти.
Ове сам стихове написао преваћајући „Псалме Давидове" без да сам и опазио да није одмора, него тек послије опазим.

**) Види предговор у I. књизи С. Н. П. Вуковијех године 1824.

4) Од три стопице, у почетку два трохеја, па одмор, а на крају дактил: Ситна трава зелена
До чадора бијела.

5) Два дактила и два трохеја, у сриједи одмор:
Облак се вије по ведром небу.

6) Четири трохеја, па одмор између прва два и послије четвртога, онда један дактил:
Повила се бијела лоза винова.

7) Четири дактилске с одмором у сриједи:
Заспала дјевојка дренку на корјенку.

8) Четири трохеја, одмор, па трохеј и дактил:
Да хватамо танке сламке, танке танане.

9) Има и правијех народнијех строфâ, као што је ова:

Поиграј Павле, поиграј
Дат ћемо ти мор-доламу
Да нам поиграш,
Да нам поиграш.

10) Има и таковијех стиховâ, дапаче читавијех пјесамâ народнијех, које су очевидно удешене за опонашање које гласбене справе: дипле, тамбура. Такова пјесма бит ће по својој прилици она у књизи Б. Петрановића „Србске народне пјесме женске из Босне“ штампане у Сарајеву 1867 к. I. образ 69 и 189, што овако почимљу: „*Да с' играмо оре*“ — и „*Осмерица доламили*“; еле читајући их чини се, да слушаш глас тамбурице са свијем прелазима и гласопадима справе ове.

У многијем стиховима мјењају се и замјењују стопице према смислу пјесме, освјетљавајући смисао јој и ритмом пјесничкијем. Не ваља заборављати, да су наше народне пјесме само *огледало народнога живота*, темељ им дакле жива истина у подоби пјесме, да је дакле наравно смисао пјесме имао уплива на мјерило стиха и на напјев исти.

11) У старинскијем епскијем споменицима чакавскога пјесништва хрватскога (15—18 стољећа) има мјерило, које (правилно) почимље с двије трохејске, па с једном дактилском стопицом, онда омор, за тим иду четири трохеја, дакле свега петнаест словкâ:

— ◡ — ◡ — ◡ ◡ | — ◡ — ◡ — ◡ — ◡

Два су брата јездили планиноме коња добра,
Пође Митар Јакшићу, Спјепану бесједовати:
Немој брате јездити добра коња поред са мном,
Него брате одјезди понапрједа коња добра.

То је по Др. Миклошићу *) епски стих *хрватски*, који је по својој прилици сложен по некаквијем латинскијем црквенијем пјеснама истога мјерила. Писац ове књиги сјећа се, да је слушао у горњем Карловцу *хрватскога* слијепца (словено-хрвата) гдје пјева пјесму тога мјерила веома туровнијем начином, уз своје егеде (виолину), а не уз гусле.

Питање: имаде ли да влада нашим стихом буд сам нагласак, буд количина, или *једно и друго* — што се у обће признаје — стоји као на дневном реду у нашијех књижевникâ. О том је писао А. *Вебер-Ткалчевић* **), па хоћемо да наведемо овдје његова врло темељита начела о дуљини и краћини словкâ у нашем

---

*) „Die Volksepik der Kroaten“ von Dr. Miklosić Denkschriften der Wiener Akademie der Wissenschaften XIX. Band. 1870.

**) Види „*Књижевник*“ год. 1864. св. 3.

језику: 1) Свака наглашена словка има да се држи *дугом*, иначе се убија душа језика нашега; 2) Свака по изговору дуга словка остаје дуга; 3) Свака кратким нагласком забиљежена словка може бити *крашка*, ако сљеди словка дуга (изнимка од 1); 4) Сви једнословчани предлози, везници и прислови, могу се узимати *сад дуги сад крашки*; 5) Све ријечи без нагласка (енклитике) јесу кратке, осим *је*, у: Је ли ти каза; 6) Словка̂ по положају дугијех ми немамо; 7) Елизија̂ (прогутавање посљедњег само гласника̂ које ријечи, кад иде за њим опет само гласник) не познаје наш језик.

У погледу *вањске* подобе пјесништва споменути нам је разне *главне врсши* пјесништва у обће. Сви пјеснички производи дијеле се по направи садржаја свога по тому, тко и како говори у којој умјетнини пјесничкој. Гдје сам пјесник говори, изражавајући као своја властита осјећања њутарња, тада се та пјесничка умјетнина броји у врст пјесама̂ *лиричнијех*, по тому, што су се такове пјесме некада обично пјевале уз лиру. Такове су у нас све тако назване женске пјесме, гдје се ништа не приповиједа. У ову врст спада још: *химна* или пјесма на славу Божију, као што су псалми; *ода* изражава каково часовито живо осјећано чувство, узвишена повода и садржаја; *елегија* жали за сретнијом прошастности, она је гановита, сјетна, невесела; проста женска *пјесма* изражава чувства начином једноставнијем и пјевајућијем; и т. д.

Ако ли пјесник не говори као у име своје,, него само приповиједа што се је сбило, онда се та врст зове *пјесништво епско*; а то су све наше народне пјесме јуначке, и друге, гдје се шта приповиједа. У епској пјеванији приповиједа нам пјесник каков важан, диван, обично хисторичан дагођај, у којем се сплеће

више чинâ, али сви се врте око једнога главнога стожера и преду на истој жици тога чина. *Епопеја*, или велика јуначка пјеванија, као што је н. п. Омирова „Илијада" или „Одисеја" поглавита је врст овога пјесништва, дочим су наше кратке србске народне пјесме јуначке, само *епске пјесме.* У епосу стапља се коначно с безконачнијем, вишепут помоћу врхучовјечнијех створовâ као Вилâ, анђелâ, лажљивнјех боговâ, и т. д. само ако за њих знаде народна басна или приповиједка. Ту раде људи и јунаци, љубимци боговâ, изванреднијех својставâ. У свему је ред, сходност, слачност и јединство, ма да је по нешто и краткијех узгреднијех чинâ (епизодâ), који се ипак односе на главни чин епоса. Пјесник ваља да пази особито на јединство чина и особâ, а до јединства мјеста и времена није стало. У чину да је величине, узвишености и достојанства. Ако се кадикад мало и заклони главна особа, окó које се све креће, ипак она не смије да се заборави ни за часак.

Ту је главна ствар неки догађај који се приповиједа, па моћи је тај догађај из највећега епоса и на кратко приповиједати; само боље и потање образложење чина спада на пјесника. Али он нема да нас подучава, да сам шта тумачи. Он је само приповједач, „уста догођаја", он зна све од почетка до краја, како се што сбило. Најбистрије и најдубље врело епскога пјесништва јест народно предавање, (приповиједке и пјесме народне).

О томе, како је и када у кога народа могуће да се развије прави умјетни епос, говори духовити преваћач перзијскијех епскијех пјесамâ, Адолф Шак, овако:*) „Народно предавање (јуначке приповиједке и пје-

*) Види предговор књиге „Heldensagen von Firdusi" Deutsch von Adolf Schack, Berlin 1865.

сме народне) тежи за наслоном и изпуњењем свијех пјесничкијех законâ у *једној јединственој цијелости*, гдје ће то предавање да нађе равнотежу своју. Тај циљ постигава оно тада, када га нађе који даровит пјесник још у жидком стању, па ће као најзадњи у дугачком реду народнијех пјесникâ да доврши пјесничко дјело, којему су вјекови положили темељ. Он ће уједнити одломке јуначкога пјевања народнога предшастникâ својијех, с толи народне вјерности, колико и творнога саморада свога, те ће изпунити све смјерове пјесништва народнога, зедахнувши све дахом генија свога. — Из младости вијека којега јуначкога народа процвјетава истинито епска пјесма. Да се она подпуно развије, тому ваља доба, гдје тај народ оставља своје прастаро стање, па се пробуди к вишему животу духовному, без да је већ умјетна образованост замутила му сјећање на младост његову. — Примили пак на покон појединац, да на то пјесничко градиво положи посљедњу образовну руку, тада ће само онај подпуно ријешити задатак свој, чија душа је у себе примили читаву младост јуначкога духа народа овога, и чија је свијест још истоветна с оном, из које је процвјетало народно пјесништво оно. Тај пјесник ваља да се сасвим подаде за мишљењем народа свога, али да има ц слободан разглед и довољно творне силе, да може предавања и пјесме свог народа уједнити у цјелину неразлучиву стопивши све у један организам умјетнички.“ По тому чини се, као да је управ за нашега доба настало вријеме за стварање нашега епоса народнога.

Овамо спадају дакле: хисторични, романтични, идилски, шаљиви епоси, роман (епос у прози) приповиједка, басна, поучна пјесма, и т. д.

Ако ли је пак које дјело пјесничко изведено тако

да се може представљати на глумишту, дакле да сачињава предмет некога људскога дјеловања, које се развија пред нашијем очима, између разнијех особâ, тада се та врст пјесништва зове *драматична*. *Драма* долази од грчке ријечи, која значи чинити, дјеловати. Садржај драме сачињавају само људска дјела. Ту дјелује нутарњи и спољашнид свијет заједничкијем правом и замашајем. У епосу приповиједа се оно што се је већ свршило; у лирици изражава се нутарње разположење душе како јест; а у драми се гледа како се нешто баш сада пред нашијем очима сбива, догађа, и ту се не зна ништа унапријед што ће да буде, осим што се слути. Чин тек даје неки посљедак. Ту влада друштвено разговорни начин говора, ма да гдјегдје има и часовâ, гдје која особа говори и сама за себе о предмету главнога чина.

Главна је потреба *јединство и цијелост чина*, т. ј. да се са свијем силама, које ту раде, иде само к једном циљу. Јединство мјеста и времена, гдје и када се чин догађа такођер је увјет, али не држи се баш строго. Али само жица или басна, која се провлачи кроз драму, јест сврха њезина, па мора да има бар појетичне истине, т. ј. да је чин могућ, кад онакове особе дјелују, и ма било и нешта дивнога у том чину. А шта је цијелост чина? То што има *почетак*, *средину* и *конац*. Све ваља да је тако срастло једно с другим у драми, да није моћи ништа изоставити, без да се читав чин поремети. Ни један призор не смије да буде осамљен, него ваља да наравно слиједи један из другога, па да сваки призор и сваки раздио (акт) закључи се наравно и занимиво.

Почетак драме зове се *увод*, за њим иде *развитак*, онда *висина* чина, па *спуштање* његово и *конац*; и то обично у пет раздјелâ; по златном кроју.

Ако је драма у три раздјела, онда се стопе два с осталијем трима. У уводу, развитку и висини чина упознава се слушалац с околностима, са жељама и смјеровима, с надама и бојазнима главнијех особâ. Услед свестранога сукоба дјеловања и настојања различнијех особâ заплеће се на висини чина некакав опасан *чвор*, из којега ће да потјече *коначно рјешење* главнога чина. Или ће настати некакова срећа или несрећа (катастрофа) или ће се све разићи начином равнодушнијем или веселијем, као што се разиђу облаци кадикад без кише, кад их олуја разтјера. Први је случај у разгледној, други у трагичној, трећи у шаљивој драми.

Свакако мора у доброј драми да се чин сврши начином понешто неочекиванијем, ал ипак онаковијем, који наравно слиједи из читава положаја ствари, ћуди и значаја дотичнијех особâ. Ни пјесник, ни случај, ни каково својевољно божанство, ни и тко трећи, тко ту нема улоге своје, нема да се мјеша у чин драме. Поменути чвор не смије се ни пошто да пресијече, него мора да се наравно раздријеши истијем чином, којијем је заплетен.

Најтеже је у драми означивање (карактерисање) појединијех лицâ, јер пјесник не може да заборави човјека у обће, па ипак мора да одликује тако свог јунака, да се он разликује од свијех осталијех људâ. С тога и вели римски пјесник Хорац: „Тешко је представити поједино међу обћим.“ Ту не означива дотично лице само онó, што оно ради, него и како то ради. Свака особа мора ту да буде вјерна задатку свому, ма да се на покон карактери и промијене упливом дјеловања другијех особâ. С тога су и неспособни за драму карактери посве досљедни, окорели, једнострано само добри или зли, еле промјеном судбине мора да

се сломи и најчвршћи значај. Чин је главно, а особе су само радници на чину. „Људи раде према свом значају, али нитко не ради — вели Аристотел — само да покаже свој значај, него показује дјелом такођер и свој значај.“

У разгледној драми раде обично такове силе, које истина дају повода озбиљному изчекивању, али ствар сврши се ипак сретно, и раби се ту понешто и романтике узвишенијом маштом, па све иде више на подуку и забаву. Ту је обично предмет такав, гдје се описује чином борба чисто човјечанскога, кућнога, скромнога живота.

Али главни представник ове врсти пјесништва јест *драма жалостива* (трагедија). Она представља узвишену озбиљност у свом чину, гдје се виша људска нарава бори са судбином својом, која је господар дотичнога чина. Овдје је на свом мјесту јавна борба интересâ политичнијех, страстй, насиља, — частољубља, славохљепља на једној, а грађанскијех крепостй на другој страни. Ту мора да нађе добро дјело наплату, а зло казну своју, ако се хоће да смо естетично задовољни умјетнином. Главна особа (јунак драме) мора да јединствено равна читавијем чином, као и свима другијем сарадницима својијем. Ту нетко влада, а нетко страда. Виша нека сила обара узвишено. „Кад се два јунака боре — вели Лемке — па један од њих, или кад војник погине у боју, кад тко умре, кад кога гром убије, све то није трагично. Али када који јунак племенит, има неку кривду на души — бар толику, да се несрећа његова не чини много већа од те кривде — упусти у борбу са судбином својом, па када се он готово побједоносно узвиси проти усуду истом, ал ипак овај га сруши силом гријеха неправедникова: то је трагично. Нашему чувству праведничко-

му дато је задовољство, па идемо из глумишта много задовољнији, него када видимо, да страда које недужно чељаде попут овце намијењене ножу. Посве незаслужена не смије да буде ни срећа ни несрећа. Ваља да буде појетичне правде у драми.“

Особито у трагедији ваља да је *чин или басна* права сврха. Не поједини различити догађаји, него један главни, из којега потјече све остало, јединство у различности, патри овдје. Из среће потјече несрећа. Трагични јунак сам је крив несрећи својој, учином (дјелом), страсћу, злочином, слабосћу и т. д. па га за то гањају духови осветници. Он је сретан, али како му се потресе срећа његова, бадава све његово напрезање, да је утврди. Као утопљеник хвата се за сламком, али га она не спасе. С тога чин и јест *темељ и душа,* права сврха жалостиве драме; средства су пак характери и мисли, којима се чин представља. *Дјеловање особâ*, *цјеловити чин* одлучује ту, а не само характери засебице. Да се више пази на ову истину, не би пропадало толико драматичнијех дјелâ, као што пропада само с овога недостатка

У веселој драми (комедији) представља се нешта смјешљивога из обичног живота, па се то смјешљиво провлачи кроз читави чин. Такове драме дијеле се на разговорне, сплеткарске, породичне, значајевите (Charaktergemälde). Ту се игра дражљиви случај с лудијем жељама и надама људскијем, па може ту да буде свакојакијех замршајâ усљед положајâ и сплетакâ; само не ваља да се подсмијева грешности, еле по законима ћудоредности гријех не заслужује само подсмијеха, него казни. Ова врст драме извргава се жалибоже честократ у лакрдију, и колико је забавна и угодна весела драма, које чин се креће у границама пристојности и племенита укуса смишљена по духовиту и

досјетљиву пјеснику, толико је морат осуђивати оне простачке тако назване пучке лакрдије, којима се само квари укус народа, и нагрђава умјетност глумарска.

Овамо спада међу осталијем и *мелодрама*, т. ј. разгледна драма страном уз спровођење гласбе; *опера*, гдје пјесма сасвијем или већом страном у драми влада.

Ово је најузоритија врст од свијех умјетностй, еле су на глумишту кашто све у задрузи. То је дивна слика онога краснијега свијета, о којем говори Платон, као да смо из њега дошли, па га се сјећамо само као иза сна. Ово је свијет пјесме, прави земаљски рај, а умјетници су ту као бића врхунаравна, врхучовјечија, исти богови у дивном одушевљењу умјетничком.

Пјесништво је започело већ за најдревнијега доба предхисторичнога. Слутња некога узвишенијега, врхучувственога бића узорнога, указивала се већ у најстаријех необразованијех народâ. То осјећање за врхучувственијем створило је у овом чувственом свијету пјесништво; свијет у свијету. Гдје је год било што красна, узвишена, племенита, оно је процвјетало у топлом чувству пјесникâ попут мирисна цвијећа у зеленој башчи. Као што горе наведосмо, да је умјетност у обће сувишак естетичне радости живота, тако — вели Гёте — јест *пјесништво права објест;* еле од сувишка естетичне радости пјесник са својом Вилом враговати мора, ма пукло куд пукло!

Не само духовити Јелини са својијем Омиром, него и народи они, које ми и дан данас држимо за дивљаке, необразоване, н. п. наши добри сусједи Турци, па исти Перзијанци, Инђијанци и т. д. славе се са дивнијех творовâ својијех пјесничкијех. Има у Перзијанацâ попут Илијаде голем епос од *Фирдузија* (Рајскога) под именом „*Јуначке приповиједке*", има из времена старијех Инђијанацâ санскритска епска

пјесма „*Махабхарата*“, па и драматичнијех као „*Малавика*“ — „*Сакунтала*“ и т. д. ова посљедња прави је бисер инђијскога пјесништва драматичнога. *) О тој драми говори Гёте овако:

Хоћеш цвјећа од младости твоје
Ил плодова̂ позне добе своје —
Хоћеш нешта што те подражава,
Што те сити, храни, подржава —
Хол ти назват само једном рјечи
Небо, земљу, рај овога свјета:
Када речем „*Сакунтала*“ — то је!

Није ли и у нас већ скрајње доба, да се већијем уваживањем, с више учесћа, лубави и самосвијести обазиремо на пјесништво наше, које му је положио дивни темељ наш несретни народ, све под пушком и диван-кабаницом, а уз гусле јаворове? Он је доказао тако доказима живога духа свога, да заслужује и бољу судбину, и да он није крив варварству оном, које је поплавило са свијех страна̂ недужно славенство јужно, особито пак бугарство и србство. Примили смо од Бога красно достојање, тако шта се тиче духовнога као и тјелеснога дара, и смјестили смо се на баштини дивна положаја између три мора и Дунаја хладног. У тој дједовини нашој положи наш народ темељ красној будућности својој, како се то види и дан данас из пустијех развалина̂, грађевне умјетности наше. Али настаде друга судија, наши отци поронише сву снагу своју, дворећи туђег господара, све са саме неслоге своје. Хоће ли то да и надаље траје?

При стварању пјесничкијех умјетнина̂ најмање је моћи успјевати без одушевљења, без правога надах-

---

*) У њемачком преваду од *Хирцла*.

нућа, о којем говорисмо горе. Ако је надахнуће од неодољиве потребе сваком умјетнику, пјеснику је све његово поуздање, живаљ његова живота умјетничкога. Бадава је силовати нећкаву Вилу, кад она сама неће да понуди цвијећа пјесме своје. Само у добље ваља изводити пјесме. „Само онај нека се узвисује до достојна пјевања, тко осјећа да га одушевљава Аполон“ — говори Ротек.

„То је срећа Славенâ — вели Адам Мицкијевић — да нијесмо само опонашали чудесâ Божијех; нетворисмо умјетнинâ без одушевљења. У народној нашој појезији види се превелика предност њезина да је сваки стих њезин право одушевљење. Није у њој цијелости, али све ту носи на себи знамење Божије. Провидност је причувала Славене за друга доба. И они ће имати умјетникâ, али само таковијех, који ће творити према темељнијем правилама, које нити су Јелини нити Римљани познавали. Тешка ће одговорност њих запасти, тим већа, што ће им бити дужност, да само тако поступају с мрамором, и са сликарскијем платном, као што поступа славенски народ са својијем језиком и гуслама, т. ј. да не узму у руке длијета нити киста, докле не осјећају у себи правога одушевљења.“

Есть часъ блаженства для поета,
Когда мгновенною мечтой
Душа внезапно въ немъ согрѣта,
Как будто огненной струей:
Сверкаютъ слезы вдохновенья
Чудесной силы грудь полна.
И льются стройно пѣснопѣнья
Какъ сладкозвучная волна.

Хомяковъ.

(Јест час блаженства за појету, када му се брзом маштом угрије душа, као огњеном струјом: Сјаје се

сузе одушевљења, а чудновате силе груд пуна. И лију се складно пјеснопјевања као валови сладкозвучни).

7. Глумство.

Видјели смо што је *пјесништво* драматично, а сада нам је разматрати што је *умјетност* драматична, т. ј. *глумство*. Оно је умјетност, која представља живот људски властитијем његовијем изражајима, племенитијем кретањем, мигом, карактерисањем кадикад уз говор људски, а кадикад и без њега (пантомимика). На глумишту указују се нутарња осјећања не само бесједом него и изражајима у облику, особито у очима, и у кретању, гибању и држању читава тијела. Смјешење уста̂ и игра очију, игра миговна, средства су тога говора пластичнога. К тому још иде показни крет рукама, ногама, када се потврђава и ојачава која намјера. Глумство је дакле тјеловни говор са или без ријечи̂.

Глумац мора да буде прикладан и кадар, да лахко изражава нутарње чувство миговном и кретном игром облика и читава тијела. Мора да пазљиво прати душевне појаве у борби људској са страсћу. Треба му чувства за красно и пристојно, осјећања за туђу срећу и несрећу, за радост, тугу и жалост, да је кадар ставити се духом и тијелом у туђ положај. Игра миговна и кретна ваља да не буде силовита, него слободна, наравна, живахна, достојанствена, пристојна, опредјељена, естетична, пластично-округла, исто тако за мировања као и за гибања и кретања; треба јој различности, али опет и јединствености. Све мора да стоји у складности. Кад око плаче, да се уста насмијуље. Особито важни су прелази миговне игре по значају и мијени чувства и осјећања, и то је што очарава. То је што се учити не да, гдје није нарава поклонила дара

свога. Дјеца су наравни глумци. Миг и крет иде у њих за помишљајем, као муња и гром једно за другијем. С тога се и уче разумни глумци којешта и од дјеце, која образовањем од природе се удаљила нијесу; као што се учио наш Краљевић Марко јунаштву „од дјеце и од паса̂.“

Миг и крет глумца има да одговара духу и смјеру драме, коју представља, нарочито у трагедији има глумац да зарони дубоко у дубљину узбујане страсти, па да плива валовима њезинијем свјестно и сигурно, и да знаде мимоћи опасне хридине претјеравања и изопачивања, да не буде што но веле гори Турчин од Турчина. Красан наук даје *Шекспир* у свом Хамлету глумцима овако: Лахко нека с језика бесједе, а да не узимају пуна уста ријечи̂; нека буду умјерени и за олује страсти своје, нипошто окрутнији него ли окрутник исти. Ваља да и сами мисле; да у складност доводе бесједу с мигом, па никада да не прекорачивају границе смјерности нараве, еле ово је сврха драме: „поднијети нарави огледало, показати крепости њезин прави облик, злоћи њезину истиниту слику, а стољећу и добу указати подобу бића.“ *)

Утисак доброга глумства јест најживахнији од свијех краснијех умјетности̂, али к једну и најпролазнији. Ове умјетности није моћи ни ухватити као умјетнину ни у каково знамење, као н. п. умјетност гласовну (глас у ноту, ријеч у слово), него је само опажаш у тренутку ока, докле је у савршеној радњи, баш као муња видиш гдје сине, па већ је није. Сретан такт и генij часа влада њоме. „Брзо и без трага“ —

*) Обширније о том и о драми у опће у *Енгеловом* дјелу „Ideen zu einer Mimik“ — *Tieck's* „Dramaturgische Blätter“ — *Lessing's* „Dramaturgie“.

говори опет Шиллер — „пролази мимо наше чувство дивна умјетност глумчева; дочим твор длијета или ума пјесникова живе на много тисућâ година̂. Овдје изумире чар с умјетником, и као што у нашем духу изумре глас, умине брзи створ часа, а његове славе неће ти спасити никакова успомена стална.“

С глумством је сродна и плесна игра, гдје се красно́ и појетично́ указује кретањем и гибањем тијела, и мигом облика, нарочито у балету и у пантомими. И ту је сврха оплемењивање нараве, дакле истина без мајсторије.

Ево што међу осталима пише Ј. Х. Вессенберг *о ћудоредном упливу глумишта* на народ: „Промотримо ли поближе ћудоредну сврху глумишта! Колико ли се неће ојачати моћ вјере и законâ, када с њима у савез ступи глумиште, гдје се све очима гледа, све је садашњост жива. Ту у стотину сликâ, разумливо и истинито, гледаш крепост и пакост, блаженство и јаде, лудост и мудрост. Ту провидност одгонетава загонетке своје, и дријеши пред твојијем очима чворове своје. Ту човјечије срце на мучилу страсти изповиједа најтање покрете своје, падају кринке, изчезавају личила, а неподмитљива истина суди суд. Особито виши разреди људи̂ имају да буду захвални глулишту. — Али и пуку треба да се у вјерној слици овдје укажу и непријатељи обћега дорба. Трагедија учи, како се често из незнатне искре разгори пустошећи пламен; како је опасно играти се са замамљивијем гријехом, како страшна и силна постане склоност на зло, ако је штедиш и попушташ јој. У осталом глумиште има да застрашива не само од опачине, него и да одвраћа од лудости̂, којијех има више него ли опачине. Човјек треба да ту види човјека, да гледа тајну силу, која га на дјела нагони,

да га мори на висини и дубоко у понору; треба да се учи себе и људе окó себе точније просуђивати и с луђацима и себичњацима живјети опрезније. Ту ваља да учи, да није тлапња оно што се вели: да голубља смјерност и змијећа лукавост могу бити сдружене; треба да види како се ријетко срећа смије вриједному, ал како чувство вриједности улијева снагу подносити најтеже невоље. С исто тако сретнијем успјехом дало би се побијати на глумишту блудње у одгојивању. Само глумиште могло би у трогљивијем сликама представити несретне жртве хрђава узгоја. Ту би могли наши отци научити, да се треба оканити тврдоглавости у начелима, а мајке да треба разборитије љубити дјецу. — Може бит би шаљива драма најлагље могла изагнати из образованога свијета изрод донкижотскога витештва, обичај у којем се двојица међусобно убијају ради тобожњега поштења. Има и манâ темперамента, које би човјек уклонити могао. Глумиште може представити жалостне посљедице, које настати морају, ако се човјек не чува и необуздава своје ћуди. Сретник бити ће опрезан, осигурани забринут, чувствени мехкопутник отврднути ће, да буде муж, сурови окрутник почима тај први пут да осјећа. А није ли доста заслужно, ако кадикад који пријатељ истине и здраве нарави нађе ту свој свијет, охрабри се гледајући призоре трпљења, своја осјећања куша у призору несреће, сносљивија му се чини судбина његова, кад је с туђом судбином сравњива, кад када се потакне на устрајност, и угрије племенито непокварено срце своје. Та и код суровијех људû зуји још нека осамљена жица човјечности.

У обће драма може, чега не може ниједна друга умјетност, представити живот, и не само појединце него у цијелости, у својој дубљини и висини, у сва-

ком положају, у свакој промјени. Развија све своје нутарње потицаје, и одкрива дубљину своју, знаменовање своје. Глумство може, што је у животу народâ и повјести човјечанства најважније, може свој силни дух, поучавајући и опомињући, свима живо да предочи.—Ту би морао сватко да види, како привидно најмање може да стоји високо изнад привидно највећега, јер одлучује само вјечна доброта и правда, обасјана небеснијем свјетлом красоте, која уништује ташту привидност. Човјечије срце јест огњиште, у којем имају се састајати и оплемењивати све зраке умјетности драматичне."

Разгледасмо на брзу руку с гледишта обћенита дивно красоте и умјетности царство. Ово је истинабог све веома мало говорено о овом толи обширном предмету; али бити ће довољно у први мах, да се и у нас обрати пажња на важност његову. Други корак бити ће тај, да наша књижевност потање проучи ову знаност с гледишта нашега народнога. Тко жели да се и обширније о том предмету подучи, тому препоручујемо особито вишепут споменуте њемачке књиге, Лемкеову и Езерову, а рећи нам је још само неколико ријечи̂.

Није сумње, тко се добро упозна са свијетом красоте, да му се роди ново духа сунце. — „Тко се навикне на радости умјетничкога свијета, — вели Езер — тко једанпут загрли умјетницу Вилу у вјечној младости и ведрости њезиној, никада је заборавити неће. Тому неће дух остарети, ма да га и оставе сјетила његова, а лудости и злоће овога свијета немају власти над њиме, као ни страдања нити бриге овога живота;

ћеле оне ублаживају се у његовијем преображенијем очима. Сви путови живота посипљу му се цвијећем." — „Племените тежње — вели Шиллер — напредују лагље у танано образованом срцу. Простота, крута чувственост, злоћа и варварство покоре се прије пред пристојности и углађености свичаја и обичаја, него ли пред голијем законима разума."

Естетично образовање духа и срца одликује свакога у велике. Успјех тога образовања познати је човјеку при сваком крету, ходу, мигу, говору, и свему што ради. Све има печат краснога и племенитога; све је складност и човјечност. Естетично образовање води нас најкраћијем путем к узвишеном циљу човјечанства, к правој човјечности. Жива је истина што пјева славни Шиллер:

На красоте од уранка врата
Улазимо у земљу спознања.
Да се вишој свјетлости привикне
На драгостном вјежба нам се разум.
Крепости је слика мила била,
Њежно чувство с' уклањало злоће,
Прије нег је Солон закон давâ,
Кога сјеме споро процвјетава.

Шта је оно, да има људи̂ богатијех, који пливајући у изобиљу, ипак не умију ни да се честито одјевају, да свој дом красно намјесте и уреде, не знаду како да се у образованом друштву крећу? У облику нигдје им није трага присутности духа и племениту помишљају; види се да живу само живот животињски без слутње о душевној радости образована свијета. Има женскињâ, на којијем и све ново чини се да је старо, не знаду ни да изберу складнијех бојâ у одијелу своме, него објесе о себи свилу и кадиву разнога цвијета,

па се само шарене, а мисле да су лијепо одјевене. С тога и с неокретности своје предмет су подсмјеха и руге у образованом друштву.

Напротив има људи̑ који су свагда и у свему угледни, одлични и племенити, чела ведра, duховита, облика племенита, еле је он бистро огледало красне душе, духа образована, душевнога мира, хармоније. Нађе се женскиња сиротица, која нема него коју хаљиницу, па ипак све је на њој чисто и прикладно, као да би на њој узрастло било; све једно другом одговара, све је складно према њезином стасу, боји лица, косе и очију̑. Све око́ ње дише чаром и милином, ма да није ни наполи онако лијепа, као њезина богата друга.

Оно је простота, необразованост, неспознавање закона̑ естетичнијех. Ово пак *оплемењено осјећање*, образованост, естетично васпитање, кадикад и без тога само прирођено естетично чувство; то је спознавање краснога, навика добру укусу, танану, њежну, углађену, естетичну. С тога и пјева перзијски пјесник Хафас:

Та̀ красота није у очима,
Нит' у коси, нити у мадежу;
Већ у тисућ њежнијех ситница̑,
Које рађа благост и омиље.

Тумачење назива̂ краснословнијех.

Бојани цвијет, Colorit.
Вајар, Sculpteur, Bildhauer.
Вајарство, Sculptur, Bildhauerei.
Васиљена, Universum, Weltall.
Високо узвисито, haut relief.
Глас, Ton.
Гласба, Musik, Tonkunst.
Гласотворно, tonisch, tönend.
Глумац, Schauspieler.
Глумиште, Theater.
Глумство, Schauspielkunst, Mimik.
Говорништво, Redekunst.
Гривна обла, Rundstab.
Грохот, грокт, Triller.
Грохотати, гроктати, trillern.
Грунак, Gruppe.
Дјелотворно, dramatisch.
Поглед, Perspective.
Драма разгледна, Schauspiel.
„ **жалостива,** Tragödie.
„ **весела,** Lustspiel.
Духовно, geistig (a geistlich **свећеничко**).
Душевно; seelenhaft, gewissenhaft.
Замишљај, Idee.
Златни крој, goldener Schnitt.
Изолучено, kanellirt.
Кист, Pinsel.
Китица, Strophe.
Краснословље, Schönheits-Wissenschaft, Ästhetik.
Куба, Kuppel.
Лит бојана, оцјенак, Farbenton.
Машта, Phantasie.
Миг, Miene.
Миговна игра, Mienenspiel.
Модро, blau (a **плаво** blond).
Набрано, strophisch.
Наимар, Architekt.
Наимарство, Architektur, Baukunst.
Наглавак, Capitäl.
Нарава, Natur, (**природа** Naturell).
Низко узвисито, bas relief.
Образовно, bildend.
Образовне умјетности, bildende Künste.
Обрис, Zeichnung.
Одмор, усјек, Cäsur.
Олучак, Hohlkelle.
Оподобити, gestalten.
Опонашање, Nachahmung.
Осјећање, Empfindung.
Позориште (мјесто праве старе славенске ријечи *глумиште*); исто тако неприкладна нова ријеч као и казалиште.
Пјесма, Gedicht, Lied.
Пјесник, Dichter.
Пјевач, Sänger.
Пјесништво, Dichtkunst.
Пјевање, das Singen.
Пјеванија, grosser Gesang.
Подоба, Gestalt, Form.
Полуступ, Halbsäule.
Подножје, Postament.
Прелијевати, in einander fliessen.
Пресјавати, blinken, flattern, (**од свјетла**).
Призор, Scene.
Прочеље, Frontispitz.

Раздио, Act.
Рисање, цртање, Zeichnen.
Свичај и обичај, Sitte.
Сјетила, die fünf Sinne.
Слика, Bild; (кии је мађарска ријеч од кéп, нема коријена у славенштини).
Сликар, Mahler.
Сликарство, Mahlerkunst.
Складно, harmonisch.
Срок, der Reim.
Ступ, Säule.
Стаска, Statue.
Стих, Vers.
Стопица, Versfuss.
Ступањ, Stufe (Grad).
Чин, Handlung im Drama.
Човјечност, Humanität.
Чувство, ћут, Gefühl.
Чувствено, sinnlich.
Чувственост, Sinnlichkeit. (а путеност, grobe Sinnlichkeit).
Ћуд, Laune.
Ћудоред, Sittlichkeit.
Узор, Ideal.
Укус, Geschmak.
Умјетност, Kunst (а вјештина, Geschicklichkeit, вјештак, Fachmann).
Умјетник, Künstler.
Умјетнина, Kunstwerk.
Умјетница, Künstlerin.
Умјетница Вила, Muse.

Остали називи протумачени су на свом мјесту у овој разправи под I. (образ 247—251).

Ključ

za čitanje ćirilice, radi čitateljâ koji su više obikli latinici.

I. *Štamparska slova gradjanska.*

a) *pravopisom Vukovijem, kakav je u ovoj knjizi.*

Аа *а*	**Бб**	**Вв** *в*	**Гг** *г*	**Дд**	**Ђ** *ђ*	**Е** *е*
a	b	v	g	d	dj	e
Ж *ж*	**Зз**	**И** *и*	**Jj**	**К** *к*	**Л** *л*	**Љ** *љ*
ž	z	i	j	k	l	lj
М *м*	**Н** *н*	**Њ њ**	**О** *о*	**П** *п*	**Р** *р*	**С** *с*
m	n	nj	o	p	r	s
Т *т*	**Ћ** *ћ*	**У** *у*	**Ф** *ф*	**Х** *х*	**Ц** *ц*	**Ч** *ч*
t	ć	u	f	h	c	č
Џ *џ*	**Ш** *ш*	**Ъ.**				
dž	š.	—				

b) pravopisom *starijijem.*

Uz ova slova gore (bez j, њ, љ, џ) još ova:

ѣ, я, ю, є, ъ ы ь

ie (i, e) ja, ju, je, — i —

II. *Stamparka slova prastara (antiqua).*

Аа	Бб	Вв	Гг	Дд	Єє	Жж	Ѕѕ
a	b	v	g	d	e	ž	z
Зз	Ии	Іі	Кк	Лл	Мм	Нн	Оо
z	i	i	k	l	m	n	o
Пп	Рр	Сс	Тт	Ѹѹ	Оуоу	Фф	Хх
p	r	s	t	u	u	f	h
Ѿѿ	Цц	Чч	Шш	Щщ	Ъъ	Ыы	Ьь
ot	c	č	š	šč	—	ij	—
Ѣѣ	Єє	Юю	Ѫѫ	Ѡѡ	Ꙗꙗ	Ѧѧ	Ѯѯ
i, ie, e	je	ju	on	o	ja	ęn	ks
Ѱѱ	Ѳѳ	Ѵѵ.					
ps	th	i.					

III. *Pisaća slova.*

a) pravopisom Vukovijem:

Аа	*Бб*	*Вв*	*Гг*	*Дд*	*Ђђ*
a	b	v	g	d	dj gj
Ее	*Жж*	*Зз*	*Ии*	*Јј*	*Кк*
e	ž	z	i	j	k
Лл	*Љљ*	*Мм*	*Нн*	*Њњ*	*Оо*
l	lj	m	n	nj	o
Пп	*Рр*	*Сс*	*Тт*	*Ћћ*	*Уу*
p	r	s	t	ć tj	u
Фф	*Хх*	*Цц*	*Чч*	*Џџ*	*Шш*
f	h	c	č	dž	š

Ъъ *).

b) *pravopisom starijijem.*

Uz ova slova gore (bez *j*, *њ*, *љ*, *џ*) još ova:

ѣ,	*я*,	*ю*,	*є*,	*ъ*	*ы*	*ь*
ie (i, e)	ja,	ju,	je	—	i	—

*) Само за случај, кад слово р пред самогласником стоји, па без њега сачињава слог.

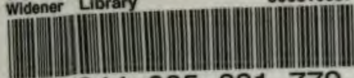
Widener Library
3 2044 085 881 779